

EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS
COUR EUROPÉENNE DES DROITS DE L'HOMME

Посібник зі статті 5
Європейської конвенції
з прав людини

Право на свободу та особисту
недоторканність

Оновлено 31 серпня 2024 року

Підготовлено Секретаріатом Суду. Не покладає зобов'язань на Суд.

Видавців або організації, які бажають перекласти та/або відтворити цей Посібник повністю або частково у формі друкованої чи електронної публікації, просимо заповнити форму зворотного зв'язку: [запит на відтворення або повторну публікацію перекладу](#) для отримання інформації щодо процедури авторизації.

Якщо ви бажаєте дізнатися, які Посібники із судової практики знаходяться наразі на етапі перекладу, див. перелік [очікуваних перекладів](#).

Цей Посібник спочатку було укладено англійською мовою. Він регулярно оновлюється, дата останнього оновлення: 31 серпня 2024 року. До нього можуть бути внесені редакційні виправлення.

Посібники з судової практики можна завантажити за посиланням: <https://ks.echr.coe.int>. Оновлення публікації відстежуйте на сторінці Суду у Твіттері за посиланням: https://twitter.com/ECHR_CEDH.

Цей переклад опубліковано за домовленістю з Радою Європи та Європейським судом з прав людини і виконано Верховним Судом (Україна).

© Рада Європи / Європейський суд з прав людини, 2025

Зміст

Передмова	5
I. Сфера застосування	7
A. Позбавлення свободи.....	7
B. Критерії, що застосовуються	8
C. Заходи, які застосовуються у в'язниці	9
D. Перевірка авіапасажирів службами безпеки	10
E. Позбавлення свободи, яке не є формальним арештом та триманням під вартою	10
F. Позитивні зобов'язання щодо позбавлення свободи.....	11
II. Законність тримання під вартою відповідно до пункту 1 статті 5	11
A. Мета статті 5	11
B. Дотримання вимог національного законодавства	12
C. Перевірка дотримання вимог національного законодавства.....	13
D. Загальні принципи	13
E. Принцип правової визначеності	13
F. Неприпустимість свавілля.....	15
G. Рішення суду	16
H. Обґрунтування рішень і вимога щодо неприпустимості свавілля.....	16
I. Деякі допустимі процесуальні порушення	17
J. Затримка у виконанні розпоряджень про звільнення.....	17
III. Правомірне позбавлення свободи відповідно до пункту 1 статті 5	18
A. Позбавлення свободи після засудження	18
1. Наявність засудження	18
2. Компетентний суд.....	19
3. Позбавлення свободи повинно здійснюватися «після» засудження.....	19
4. Вплив апеляційного провадження	20
B. Позбавлення свободи за невиконання законного припису суду або юридичного обов'язку.....	21
1. Невиконання законного припису суду.....	21
2. Виконання обов'язку, встановленого законом	22
C. Тримання під вартою.....	23
1. Мета арешту або тримання під вартою	23
2. Значення «обґрунтованої підозри»	25
3. Поняття «правопорушення».....	27
D. Затримання неповнолітнього	27
1. Загальні положення	28
2. Наглядові заходи виховного характеру.....	28
3. Компетентний судовий орган	29
E. Тримання під вартою з медичних або соціальних підстав.....	29
1. Загальні положення	29
2. Запобігання поширенню інфекційних захворювань.....	30
3. Тримання під вартою психічнохворих.....	30
4. Тримання під вартою наркоманів та алкоголіків	33
5. Бродяги	33
F. Затримання іноземця.....	34

1. Взяття під варту для запобігання недозволеному в'їзду в країну	34
2. Взяття під варту з наміром депортації або екстрадиції	35

IV. Гарантії для осіб, позбавлених свободи 38

A. Інформація про підстави арешту (пункт 2 статті 5).....	38
1. Сфера застосування	38
2. Мета	38
3. Особа, якій повинні бути повідомлені підстави	39
4. Підстави має бути повідомлено «невідкладно»	39
5. Порядок, відповідно до якого повідомляються підстави.....	39
6. Необхідний обсяг інформації про підстави.....	40
7. Зрозумілою мовою.....	40
B. Право бути негайно допровадженим до судді (пункт 3 статті 5)	41
1. Мета положення	41
2. Невідкладний та автоматичний судовий контроль	41
3. Характер відповідної посадової особи, яка здійснює судову владу	42
4. Незалежність	43
5. Процесуальна вимога	43
6. Матеріально-правова вимога	43
a. Перегляд рішення про тримання під вартою по суті	43
b. Повноваження для звільнення	44
C. Право на розгляд справи судом упродовж розумного строку або на звільнення під час провадження (пункт 3 статті 5)	44
1. Період часу, який береться до уваги	45
2. Загальні принципи	45
3. Обґрунтування будь-якого періоду тримання під вартою	46
4. Підстави для продовженого тримання під вартою.....	47
a. Ризик втечі	47
b. Перешкоджання судовому розгляду	47
c. Повторне вчинення правопорушень	48
d. Охорона громадського порядку	48
5. Особлива ретельність	49
6. Альтернативні заходи	49
7. Застава.....	49
8. Досудове тримання під вартою неповнолітніх	50
D. Право на судовий розгляд законності тримання під вартою без зволікання (пункт 4 статті 5).....	50
1. Мета положення	50
2. Застосовність положення	51
3. Характер необхідної перевірки.....	52
4. Процесуальні гарантії	55
5. Вимога «без зволікання».....	57
a. Період часу, який береться до уваги	58
b. Фактори, які беруться до уваги при оцінці невідкладності	58
E. Право на відшкодування за незаконне тримання під вартою (пункт 5 статті 5)	59
1. Сфера застосування	60
2. Судовий засіб захисту	60
3. Доступність відшкодування.....	60
4. Характер відшкодування	61
5. Наявність шкоди.....	61
6. Розмір відшкодування	61

Перелік цитованих справ..... 63

Передмова

Цей Посібник входить до низки Посібників із судової практики, опублікованих Європейським судом з прав людини (надалі — «Суд», «Європейський суд» або «Страсбурзький суд»), для інформування практикуючих юристів про основоположні рішення та ухвали, постановлені Страсбурзьким судом. У цьому конкретному Посібнику аналізується та узагальнюється судова практика щодо статті 5 Європейської конвенції з прав людини (надалі — «Конвенція» або «Європейська конвенція»). Читачі зможуть ознайомитися з основними принципами у цій сфері та відповідною судовою практикою.

Цитована судова практика була відібрана серед провідних, найбільш важливих і/або недавніх рішень та ухвал.*

Рішення та ухвали Суду слугують не лише для того, щоб вирішувати справи, передані на розгляд Суду, але й загалом для роз'яснення, захисту та розвитку норм, встановлених Конвенцією, сприяючи тим самим дотриманню Державами зобов'язань, взятих ними як Договірними Сторонами (*«Ірландія проти Сполученого Королівства» (Ireland v. the United Kingdom)*, 18 січня 1978 року, § 154, серія А № 25, і нещодавно — *«Єронович проти Латвії» (Jeronovičs v. Latvia)* [ВП], № 44898/10, § 109, 05 липня 2016 року).

Відповідно, місія створеної Конвенцією системи полягає в тому, щоб визначити, в інтересах суспільства, питання державної політики, тим самим підвищуючи стандарти захисту прав людини та поширюючи судову практику у сфері прав людини серед усього співтовариства Держав-учасниць Конвенції (*«Константін Маркін проти Росії» (Konstantin Markin v. Russia)* [ВП], № 30078/06, § 89, ЄСПЛ 2012). Дійсно, Суд підкреслив роль Конвенції як «конституційного інструменту європейського громадського порядку» у сфері прав людини (*«Босфорус Гава Йоллари Туризм і Тіджарет Анонім Шіркети проти Ірландії» (Bosphorus Hava Yolları Turizm ve Ticaret Anonim Şirketi v. Ireland)* [ВП], № 45036/98, § 156, ECHR 2005-VI, а нещодавно — у справі *«Н. Д. і Н. Т. проти Іспанії» (N.D. and N.T. v. Spain)* [ВП], №№ 8675/15 та 8697/15, § 110, 13 лютого 2020 року).

Протокол № 15 до Конвенції нещодавно включив принцип субсидіарності до Преамбули Конвенції. Цей принцип «покладає спільну відповідальність на Держави-учасниці та Суд» щодо захисту прав людини, а державна влада та суди повинні тлумачити й застосовувати національне законодавство так, щоб забезпечити повну реалізацію прав та свобод, визначених у Конвенції та Протоколах до неї (*«Гженда проти Польщі» (Grzeḡda v. Poland)* [ВП], § 324).

У цьому Посібнику містяться посилання на ключові слова для кожної цитованої статті Конвенції та Додаткових протоколів до неї. Юридичні питання, що розглядаються в кожній справі, підсумовано в *Переліку ключових слів*, вибраних із тезауруса термінів, взятих (у більшості випадків) безпосередньо з тексту Конвенції та Протоколів до неї.

База даних HUDOC практики Суду дає змогу здійснювати пошук за ключовим словом. Пошук за ключовими словами дає можливість знайти документи з подібним правовим змістом (обґрунтування та висновки Суду в кожній справі підсумовуються за допомогою ключових слів). Ключові слова для окремих справ можна знайти, натиснувши на Case Details (Детальна інформація про справу) в HUDOC. Для отримання додаткової інформації про базу даних HUDOC та ключові слова див. *Посібник користувача HUDOC*.

* Цитована судова практика може бути викладена однією або обома офіційними мовами (англійською та французькою) Суду та Європейської комісії з прав людини. Якщо не вказано інше, всі посилання стосуються рішення по суті справи, що було постановлено Палатою Суду. Скорочення «(ухв.)» вказує на те, що наводиться цитата з ухвали Суду, а абревіатура «[ВП]» — на те, що справа розглядалася Великою Палатою. Рішення Палати, які не були остаточними на момент публікації цього оновлення, позначено зірочкою (*).

Стаття 5 Конвенції – Право на свободу та особисту недоторканність

«1. Кожен має право на свободу та особисту недоторканність. Нікого не може бути позбавлено свободи, крім таких випадків і відповідно до процедури, встановленої законом:

- a) законне ув'язнення особи після засудження її компетентним судом;
- b) законний арешт або затримання особи за невиконання законного припису суду або для забезпечення виконання будь-якого обов'язку, встановленого законом;
- c) законний арешт або затримання особи, здійснене з метою допровадження її до компетентного судового органу за наявності обґрунтованої підозри у вчиненні нею правопорушення або якщо обґрунтовано вважається необхідним запобігти вчиненню нею правопорушення чи її втечі після його вчинення;
- d) затримання неповнолітнього на підставі законного рішення з метою застосування наглядових заходів виховного характеру або законне затримання неповнолітнього з метою допровадження його до компетентного органу;
- e) законне затримання осіб для запобігання поширенню інфекційних захворювань, законне затримання психічнохворих, алкоголіків або наркоманів чи бродяг;
- f) законний арешт або затримання особи з метою запобігання її недозволеному в'їзду в країну чи особи, щодо якої провадиться процедура депортації або екстрадиції.

2. Кожен, кого заарештовано, має бути негайно поінформований зрозумілою для нього мовою про підстави його арешту і про будь-яке обвинувачення, висунуте проти нього.

3. Кожен, кого заарештовано або затримано згідно з положеннями підпункту «с» пункту 1 цієї статті, має негайно постати перед суддею чи іншою посадовою особою, якій закон надає право здійснювати судову владу, і йому має бути забезпечено розгляд справи судом упродовж розумного строку або звільнення під час провадження. Таке звільнення може бути обумовлене гарантіями з'явитися на судові засідання.

4. Кожен, кого позбавлено свободи внаслідок арешту або тримання під вартою, має право ініціювати провадження, в ході якого суд без зволікання встановлює законність затримання і приймає рішення про звільнення, якщо затримання є незаконним.

5. Кожен, хто є потерпілим від арешту або затримання, здійсненого всупереч положенням цієї статті, має забезпечене правовою санкцією право на відшкодування.»

Ключові слова HUDOC

1. Свобода людини (5-1) – Особиста недоторканність (5-1) – Позбавлення свободи (5-1) – Процедура, встановлена законом (5-1) – Законний арешт або затримання (5-1)
 - (a) Засудження (5-1-a) – Після засудження (5-1-a) – Компетентний суд (5-1-a)
 - (b) Законний припис суду (5-1-b) – Невиконання припису суду (5-1-b) – Забезпечення виконання будь-якого обов'язку, встановленого законом (5-1-b)
 - (c) Допровадження до компетентного судового органу (5-1-c) – Кримінальне правопорушення (5-1-c) – Обґрунтована підозра (5-1-c) – Обґрунтовано необхідно запобігти вчиненню правопорушення (5-1-c) – Обґрунтовано необхідно запобігти втечі (5-1-c)
 - (d) Неповнолітні (5-1-d) – Наглядові заходи виховного характеру (5-1-d) – Допровадження до компетентного органу (5-1-d)
 - (e) Запобігання поширенню інфекційних захворювань (5-1-e) – Психічнохворі (5-1-e) – Алкоголіки (5-1-e) – Наркомани (5-1-e) – Бродяги (5-1-e)
 - (f) Запобігання недозволеному в'їзду в країну (5-1-f) – Вислання (5-1-f) – Екстрадиція (5-1-f)
2. Негайне інформування (5-2) – Інформація зрозумілою мовою (5-2) – Інформація про підстави арешту (5-2) – Інформація про обвинувачення (5-2)
3. Суддя чи інша посадова особа, яка здійснює судову владу (5-3) – Негайне допровадження до судді чи іншої посадової особи (5-3) – Розгляд справи упродовж розумного строку (5-3) – Звільнення під час провадження (5-3) – Тривалість попереднього ув'язнення (5-3) – Обґрунтованість досудового тримання під вартою (5-3) – Обумовлене звільнення (5-3) – Гарантії з'явитися на судові засідання (5-3)
4. Перегляд законності затримання (5-4) – Ініціювати провадження (5-4) – Судовий перегляд (5-4) – Судовий розгляд без зволікання (5-4) – Процесуальні гарантії (5-4) – Прийняти рішення про звільнення (5-4)
5. Відшкодування (5-5)

I. Сфера застосування

Пункт 1 статті 5 Конвенції

«1. Кожен має право на свободу та особисту недоторканність. Нікого не може бути позбавлено свободи, крім таких випадків і відповідно до процедури, встановленої законом: ...»

Ключові слова HUDOC

Свобода людини (5-1) – Особиста недоторканність (5-1) – Позбавлення свободи (5-1) – Процедура, встановлена законом (5-1) – Законний арешт або затримання (5-1)

A. Позбавлення свободи

1. Проголошуючи «право на свободу», стаття 5 стосується фізичної свободи людини; її мета полягає в забезпеченні того, щоб жодна особа не могла бути свавільно позбавлена волі. Її положення не стосуються звичайних обмежень свободи пересування, які регулюються статтею 2 Протоколу № 4 («*Де Томмазо проти Італії*» (*De Tommaso v. Italy*) [ВП], 2017, § 80; «*Крянге проти Румунії*» (*Creangă v. Romania*) [ВП], 2012, § 92; «*Енгель та інші проти Нідерландів*» (*Engel and Others v. the Netherlands*), 1976, § 58).

2. Різниця між обмеженням свободи пересування, котре є достатньо серйозним для того, щоб кваліфікуватись як позбавлення свободи згідно з пунктом 1 статті 5, та звичайними обмеженнями свободи пересування, які регламентовані статтею 2 Протоколу № 4, полягає у ступені або інтенсивності прояву, а не в характері або сутності («*Де Томмазо проти Італії*» (*De*

Tommaso v. Italy) [ВП], 2017, § 80; «*Гуццарді проти Італії*» (*Guzzardi v. Italy*), 1980, § 93; «*Ранцев проти Кіпру та Росії*» (*Rantsev v. Cyprus and Russia*), 2010, § 314; «*Станев проти Болгарії*» (*Stanev v. Bulgaria*) [ВП], 2012, § 115).

3. Позбавлення свободи не обмежується класичним випадком тримання під вартою після арешту або засудження, проте може мати багато інших форм («*Гуццарді проти Італії*» (*Guzzardi v. Italy*), 1980, § 95).

В. Критерії, що застосовуються

4. Суд не вважає себе зв'язаним правовими висновками національних органів влади щодо того, чи мало місце позбавлення свободи, та здійснює автономну оцінку обставин справи («*Хлаїфія та інші проти Італії*» (*Khlaifia and Others v. Italy*) [ВП], 2016, § 71; «*Х.Л. проти Сполученого Королівства*» (*H.L. v. the United Kingdom*), 2004, § 90; «*Х.М. проти Швейцарії*» (*H.M. v. Switzerland*), 2002, §§ 30 та 48; «*Крянге проти Румунії*» (*Creangă v. Romania*) [ВП], 2012, § 92).

5. Для того, щоб визначити, чи було особу «позбавлено свободи» у значенні статті 5, відправною точкою повинна бути її конкретна ситуація, і необхідно враховувати ряд критеріїв таких, як тип, тривалість, наслідки і спосіб реалізації відповідного заходу («*Де Томмазо проти Італії*» (*De Tommaso v. Italy*) [ВП], 2017, § 80; «*Гуццарді проти Італії*» (*Guzzardi v. Italy*), 1980, § 92; «*Медведєв та інші проти Франції*» (*Medvedyev and Others v. France*) [ВП], 2010, § 73; «*Крянге проти Румунії*» (*Creangă v. Romania*) [ВП], 2012, § 91).

6. Вимога враховувати «тип» та «спосіб реалізації» заходу дозволяє Суду брати до уваги контекст та обставини, які стосуються застосування обмежень, відмінних від ув'язнення у камері. Дійсно, контекст, в якому вживаються заходи, є важливим фактором, оскільки в сучасному суспільстві часто виникають ситуації, коли громадськість може бути покликана терпіти обмеження свободи пересування або свободи в інтересах загального блага («*Де Томмазо проти Італії*» (*De Tommaso v. Italy*) [ВП], 2017, § 81; «*Нада проти Швейцарії*» (*Nada v. Switzerland*) [ВП], 2012, § 226; «*Остін та інші проти Об'єднаного Королівства*» (*Austin and Others v. the United Kingdom*) [ВП], 2012, § 59).

7. При визначенні різниці між обмеженням свободи пересування та позбавленням свободи в контексті утримання іноземців у транзитних зонах аеропорту та центрах прийому, ідентифікації та реєстрації мігрантів, фактори, які враховуються Судом, можуть бути узагальнені наступним чином: і) індивідуальне становище заявників та їхні альтернативи, ii) правовий режим відповідної країни, що підлягає застосуванню, та його мета; iii) відповідна тривалість, особливо з огляду на мету та процесуальний захист, що надається заявникам, під час подій у справі, і iv) характер та ступінь фактичних обмежень, накладених на заявників або яких вони зазнали («*З.А. та інші проти Росії*» (*Z.A. and Others v. Russia*) [ВП], 2019, § 138; «*Іліас і Ахмед проти Угорщини*» (*Ilias and Ahmed v. Hungary*) [ВП], 2019, § 217; «*Р.Р. та інші проти Угорщини*» (*R.R. and Others v. Угорщина*), 2021, § 74).

8. Навіть заходи, призначені для захисту або вжиті в інтересах відповідної особи, можуть розглядатися як позбавлення свободи («*Хлаїфія та інші проти Італії*» (*Khlaifia and Others v. Italy*) [ВП], 2016, § 71).

9. Мета заходів, що вживаються органами влади та позбавляють осіб свободи, не є визначальною для оцінки того, чи дійсно відбулося позбавлення свободи. Суд враховує це лише на більш пізньому етапі свого аналізу, вивчаючи сумісність заходів з пунктом 1 статті 5 («*Рожков проти Росії (№ 2)*» (*Rozhkov v. Russia (no. 2)*), 2017, § 74).

10. Поняття позбавлення свободи за змістом пункту 1 статті 5 містить як *об'єктивний* елемент поміщення людини у певний обмежений простір на значний період часу, так і додатковий

суб'єктивний елемент, який полягає в тому, що людина не давала законної згоди на таке поміщення («Шторк проти Німеччини» (*Storck v. Germany*), 2005, § 74; «Станев проти Болгарії» (*Stanev v. Bulgaria*) [ВП], 2012, § 117).

11. До відповідних об'єктивних факторів, які мають братись до уваги, належать: можливість покинути зону обмеження, рівень нагляду та контролю за переміщенням особи, ступінь ізоляції і наявність соціальних контактів («Гуццарді проти Італії» (*Guzzardi v. Italy*), 1980, § 95; «Х.М. проти Швейцарії» (*H.M. v. Switzerland*), 2002, § 45; «Х.Л. проти Сполученого Королівства» (*H.L. v. the United Kingdom*), 2004, § 91; та «Шторк проти Німеччини» (*Storck v. Germany*), 2005, § 73). Однак, коли восьмирічна дитина була залишена на самоті у відділенні поліції більше ніж на двадцять чотири години, не було необхідності проводити оцінку того, чи тримали його у закритих та охоронюваних приміщеннях, оскільки він не зміг би покинути відділ поліції один («Тарак і Деде проти Туреччини» (*Tarak and Depe v. Turkey*), 2019, § 61).

12. Коли факти вказують на те, що мало місце позбавлення свободи за змістом пункту 1 статті 5, відносно короткий строк тримання під вартою не впливає на цей висновок («Ранцев проти Кіпру та Росії» (*Rantsev v. Cyprus and Russia*), 2010, § 317; «Іскандаров проти Росії» (*Iskandarov v. Russia*), 2010, § 140).

13. Елемент примусу при здійсненні повноважень поліції з обшуку та затримання є свідченням позбавлення свободи, незважаючи на короткочасність такого заходу («Крупко та інші проти Росії» (*Krupko and Others v. Russia*), 2014, § 36; «Фока проти Туреччини» (*Foka v. Turkey*), 2008, § 78; «Джиллан та Квінтон проти Сполученого Королівства» (*Gillan and Quinton v. the United Kingdom*), 2010, § 57; «Шимоволос проти Росії» (*Shimovolos v. Russia*), 2011, § 50; та «Брега та інші проти Молдови» (*Brega and Others v. Moldova*), 2012, § 43).

14. Той факт, що до особи не були застосовані наручники, ув'язнення в камері чи інші фізичні стримуючі заходи, є вирішальним фактором при встановленні наявності позбавлення свободи («М.А. проти Кіпру» (*M.A. v. Cyprus*), 2013, § 193).

15. Право на свободу є занадто важливим в демократичному суспільстві, тому людина не втрачає можливість скористуватися захистом, передбаченим Конвенцією, навіть якщо вона, можливо, сама дала згоду на взяття під варту, особливо, якщо ця людина не має дієздатності для того, щоб погодитись або не погодитись із запропонованими діями («Х.Л. проти Сполученого Королівства» (*H.L. v. the United Kingdom*), 2004, § 90; «Станев проти Болгарії» (*Stanev v. Bulgaria*) [ВП], 2012, § 119; див. також справу «Н. проти Румунії» (*N. v. Romania*), 2017, §§ 165-167, у якій подальше тримання заявника під вартою після ухвалення рішення про його звільнення було визнано свавільним заходом, навіть якщо заявник погодився залишитися під вартою до тих пір, поки соціальні служби не знайдуть належного рішення для його ситуації).

16. Той факт, що особа є недієздатною, не обов'язково означає, що вона не в змозі розуміти ситуацію і погоджуватися з нею («Станев проти Болгарії» (*Stanev v. Bulgaria*) [ВП], 2012, § 130; «Штукатуров проти Росії» (*Shtukaturov v. Russia*), 2008, §§ 107-109; «Д.Д. проти Литви» (*D.D. v. Lithuania*), 2012, § 150).

С. Заходи, які застосовуються у в'язниці

17. Дисциплінарні заходи, введені у в'язниці, які мають вплив на умови тримання під вартою, не можуть розглядатися як позбавлення свободи. Такі заходи повинні розглядатися в нормальних умовах як зміни умов законного тримання під вартою та не підпадають під дію пункту 1 статті 5 Конвенції («Стоян Кростев проти Болгарії» (*Stoyan Krastev v. Bulgaria*), 2020, § 38; «Боллан проти Сполученого Королівства» (*Bollan v. the United Kingdom*) (ухв.), 2000; див. також справу «Мунджаз проти Сполученого Королівства» (*Munjaz v. the United Kingdom*),

2012, у якій поміщення заявника в лікарню суворого режиму не становило подальшого позбавлення свободи).

D. Перевірка авіапасажирів службами безпеки

18. Якщо пасажир був затриманий прикордонниками під час прикордонного контролю в аеропорту з метою уточнення його ситуації, і якщо строк цього затримання не перевищив час, чітко необхідний для дотримання відповідних формальностей, питання відповідно до статті 5 Конвенції не виникають («*Гахраманов проти Азербайджану*» (*Gahramanov v. Azerbaijan*) (ухв.), 2013, § 41; «*О.М. і Д.С. проти України*» (*O.M. and D.S. v. Ukraine*), 2022, §§ 113-120, де заходи контролю та нагляду, що застосовувались протягом близько одинадцяти годин до осіб, які подорожували з підробленими документами, що посвідчують особу, не становили позбавлення свободи; див., на противагу, «*Каспаров проти Росії*» (*Kasparov v. Russia*), 2016, де затримання заявника протягом п'яти годин значно перевищило час, чітко необхідний для перевірки формальностей, які зазвичай пов'язані з авіаперельотами).

E. Позбавлення свободи, яке не є формальним арештом та триманням під вартою

19. Питання про можливість застосування статті 5 виникали в різних обставинах, у тому числі:

- поміщення осіб у психіатричні або соціальні установи («*Де Вільде, Оомс і Версип проти Бельгії*» (*De Wilde, Ooms and Versyp v. Belgium*), 1971; «*Нільсен проти Данії*» (*Nielsen v. Denmark*), 1988; «*Х.М. проти Швейцарії*» (*H.M. v. Switzerland*), 2002; «*Х.Л. проти Сполученого Королівства*» (*H.L. v. the United Kingdom*), 2004; «*Шторк проти Німеччини*» (*Storck v. Germany*), 2005; «*А. та інші проти Болгарії*» (*A. and Others v. Bulgaria*), 2011; «*Станев проти Болгарії*» (*Stanev v. Bulgaria*) [ВП], 2012);
- доправлення особи працівниками швидкої допомоги та поліції до лікарні («*Афтанаш проти Румунії*» (*Aftanache v. Romania*), 2020);
- тримання в транзитних зонах аеропорту («*З.А. та інші проти Росії*» (*Z.A. and Others v. Russia*) [ВП], 2019; «*Амуур проти Франції*» (*Amuur v. France*), 1996; «*Шамса проти Польщі*» (*Shamsa v. Poland*), 2003; «*Могос та інші проти Румунії*» (*Mogoş and Others v. Romania*) (ухв.), 2004; «*Махдід та Хаддар проти Австрії*» (*Mahdid and Haddar v. Austria*) (ухв.), 2005; та «*Ріад та Ідіаб проти Бельгії*» (*Riad and Idiab v. Belgium*), 2008);
- тримання в транзитних зонах в пунктах пропуску через державний кордон для сухопутного сполучення («*Іліас і Ахмед проти Угорщини*» (*Ilias and Ahmed v. Hungary*) [ВП], 2019; «*Р.Р. та інші проти Угорщини*» (*R.R. and Others v. Угорщина*), 2021);
- допит у поліцейській дільниці («*Казан проти Румунії*» (*Cazan v. Romania*), 2016; «*І.І. проти Болгарії*» (*I.I. v. Bulgaria*), 2005; «*Осипенко проти України*» (*Osyrenko v. Ukraine*), 2010; «*Салаєв проти Азербайджану*» (*Salayev v. Azerbaijan*), 2010; «*Фарад Алієв проти Азербайджану*» (*Farhad Aliyev v. Azerbaijan*), 2010; та «*Крянге проти Румунії*» (*Creangă v. Romania*) [ВП], 2012);
- поміщення в поліцейську машину для складання протоколу про адміністративне правопорушення («*Зельчс проти Латвії*» (*Zelčš v. Latvia*), 2020);
- зупинка та обшук поліцією («*Фока проти Туреччини*» (*Foka v. Turkey*), 2008; «*Джиллан та Квінтон проти Сполученого Королівства*» (*Gillan and Quinton v. the United Kingdom*), 2010; та «*Шимоволос проти Росії*» (*Shimovolos v. Russia*), 2011);
- обшук житла («*Станкулеану проти Румунії*» (*Stănculeanu v. Romania*), 2018);

- примусовий привід поліцією («*Рожков проти Росії (№ 2)*» (*Rozhkov v. Russia (no. 2)*), 2017; «*Цветкова та інші проти Росії*» (*Tsvetkova and Others v. Russia*), 2018);
- заходи для контролю масових зібрань, вжиті поліцією з міркувань громадського порядку («*Остін та інші проти Об'єднаного Королівства*» (*Austin and Others v. the United Kingdom*) [ВП], 2012; «*Орай та інші проти Франції*» (*Auray and Others v. France*), 2024)
- домашній арешт («*Бузаджи проти Республіки Молдова*» (*Buzadji v. the Republic of Moldova*) [ВП], 2016; «*Манчіні проти Італії*» (*Mancini v. Italy*), 2001; «*Лавенц проти Латвії*» (*Lavents v. Latvia*), 2002; «*Ніколова проти Болгарії (№ 2)*» (*Nikolova v. Bulgaria (no. 2)*), 2004; та «*Дакоста Сілва проти Іспанії*» (*Dacosta Silva v. Spain*), 2006);
- утримання мігрантів, що прибули морем, в пунктах прийому або на кораблях («*Хлаїфія та інші проти Італії*» (*Khlaifia and Others v. Italy*) [ВП], 2016);
- тримання нелегальних мігрантів у пунктах прийому та ідентифікації біженців («*Дж.Р. та інші проти Греції*» (*J.R. and Others v. Greece*), 2018);
- загальний карантин через пандемію COVID-19 («*Терхеш проти Румунії*» (*Terhes v. Romania*) (ухв.), 2021);
- превентивні розпорядження про комендантську годину, видані відповідно до законодавства про надзвичайний стан («*Доменжуд проти Франції*» (*Domenjoud v. France*), 2024).

Ф. Позитивні зобов'язання щодо позбавлення свободи

20. У першому реченні пункту 1 статті 5 встановлюється позитивне зобов'язання Держави не тільки утримуватися від активного порушення зазначених прав, а й вживати відповідних заходів для забезпечення захисту від незаконного втручання в ці права всіх осіб, які перебувають в межах її юрисдикції («*Ель-Масрі проти колишньої Югославської Республіки Македонія*» (*El-Masri v. the former Yugoslav Republic of Macedonia*) [ВП], 2012, § 239).

21. Таким чином, Держава зобов'язана вживати заходів, що забезпечують ефективний захист вразливих осіб, у тому числі розумні кроки для запобігання позбавлення свободи, про яке органи влади знали або повинні були знати («*Шторк проти Німеччини*» (*Storck v. Germany*), 2005, § 102).

22. Підставою для настання відповідальності Держави є її мовчазна згода на позбавлення особи свободи приватними особами або неспроможність врегулювати ситуацію («*Рієра Блуме та інші проти Іспанії*» (*Riera Blume and Others v. Spain*), 1999; «*Ранцев проти Кіпру та Росії*» (*Rantsev v. Cyprus and Russia*), 2010, §§ 319-321; «*Медова проти Росії*» (*Medova v. Russia*), 2009, §§ 123-125).

II. Законність тримання під вартою відповідно до пункту 1 статті 5

А. Мета статті 5

23. Основною метою статті 5 є запобігання свавільному або необґрунтованому позбавленню свободи («*Селахаттін Демірташ проти Туреччини (№ 2)*» (*Selahattin Demirtaş v. Turkey (no. 2)*) [ВП], 2020, § 311; «*С., В. і А. проти Данії [ВП]*» (*S., V. and A. v. Denmark*) [ВП], 2018, § 73; «*Маккей проти Сполученого Королівства*» (*McKay v. The United Kingdom*) [ВП], 2006, § 30). Право на

свободу та особисту недоторканність має першочергове значення в «демократичному суспільстві» у значенні, наданому Конвенцією (*«Медведєв та інші проти Франції» (Medvedyev and Others v. France)* [ВП], 2010, § 76; *«Ладент проти Польщі» (Ladent v. Poland)*, 2008, § 45).

24. Таким чином, Суд вважає, що невизнане тримання особи під вартою є повним запереченням принципово важливих гарантій, що містяться у статті 5 Конвенції, та найтяжчим порушенням цього положення (*«Ель-Масрі проти колишньої Югославської Республіки Македонія» (El-Masri v. the former Yugoslav Republic of Macedonia)* [ВП], 2012, § 233; *«Ал Нашірі проти Польщі» (Al Nashiri v. Poland)*, 2014, § 529; *«Белозоров проти Росії та України» (Belozorov v. Russia and Ukraine)*, 2015, § 113). Відсутність записів щодо дати, часу і місця затримання, імені затриманого, причин затримання та імені особи, яка провадила це затримання, повинні розглядатися як несумісні, зокрема з самою метою статті 5 Конвенції (*«Курт проти Туреччини» (Kurt v. Turkey)*, 1998, § 125;). Це також суперечить вимогам законності згідно з Конвенцією (*«Ангелова проти Болгарії» (Anguelova v. Bulgaria)*, 2002, § 154).

25. Жодне позбавлення свободи не буде законним, якщо воно не ґрунтується на одній із допустимих підстав, зазначених у підпунктах (a) - (f) пункту 1 статті 5 (*«Хлаїфія та інші проти Італії» (Khlaifia and Others v. Italy)* [ВП], 2016, § 88; див. також, серед нещодавніх справ, *«Афтанаш проти Румунії» (Aftanache v. Romania)*, 2020, §§ 92-100; *«І.С. проти Швейцарії» (I.S. v. Switzerland)*, 2020, §§ 46-60).

26. У практиці Суду можна виділити три основні напрямки мотивування: вичерпний характер винятків, які слід тлумачити вузько і які не допускають наведення широкого спектру обґрунтувань в межах інших положень (зокрема, статті 8-11 Конвенції); неодноразовий наголос на законності тримання під вартою, що передбачає дотримання як процесуальних норм, так і норм матеріального права, та неухильного дотримання принципу верховенства права; та важливість невідкладного або оперативного судового контролю (відповідно до положень пунктів 3 та 4 статті 5) (*«Селахаттин Демірташ проти Туреччини (№ 2)» (Selahattin Demirtaş v. Turkey (no. 2))* [ВП], 2020, § 312; *«С., В. і А. проти Данії [ВП]» (S., V. and A. v. Denmark)* [ВП], 2018, § 73; *«Бузаджи проти Республіки Молдова» (Buzadji v. the Republic of Moldova)* [ВП], 2016, § 84).

27. Щодо тримання під вартою під час міжнародного збройного конфлікту, то гарантії, запроваджені статтею 5, повинні тлумачитися та застосовуватися з урахуванням контексту і положень міжнародного гуманітарного права (*«Хасан проти Сполученого Королівства» (Hassan v. the United Kingdom)* [ВП], 2014, §§ 103- 106).

28. Якщо певний випадок позбавлення свободи не підпадає під сферу дії будь-якого з підпунктів статті 5, як їх тлумачить Суд, він не може бути включений до сфери дії цих положень в порядку звернення до необхідності дотримання балансу інтересів держави та затриманої особи (*«Мерабішвілі проти Грузії» (Merabishvili v. Georgia)* [ВП], 2017, § 298).

В. Дотримання вимог національного законодавства

29. Для того, щоб тримання під вартою відповідало вимогам законності, воно повинно здійснюватися «відповідно до процедури, встановленої законом». Конвенція містить посилення переважно на національне законодавство, а також, де це доречно, на інші правові стандарти, що підлягають застосуванню, включаючи ті, які входять до сфери міжнародного права (*«Медведєв та інші проти Франції» (Medvedyev and Others v. France)* [ВП], 2010, § 79; *«Тоніоло проти Сан-Марино та Італії» (Tonio v. San Marino and Italy)*, 2012, § 46; *«Айдин Сефа Акай проти Туреччини» (Aydin Sefa Akay v. Türkiye)*, 2024, §§ 115-129) чи європейського права (*«Пасі проти Бельгії» (Paci v. Belgium)*, 2018, § 64 та *«Піроцці проти Бельгії» (Pirozzi v. Belgium)*, 2018, §§ 45-46, щодо затримання на підставі Європейського ордеру на арешт). У всіх випадках вона встановлює зобов'язання дотримуватися відповідних матеріальних та

процесуальних норм (*там само*).

30. Наприклад, Суд встановив, що мало місце порушення статті 5 в ситуації, коли органи влади не подали клопотання про продовження строку тримання під вартою протягом строку, встановленого законом («*Г.К. проти Польщі*» (*G.K. v. Poland*), 2004, § 76). З іншого боку, стверджуване порушення розпорядження щодо способу проведення розслідування певних видів злочинів не впливає на чинність правових підстав для арешту та подальшого тримання під вартою, передбачених національним законодавством («*Талат Тепе проти Туреччини*» (*Talat Tepe v. Turkey*), 2004, § 62). Якщо суд першої інстанції відмовив у звільненні заявника, незважаючи на рішення Конституційного Суду, в якому затримання заявника визнане незаконним, подальше досудове тримання під вартою не може вважатися таким, що здійснюється «відповідно до процедури, встановленої законом» («*Шахін Алпай проти Туреччини*» (*Şahin Alpay v. Turkey*), 2018, § 118; «*Мехмет Хасан Алтан проти Туреччини*» (*Mehmet Hasan Altan v. Turkey*), 2018, § 139). Порушення пункту 1 статті 5 було встановлено також у випадку, коли заявника тримали в психіатричній лікарні понад строк, передбачений національним законодавством, запровадженим після винесення постанови про тримання під вартою, при цьому незаконність тримання заявника під вартою була визнана національними судами («*Краместетер проти Італії*» (*Cramesteter v. Italy*), 2024, §§ 53-56).

С. Перевірка дотримання вимог національного законодавства

31. Хоча тлумачення та застосування національного права є в першу чергу прерогативою органів державної влади, особливо судів, ситуація є іншою у випадках, коли недотримання такого законодавства тягне за собою порушення Конвенції. У випадках, коли розглядається питання щодо дотримання пункту 1 статті 5 Конвенції, Суд повинен здійснювати певні повноваження щодо перевірки дотримання національного законодавства («*Крянге проти Румунії*» (*Creangă v. Romania*) [ВП], 2012, § 101; «*Барановський проти Польщі*» (*Baranowski v. Poland*), 2007, § 50; «*Бенхем проти Сполученого Королівства*» (*Benham v. the United Kingdom*), 1996, § 41). При цьому Суд повинен враховувати правову ситуацію, якою вона була у відповідний момент («*Влох проти Польщі*» (*Włoch v. Poland*), 2000, § 114).

Розглядаючи обґрунтованість рішення про затримання підозрюваного, який перебуває за кордоном, на 30 днів, Суд визнав такою, що відповідає статті 5, практику національних судів відраховувати строк тримання під вартою з дати екстрадиції підозрюваного, а не з дати його арешту в Державі, що його видала («*Гіланов проти Республіки Молдова*» (*Gilanov v. the Republic of Moldova*), 2022, §§ 51-56).

Д. Загальні принципи

32. Вимога щодо законності не може бути дотримана лише шляхом дотримання національного законодавства; національне законодавство саме по собі повинно відповідати Конвенції, включаючи загальні принципи, що визначені або мають на увазі в ній («*Плесо проти Угорщини*» (*Plesó v. Hungary*), 2012, § 59).

Загальними принципами, що впливають з Конвенції та на яких ґрунтується практика Суду щодо пункту 1 статті 5, є: принцип верховенства права і пов'язаний з ним принцип правової визначеності, принцип пропорційності і принцип захисту від свавілля, який, більше того, відповідає основній меті статті 5 («*Сімонс проти Бельгії*» (*Simons v. Belgium*) (ухв.), 2012, § 32).

Е. Принцип правової визначеності

33. У ситуаціях з позбавленням свободи особливо важливим є дотримання загального принципу правової визначеності. Таким чином, дуже важливо, щоб умови позбавлення

свободи були чітко визначені у національному законодавстві, а правозастосовна практика була передбачувана для того, щоб був дотриманий стандарт «законності», встановлений Конвенцією, який вимагає, щоб всі закони були достатньо чіткими, щоб дозволити особі (в разі необхідності користуючись порадою) в розумній мірі за конкретних обставин передбачити наслідки, які можуть бути результатом конкретних дій (*«Хлаіфія та інші проти Італії» (Khlaifia and Others v. Italy)* [ВП], 2016, § 92; *«Дел Ріо Прада проти Іспанії» (Del Río Prada v. Spain)* [ВП], 2013, § 125; *«Крянге проти Румунії» (Creangă v. Romania)* [ВП], 2012, § 120; та *«Медведєв та інші проти Франції» (Medvedyev and Others v. France)* [ВП], 2010, § 80).

34. Принцип правової визначеності може бути порушений, якщо національні суди запроваджують у своїй судовій практиці винятки, які суперечать формулюванню застосовних законодавчих положень, або приймають розширене тлумачення, що нівелює процесуальні гарантії, передбачені законом (*«Айдин Сефа Акай проти Туреччини» (Aydin Sefa Akay v. Türkiye)*, 2024, § 115).

35. Пункт 1 статті 5, таким чином, не лише відсилає до національного законодавства, але також стосується «якості закону», маючи на увазі, що, якщо позбавлення свободи допускається на підставі норми національного законодавства, таке законодавство повинно бути достатньою мірою доступним, чітким та практика його застосування має бути передбачуваною. Фактори, що мають значення для оцінки «якості закону» (які в деяких випадках називаються «гарантіями проти свавілля»), включають наявність чітких правових положень щодо порядку прийняття рішення про тримання під вартою, продовження строку тримання під вартою та встановлення граничних строків для тримання під вартою; та наявність ефективного засобу правового захисту, за допомогою якого заявник може оскаржити «законність» та «тривалість» продовжуваного тримання під вартою (*«Дж.Н. проти Сполученого Королівства» (J.N. v. the United Kingdom)*, 2016, § 77).

36. Наприклад, практика тримання особи під вартою у зв'язку із складанням обвинувального висновку, якщо при цьому конкретних підстав для цього не передбачено національним законодавством або судовою практикою, є порушенням пункту 1 статті 5 (*«Барановський проти Польщі» (Baranowski v. Poland)*, 2007, §§ 50-58). Так само, практика автоматичного продовження строку досудового тримання під вартою без будь-яких законних підстав суперечить пункту 1 статті 5 (*«Свіпста проти Латвії» (Svipsta v. Latvia)*, 2006, § 86). З іншого боку, безперервне тримання особи під вартою на підставі розпорядження Обвинувальної палати щодо необхідності подальшого слідства, без винесення формального рішення про взяття під варту не було визнано порушенням цієї статті (*«Ломон проти Франції» (Laumont v. France)*, 2001, § 50).

37. Положення, які тлумачаться національними органами влади непослідовним та взаємовиключним чином, так само не відповідають стандарту «якості закону», передбаченому Конвенцією (*«Насруллоєв проти Росії» (Nasrulloev v. Russia)*, 2007, § 77; *«Єчус проти Литви» (Ječius v. Lithuania)*, 2000, §§ 53-59). Однак, за відсутності будь-якої судової практики, тлумачення національного законодавства не належить до повноважень Суду. Таким чином, він може і не дійти висновку про порушення національними судами процедури, встановленої законом (*«Влох проти Польщі» (Włoch v. Poland)*, 2000, §§ 114-116; *«Вінтерверп проти Нідерландів» (Winterwerp v. the Netherlands)*, 1979, §§ 48-50).

38. Хоча дипломатичні ноти є джерелом міжнародного права, затримання екіпажу на підставі таких нот не є законним відповідно до змісту пункту 1 статті 5 Конвенції, якщо вони не є достатньо чіткими і передбачуваними. Зокрема, відсутність конкретної вказівки на можливий арешт та тримання під вартою членів екіпажу є порушенням вимоги принципу правової визначеності та передбачуваності, встановлених пунктом 1 статті 5 Конвенції (*«Медведєв та інші проти Франції» (Medvedyev and Others v. France)* [ВП], 2010, §§ 96-100).

39. Вимоги правової визначеності набувають ще більшого значення, коли йдеться про позбавлення волі судді («*Баш проти Туреччини*» (*Baş v. Turkey*), 2020, § 158). Якщо національне законодавство надає судовий захист представникам судової влади з метою гарантування незалежного виконання ними своїх функцій, важливо забезпечити належне дотримання таких заходів. Враховуючи провідну роль, яку судова влада виконує серед державних органів у демократичному суспільстві, а також зростаюче значення, яке надається принципу поділу влади та необхідності забезпечення незалежності судової влади, Суд повинен бути особливо уважним до захисту представників судової влади при розгляді способу виконання рішення про тримання під вартою з точки зору положень Конвенції («*Алпарслан Алтан проти Туреччини*» (*Alparslan Altan v. Turkey*), 2019, § 102; «*Туран та інші проти Туреччини*» (*Turan and Others v. Turkey*), 2021, § 82). Принципи, викладені в практиці ЄСПЛ щодо незалежності національних судових органів, застосовуються *mutatis mutandis* до міжнародних суддів і судів, оскільки їхня незалежність однаково є *conditio sine qua non* для належного здійснення правосуддя («*Айдин Сефа Акай проти Туреччини*» (*Aydin Sefa Akay v. Türkiye*), 2024, § 113).

F. Неприпустимість свавілля

40. Слід також відзначити, що будь-яке позбавлення свободи має узгоджуватися з метою захисту особи від свавілля («*С., В. і А. проти Данії [ВП]*» (*S., V. and A. v. Denmark*) [ВП], 2018, § 74; «*Вітольд Літва проти Польщі*» (*Witold Litwa v. Poland*), 2000, § 78).

41. Поняття «свавілля» у пункті 1 статті 5 має більш широке значення, аніж просто недотримання національного законодавства, так що позбавлення свободи може бути законним з точки зору національного права, але все ж свавільним в розумінні Конвенції, порушуючи тим самим її положення («*Крянге проти Румунії*» (*Creangă v. Romania*) [ВП], 2012, § 84; «*А. та інші проти Сполученого Королівства*» (*A. and Others v. the United Kingdom*) [ВП], 2009, § 164).

42. Поняття свавілля може змінюватися в певній мірі в залежності від виду позбавлення свободи. Суд вказав, що свавілля може виникнути, якщо має місце елемент несумлінності або обману з боку органів влади; якщо рішення про позбавлення свободи і виконання цього рішення не відповідають цілям обмежень, що допускаються відповідним підпунктом пункту 1 статті 5; якщо не існує зв'язку між згаданими підставами для допустимого позбавлення свободи і місцем та умовами тримання під вартою; і якщо не дотримана пропорційність між згаданими підставами для позбавлення свободи і відповідним триманням під вартою (детальний огляд основних принципів див. у справах «*Джеймс, Уеллс і Лі проти Сполученого Королівства*» (*James, Wells and Lee v. the United Kingdom*), 2012, §§ 191-95; і «*Сааді проти Сполученого Королівства*» (*Saadi v. the United Kingdom*) [ВП], 2008, §§ 68-74).

43. Оперативність, з якою національні суди замінюють рішення про тримання під вартою, строк дії якого закінчився, або в якому було виявлено юридичний дефект, є ще одним суттєвим аспектом при оцінці того, чи має тримання особи під вартою розглядатися як свавільне («*Моорен проти Німеччини*» (*Mooren v. Germany*) [ВП], 2009, § 80). Таким чином, Суд вважає, у контексті підпункту (с), що період тривалістю менше місяця між закінченням строку дії первісного рішення про тримання під вартою та виданням нового, обґрунтованого рішення про тримання під вартою, після повернення апеляційним судом справи на новий розгляд до суду нижчої інстанції, не дає підстав вважати тримання заявника під вартою свавільним («*Мінжат проти Швейцарії*» (*Minjat v. Switzerland*), 2003, §§ 46 та 48). Однак було встановлено, що період часу тривалістю більше року, що минув після повернення справи апеляційним судом до суду нижчої інстанції, протягом якого заявник перебував в стані невизначеності щодо підстав для його тримання під вартою, в поєднанні з відсутністю граничного строку, протягом якого суд нижчої інстанції повинен переглянути питання його тримання під вартою, дозволяє визнати

таке тримання заявника під вартою свавільним (*«Худойоров проти Росії» (Khudoyorov v. Russia)*, 2005, §§ 136-37).

G. Рішення суду

44. Період тримання під вартою, в принципі, є «законним», якщо він ґрунтується на рішенні суду. Тримання під вартою на підставі рішення, яке пізніше було визнано незаконним судом вищого рівня, все ж таки може вважатися правомірним відповідно до національного права (*«Бозано проти Франції» (Bozano v. France)*, 1986, § 55). Тримання під вартою може вважатися таким, що здійснюється відповідно до «процедури, встановленої законом», навіть якщо національні суди визнали, що мали місце певні процесуальні порушення у провадженні щодо винесення рішення про тримання під вартою, проте визнали тримання під вартою правомірним (*«Еркало проти Нідерландів» (Erkalo v. the Netherlands)*, 1998, §§ 55-56). Таким чином, навіть недоліки в рішенні про тримання під вартою не обов'язково тягнуть за собою незаконність відповідного періоду тримання під вартою за змістом пункту 1 статті 5 (*«Єфименко проти Росії» (Yefimenko v. Russia)*, 2013, §§ 102-08; *«Єчус проти Литви» (Ječius v. Lithuania)*, 2000, § 68; *«Бенхем проти Сполученого Королівства» (Benham v. the United Kingdom)*, 1996, §§ 42-47).

45. Суд розрізняє рішення національних судів, які прийняті в межах їх юрисдикції, та такі, що виходять за ці межі (*там само*, §§ 43 і т. д.). Рішення про тримання під вартою були визнані недійсними *ex facie* у справах, коли зацікавлену сторону не було належним чином повідомлено про слухання (*«Худойоров проти Росії» (Khudoyorov v. Russia)*, 2005, § 129), національні суди не провели розслідування відносно (фінансових) засобів відповідно до вимог національного законодавства (*«Ллойд та інші проти Сполученого Королівства» (Lloyd and Others v. the United Kingdom)*, 2005, §§ 108, та 116), або суди нижчого рівня не розглянули належним чином альтернативи тюремному ув'язненню (*там само*, § 113). З іншого боку, за відсутності доказів того, що дії національних судів становили *«грубе або очевидне порушення»*, Суд вважав тримання під вартою законним (*там само*, § 114).

H. Обґрунтування рішень і вимога щодо неприпустимості свавілля

46. Відсутність або недостатність обґрунтування в рішеннях про тримання під вартою є одним з елементів, який враховується Судом при оцінці законності тримання під вартою згідно з пунктом 1 статті 5 (*«С., В. і А. проти Данії» (S., V. and A. v. Denmark)* [ВП], 2018, § 92). Таким чином, відсутність будь-яких підстав у рішеннях судових органів, які санкціонують тримання під вартою протягом тривалого періоду часу, може бути несумісним з принципом захисту від свавілля, закріпленим у пункті 1 статті 5 (*«Сташайтіс проти Литви» (Stasaitis v. Lithuania)*, 2002, §§ 66-67). Так само, надто коротке рішення, у якому відсутні посилання на будь-які правові положення, що дозволяли б тримання під вартою, не може забезпечити достатнього захисту від свавілля (*«Худойоров проти Росії» (Khudoyorov v. Russia)*, 2005, § 157).

47. Однак, Суд може дійти висновку про те, що тримання заявника під вартою, відповідає вимогам національного законодавства, незважаючи на відсутність обґрунтування у рішенні про тримання під вартою, якщо національні суди знайшли підтвердження тому, що для обрання запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою існували певні підстави (*«Мінжат проти Швейцарії» (Minjat v. Switzerland)*, 2003, § 43). Крім того, у випадках, якщо національні суди скасовували рішення про затримання через відсутність обґрунтування, але при цьому визнавали, що для тримання заявника під вартою існували певні підстави, відмова у винесенні постанови про звільнення особи, яка тримається під вартою, та направлення справи до суду нижчого рівня для визначення законності тримання під вартою не становили порушення пункту 1 статті 5 (*там само*, § 47).

48. Порухення пункту 1 статті 5 мало місце у ситуації, коли відсутність будь-якого обґрунтування для обрання запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою поєднувалося з відсутністю вказівок щодо строку тримання під вартою. Однак, Конвенція не вимагає від національних судів встановлювати строк дії запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою у своїх рішеннях незалежно від того, як це питання регулюється у національному законодавстві («*Мерабішвілі проти Грузії*» (*Merabishvili v. Georgia*) [ВП], 2017, § 199; «*Оравец проти Хорватії*» (*Oravec v. Croatia*), 2017, § 55). Наявність або відсутність граничних строків є одним із факторів, які Суд може врахувати під час надання загальної оцінки того, чи була практика застосування національного законодавства передбачуваною та чи були забезпечені гарантії проти свавільного затримання («*Дж.Н. проти Сполученого Королівства*» (*J.N. v. the United Kingdom*), 2016, § 90; «*Мелоні проти Швейцарії*» (*Meloni v. Switzerland*), 2008, § 53).

49. Крім того, органи влади повинні розглянути можливість застосування заходів, які меншою мірою обмежують права заявника, ніж тримання під вартою («*Амбрушкевич проти Польщі*» (*Ambruszkiewicz v. Poland*), 2006, § 32).

I. Деякі допустимі процесуальні порушення

50. Наступні процесуальні порушення були визнані такими, що не тягнуть за собою незаконності тримання заявника під вартою:

- неповідомлення обвинуваченого в офіційному порядку про рішення про тримання під вартою не було визнано «грубим або очевидним порушенням» в розумінні практики Суду, оскільки органи влади дійсно вважали, що заявника було повідомлено про таке рішення («*Мартурана проти Італії*» (*Marturana v. Italy*), 2008, § 79; однак у справі «*Воскуїл проти Нідерландів*» (*Voskuil v. the Netherlands*), 2007, Суд встановив порушення, яке полягало у тому, що органи влади не повідомили про взяття під варту протягом встановленого законом строку: знадобилось 3 дні замість 24 годин);
- звичайна канцелярська помилка в постанові про взяття під варту або тримання під вартою, яку було пізніше виправлено органом судової влади («*Ніколов проти Болгарії*» (*Nikolov v. Bulgaria*), 2003, § 63; «*Дуйєб проти Нідерландів*» (*Douiyeb v. the Netherlands*) [ВП], 1999, § 52);
- заміна формальних підстав для тримання заявника під вартою з огляду на факти, зазначені судами на підтримку своїх висновків («*Гайдьорґіс проти Литви*» (*Gaidjurgis v. Lithuania*) (ухв.), 2001). Однак нездатність вказати адекватну причину такої заміни може дозволити Суду дійти висновку про порушення пункту 1 статті 5 («*Кальмановичі проти Румунії*» (*Calmanovici v. Romania*), 2008, § 65).

J. Затримка у виконанні розпоряджень про звільнення

51. Неприпустимо, щоб у будь-якій правовій Державі людина продовжувала перебувати під вартою, незважаючи на наявність постанови суду про її звільнення («*Асанідзе проти Грузії*» (*Assanidze v. Georgia*) [ВП], 2004, § 173). Однак Суд визнає, що у деяких випадках затримки у виконанні рішення про звільнення затриманого зрозумілі і часто неминучі. Однак, національні органи влади повинні докладати зусиль для того, щоб звести їх до мінімуму («*Джулія Манцоні проти Італії*» (*Giulia Manzoni v. Italy*), 1997, § 25).

Адміністративні формальності, пов'язані зі звільненням, не можуть обґрунтувати затримку більш ніж на декілька годин («*Руслан Яковенко проти України*» (*Ruslan Yakovenko v. Ukraine*), 2015, § 68, де відбулася затримка у два дні, та «*Квінн проти Франції*» (*Quinn v. France*), 1995, §§ 39-43, щодо затримки на одинадцять годин при виконанні рішення про звільнення заявника «негайно»).

Неправомірний арешт осіб у випадку, коли підстави для їхнього затримання перестали існувати через адміністративні недоліки в передачі документів між різними державними органами, свідчить про порушення статті 5, навіть якщо арешт був нетривалим (*«Керем Чіфтчі проти Туреччини» (Kerem Çiftçi v. Turkey)*, 2021, §§ 32-34, де заявника тримали під вартою близько півтори години на підставі ордеру на арешт, який був відкликаний місяць тому).

III. Правомірне позбавлення свободи відповідно до пункту 1 статті 5

A. Позбавлення свободи після засудження

Підпункт «а» пункту 1 статті 5 Конвенції

«1. ... Нікого не може бути позбавлено свободи, крім таких випадків і відповідно до процедури, встановленої законом:

а) законне ув'язнення особи після засудження її компетентним судом;»

Ключові слова HUDOC

Позбавлення свободи (5-1) – Процедура, встановлена законом (5-1) – Законний арешт або затримання (5-1)

Засудження (5-1-а) – Після засудження (5-1-а) – Компетентний суд (5-1-а)

1. Наявність засудження

52. Підпункт «а» пункту 1 статті 5 застосовується до будь-якого засудження, що має наслідком позбавлення свободи, винесеного судом, та не передбачає жодних відмінностей залежно від юридичного характеру правопорушення, у вчиненні якого особу було визнано винною, незалежно від того, належить воно до кримінальних чи дисциплінарних правопорушень відповідно до внутрішнього законодавства відповідної Держави (*«Енгель та інші проти Нідерландів» (Engel and Others v. the Netherlands)*, 1976, § 68; *«Галстян проти Вірменії» (Galstyan v. Armenia)*, 2007, § 46).

53. Це поняття означає встановлення вини, а також призначення покарання або іншого заходу пов'язаного з позбавленням свободи (*«Дел Ріо Прада проти Іспанії» (Del Río Prada v. Spain)* [ВП], 2013, § 125; *«Джеймс, Уеллс і Лі проти Сполученого Королівства» (James, Wells and Lee v. the United Kingdom)*, 2012, § 189; *«М. проти Німеччини» (M. v. Germany)*, 2009, § 87; *«Ван Дроогенбрук проти Бельгії» (Van Droogenbroeck v. Belgium)*, 1982, § 35; *«Б. проти Австрії» (B. v. Austria)*, 1990, § 38).

54. Питання належності призначеного покарання загалом виходять за межі сфери дії Конвенції. До завдань Суду не належить вирішення таких питань, як належний строк позбавлення волі, який має бути обрано при призначенні покарання за вчинення конкретного правопорушення. Однак заходи, пов'язані з виконанням вироку або його коригуванням, можуть вплинути на право на свободу, захищене пунктом 1 статті 5, оскільки фактична тривалість позбавлення свободи залежить від їх застосування (*«Александр Александров проти Росії» (Aleksandr Aleksandrov v. Russia)*, 2018, § 22; *«Хамтоху та Аксенчик проти Росії» (Khamtokhu and Aksenchik v. Russia)* [ВП], 2017, §§ 55-56).

55. Це положення не перешкоджає Державам-учасницям у виконанні постанов про тримання під вартою, виданих компетентними судами за межами їхньої території (*«Х. проти*

Федеративної Республіки Німеччина» (X. v. Federal Republic of Germany), рішення Комісії від 14 грудня 1963 року). Хоча Держави-учасниці не зобов'язані перевіряти відповідність провадження в іноземній Державі, в результаті якого особу було засуджено, усім вимогам статті 6 («*Дрозд та Янусек проти Франції та Іспанії» (Drozd and Janousek v. France and Spain)*, 1992, § 110), засудження не повинно бути результатом грубої відмови в правосудді («*Ілашку та інші проти Молдови та Росії» (Ilaşcu and Others v. Moldova and Russia)* [ВП], 2004, § 461). Якщо засудження було результатом провадження, яке «явно суперечило положенням статті 6 або принципам, закріпленим в ній», позбавлення свободи не буде правомірним відповідно до підпункту (а) пункту 1 статті 5 (рішення про неприйнятність у справі «*Вілкоккс та Хурфорд проти Сполученого Королівства» (Willcox and Hurford v. the United Kingdom)*, 2013, § 95, із прикладами порушень, що можуть вважатись грубою відмовою у здійсненні правосуддя; див. також «*Стоїчков проти Болгарії» (Stoichkov v. Bulgaria)*, 2005, §§ 56-58, та «*Воронцов та інші проти України» (Vorontsov and Others v. Ukraine)*, 2021, §§ 42-49, щодо застосування цього принципу до провадження на національному рівні).

2. Компетентний суд

56. Термін «суд» позначає органи, які не лише мають загальні основоположні характеристики, серед яких найважливішою є незалежність від виконавчої влади та від сторін у справі, але також надають гарантії судового провадження («*Уїкс проти Сполученого Королівства» (Weeks v. the United Kingdom)*, 1987, § 61; «*Де Вільде, Оомс і Версип проти Бельгії» (De Wilde, Ooms and Versyp v. Belgium)*, 1971, § 78). Проте форми провадження не обов'язково повинні бути ідентичними в кожній справі, в якій необхідне втручання суду. Для того, щоб визначити, чи забезпечує судовий розгляд належні гарантії, необхідно враховувати особливий характер обставин, за яких здійснюється провадження (*там само*).

57. Крім того, такий орган повинен не лише мати консультативну функцію, а також мати повноваження приймати рішення про законність тримання під вартою та про звільнення, якщо тримання під вартою є незаконним («*X проти Сполученого Королівства» (X v. the United Kingdom)*, 1981, § 61; «*Уїкс проти Сполученого Королівства» (Weeks v. the United Kingdom)*, 1987, § 61).

58. Суд не є «компетентним», якщо склад суду не був «встановлений законом» («*Єфименко проти Росії» (Yefimenko v. Russia)*, 2013, §§ 109-111).

3. Позбавлення свободи повинно здійснюватися «після» засудження

59. Поняття «після» означає не тільки те, що ув'язнення повинно відбуватися після засудження з точки зору часу: крім того, ув'язнення повинно бути результатом, наслідком засудження, залежати від чи здійснюватися на підставі обвинувального вироку. Іншими словами, повинен існувати достатній причинно-наслідковий зв'язок між засудженням та відповідним позбавленням свободи («*Джеймс, Уеллс і Лі проти Сполученого Королівства» (James, Wells and Lee v. the United Kingdom)*, 2012, § 189; «*Моннел та Морріс проти Сполученого Королівства» (Monnell and Morris v. the United Kingdom)*, 1987, § 40; «*Дел Ріо Прада проти Іспанії» (Del Río Prada v. Spain)* [ВП], 2013, § 124).

60. Проте, з плином часу, причинно-наслідковий зв'язок поступово слабшає та зрештою може бути розірваний за умов, коли рішення про відмову у звільненні та повторне ув'язнення (в тому числі продовження строку запобіжного (превентивного) ув'язнення) ґрунтувались на підставах, не пов'язаних з цілями законодавчого органу або суду, або на міркуваннях, які були необґрунтованими з огляду на такі цілі. За таких обставин тримання під вартою, яке було законним з початку, перетворилося б на свавільне позбавлення свободи, несумісне зі статтею

5 (*там само*, § 124; *«Х.У. проти Німеччини» (H.W. v. Germany)*, 2013, § 102; *«М. проти Німеччини» (M. v. Germany)*, 2009, § 88, щодо тривалого превентивного ув'язнення; *«В.А. проти Швейцарії» (W.A. v. Switzerland)*, 2021, §§ 39-45, де розпорядження про превентивне ув'язнення заявника, винесене в рамках поновленого провадження у справі, було несумісним з цілями його первісного засудження).

61. Суд встановив, що різні форми превентивного ув'язнення поза межами покарання у вигляді позбавлення волі становили ув'язнення заявника «після засудження компетентним судом». За таких обставин відповідне тримання під вартою не було частиною покарання, призначеного судом, а радше впливало з іншого «заходу, пов'язаного з позбавленням свободи» (див. *«Руслан Яковенко проти України» (Ruslan Yakovenko v. Ukraine)*, 2015, § 51 з подальшими посиланнями).

62. Рішення не звільняти затриманого може стати таким, що не відповідає меті, з якою було винесено рішення про тримання під вартою, якщо відповідну особу продовжували утримувати під вартою на підставі існування ризику повторного вчинення злочину такою особою, але особа, в той же час, позбавлена необхідних засобів, як-от відповідної терапії, щоб продемонструвати, що він або вона більше не становлять небезпеку (*«Клінкенбус проти Німеччини» (Klinkenbus v. Germany)*, 2016, § 47).

63. Обґрунтованість рішення про продовження строку тримання особи під вартою з метою захисту громадськості може бути поставлена під сумнів, коли національні суди, вочевидь, мали в своєму розпорядженні недостатньо факторів, що підтверджують висновок про те, що ця особа все ще становить небезпеку для громадськості, особливо через те, що судам не вдалося отримати обов'язкового висновку нещодавно проведеного експертного дослідження. Відповідь Суду на питання про те, чи була медична експертиза досить нещодавньою, є варіативною, та залежить від конкретних обставин справи, зокрема, чи відбулися потенційно значні зміни в ситуації заявника з моменту проведення останньої експертизи (*«Д.Дж. проти Німеччини» (D.J. v. Germany)*, 2017, §§ 59-61). Більше того, коли правопорушника утримували в одному й тому ж закладі протягом значного періоду часу, а його терапевтичне лікування зайшло в глухий кут, особливо важливим є проведення консультації із зовнішнім експертом для отримання нових пропозицій щодо ініціювання необхідного лікування (*«Тім Хенрік Брун Хансен проти Данії» (Tim Henrik Bruun Hansen v. Denmark)*, 2019, §§ 77-78).

64. Засуджений вважається таким, що перебуває під вартою «після засудження компетентним судом» у розумінні підпункту «а» статті 5 Конвенції, з моменту винесення вироку судом першої інстанції, навіть якщо він ще не набрав законної сили і його можна оскаржити (*«Руслан Яковенко проти України» (Ruslan Yakovenko v. Ukraine)*, 2015, § 46). Поняття «після засудження» не може тлумачитися обмежувально, як таке, що стосується лише остаточного засудження, оскільки в такому випадку виключається арешт засуджених осіб, які постали перед судом, перебуваючи на волі. Також не можна не враховувати той факт, що вина особи, яку було взято під варту під час апеляційного чи касаційного провадження, була встановлена в ході провадження в суді першої інстанції, яке відповідало вимогам статті 6 (*«Вемхофф проти Німеччини» (Wemhoff v. Germany)*, 1968, § 9).

65. Підпункт «а» пункту 1 статті 5 застосовується, коли особи, які страждають на психічні розлади, поміщуються в психіатричні заклади після засудження (*«Клінкенбус проти Німеччини» (Klinkenbus v. Germany)*, 2016, § 49; *«Раду проти Німеччини» (Radu v. Germany)*, 2013, § 97; *«Х проти Сполученого Королівства» (X v. the United Kingdom)*, 1981, § 39). Проте, дія даного підпункту не поширюється на випадки поміщення осіб у такі заклади після винесення виправдувального вироку (*«Люберті проти Італії» (Luberti v. Italy)*, 1984, § 25).

4. Вплив апеляційного провадження

66. Тримання під вартою, в принципі, буде законним, якщо воно здійснюється відповідно до рішення суду. Якщо у подальшому виявляється, що суд при винесенні рішення невірно застосував національне законодавство, це не обов'язково ретроспективно вплине на законність відповідного періоду позбавлення волі. Конвенційні органи у Страсбурзі відмовляли у задоволенні скарг, поданих особами, засудженими за вчинення злочинів, коли заявники посилаються на те, що обвинувальні вироки в їхніх справах або призначені міри покарання були визнані національними апеляційними судами такими, що ґрунтуються на помилці щодо фактів або права («*Бенхем проти Сполученого Королівства*» (*Benham v. the United Kingdom*), 1996, § 42). Проте ув'язнення після засудження є незаконним у разі, якщо воно не має підстав відповідно до внутрішнього законодавства або є свавільним («*Цирліс та Кулумпас проти Греції*» (*Tsirlis and Kouloumpas v. Greece*), 1997, § 62).

В. Позбавлення свободи за невиконання законного припису суду або юридичного обов'язку

Підпункт «б» пункту 1 статті 5 Конвенції

«1. ... Нікого не може бути позбавлено свободи, крім таких випадків і відповідно до процедури, встановленої законом:

...

б) законний арешт або затримання особи за невиконання законного припису суду або для забезпечення виконання будь-якого обов'язку, встановленого законом;»

Ключові слова HUDOC

Позбавлення свободи (5-1) – Процедура, встановлена законом (5-1) – Законний арешт або затримання (5-1)

Законний припис суду (5-1-b) – Невиконання припису суду (5-1-b) – Забезпечення виконання будь-якого обов'язку, встановленого законом (5-1-b)

1. Невиконання законного припису суду

67. Формулювання першої частини підпункту «б» пункту 1 статті 5 передбачає, що заарештована або затримана особа мала можливість виконати припис суду та не зробила цього («*Бейере проти Латвії*» (*Beiere v. Latvia*), 2011, § 49).

68. Жодну особу не може бути притягнуто до відповідальності за невиконання судового припису, якщо її не було повідомлено про нього (*там само*, § 50).

69. Відмова особи підкоритися певним заходам або дотриматися певної процедури до винесення відповідного припису компетентним судом, не має презумпційного значення при прийнятті рішень, що стосуються виконання такого судового припису («*Петухова проти Росії*» (*Petukhova v. Russia*), 2013, § 59).

70. Національні органи влади повинні встановити справедливую рівновагу між важливістю забезпечення дотримання законного припису суду в демократичному суспільстві та необхідністю поважати право на свободу. Слід враховувати такі фактори як мета припису, можливість його виконання, та строк тримання під вартою. Питання про пропорційність набуває особливого значення в загальній системі обставин («*Гатт проти Мальти*» (*Gatt v. Malta*), 2010, § 40).

71. Конвенційні органи мають практику застосування першої частини підпункту «б» пункту 1 статті 5 у справах, що стосуються, наприклад, несплати судового штрафу («*Велінов проти*

колишньої Югославської Республіки Македонія» (*Velinov v. the former Yugoslav Republic of Macedonia*), 2013; «*Ейрі проти Ірландії*» (*Airey v. Ireland*), рішення Комісії від 7 липня 1977 року), відмови у проходженні медичного обстеження, пов'язаного зі станом психічного здоров'я («*Х. проти Німеччини*» (*X. v. Germany*), рішення Комісії від 10 грудня 1975 року), або відмови у здачі аналізу крові за розпорядженням суду («*Х. проти Австрії*» (*X. v. Austria*), рішення Комісії від 13 грудня 1979 року), порушення обмежень стосовно місця проживання («*Фреда проти Італії*» (*Freda v. Italy*), рішення Комісії від 7 жовтня 1980 року), невиконання рішення про передачу дітей одному з батьків («*Параді проти Німеччини*» (*Paradis v. Germany*) (ухв.), 2007, невиконання розпоряджень, що мають обов'язкову силу («*Стіл та інші проти Сполученого Королівства*» (*Steel and Others v. the United Kingdom*), 1998), порушення умов звільнення під заставу («*Гатт проти Мальти*» (*Gatt v. Malta*), 2010) і поміщення в психіатричну лікарню («*Трутко проти Росії*» (*Trutko v. Russia*), 2016 та «*Бейєре проти Латвії*» (*Beiere v. Latvia*), 2011, де було визнано, що національне провадження не надавало достатніх гарантій проти свавілля).

2. Виконання обов'язку, встановленого законом

72. Друга частина підпункту «b» пункту 1 статті 5 передбачає затримання тільки для «забезпечення виконання» будь-якого обов'язку, встановленого законом. Таким чином, повинно мати місце невиконання зобов'язання, покладеного на особу, а арешт і тримання під вартою мають проводитись з метою забезпечення його виконання, а не мати каральний характер. Щойно відповідне зобов'язання було виконано, підстава для затримання відповідно до підпункту «b» пункту 1 статті 5 припиняє існування («*Василева проти Данії*» (*Vasileva v. Denmark*), 2003, § 36; «*С., В. і А. проти Данії [ВП]*» (*S., V. and A. v. Denmark*) [ВП], 2018, §§ 80-81).

73. Підпункт «b» пункту 1 статті 5 відсилає до національного законодавства в частині визначення змісту зобов'язання, а також процедури, якої слід дотримуватись для накладення та виконання цього зобов'язання («*Рожков проти Росії (№ 2)*» (*Rozhkov v. Russia (no. 2)*), 2017, § 89).

74. Зобов'язання повинно мати конкретний і визначений характер («*Чіулла проти Італії*» (*Ciulla v. Italy*), 1989, § 36). Широке тлумачення спричинило б наслідки, несумісні з поняттям верховенства права («*С., В. і А. проти Данії [ВП]*» (*S., V. and A. v. Denmark*) [ВП], 2018, § 83; «*Енгель та інші проти Нідерландів*» (*Engel and Others v. the Netherlands*), 1976, § 69; «*Ілля Стефанов проти Болгарії*» (*Iliya Stefanov v. Bulgaria*), 2008, § 72).

75. Зобов'язання не вчиняти злочин може вважатися таким, що «має конкретний і визначений характер», тільки якщо місце і час вчинення злочину та його потенційні жертви вказані досить точно. В контексті зобов'язання утримуватися від здійснення яких-небудь дій, на відміну від зобов'язання виконати конкретну дію, до прийняття рішення, що особа не виконала своє зобов'язання, необхідно, щоб відповідній особі було повідомлено про конкретну дію, від вчинення якої вона повинна утриматися, і щоб ця особа продемонструвала відсутність бажання утримуватися від її здійснення («*Курт проти Австрії*» (*Kurt v. Austria*) [ВП], 2021, § 185; «*Остендорф проти Німеччини*» (*Ostendorf v. Germany*), 2013, §§ 93-94).

Зобов'язання не вчиняти злочин у найближчому майбутньому не можна вважати таким, що має достатньо конкретний і визначений характер, якщо не було визначено конкретних заходів, яких особа не дотрималась («*С., В. і А. проти Данії [ВП]*» (*S., V. and A. v. Denmark*) [ВП], 2018, § 83).

76. Арешт буде прийнятним в світлі положень Конвенції тільки, якщо «обов'язок, передбачений законом» не може бути виконано більш м'якими засобами («*Ходорковський проти Росії*» (*Khodorkovskiy v. Russia*), 2011, § 136). Окрім того, принцип пропорційності передбачає необхідність встановлення рівноваги між важливістю забезпечити негайне виконання зобов'язання та важливістю права на свободу в демократичному суспільстві («*Сааді проти*

Сполученого Королівства» (Saadi v. the United Kingdom) [ВП], 2008, § 70).

77. У зв'язку з цим Суд вважає суттєвими наступні аспекти: характер зобов'язання, яке впливає з відповідного законодавства, включаючи його мету і основне призначення; особу затриманого і конкретні обставини, що призвели до затримання, а також тривалість утримання під вартою («С., В. і А. проти Данії» (*S., V. and A. v. Denmark*) [ВП], 2018, § 75; «Василева проти Данії» (*Vasileva v. Denmark*), 2003, § 38; «Еппле проти Німеччини» (*Erple v. Germany*), 2005, § 37).

78. Ситуації, що розглядаються в контексті другої частини підпункту «б» пункту 1 статті 5 включають, наприклад, обов'язок пройти контроль при в'їзді в країну («Маквей та інші проти Сполученого Королівства» (*McVeigh and Others v. the United Kingdom*), доповідь Комісії від 18 березня 1981 року), надати особисті дані («Василева проти Данії» (*Vasileva v. Denmark*), 2003; «Новотка проти Словаччини» (*Novotka v. Slovakia*) (ухв.), 2003; «Сарігіанніс проти Італії» (*Sarigiannis v. Italy*), 2011), пройти психіатричне обстеження («Новицка проти Польщі» (*Nowicka v. Poland*), 2002), залишити певну місцевість («Еппле проти Німеччини» (*Erple v. Germany*), 2005), з'явитися на допит в поліцейську дільницю («Ілля Стефанов проти Болгарії» (*Iliya Stefanov v. Bulgaria*), 2008; «Осипенко проти України» (*Osyrenko v. Ukraine*), 2010; та «Ходорковський проти Росії» (*Khodorkovskiy v. Russia*), 2011), сприяти збереженню громадського порядку, утримавшись від вчинення кримінального правопорушення («Остендорф проти Німеччини» (*Ostendorf v. Germany*), 2013), а також розкрити місце знаходження майна, на яке накладено арешт, для забезпечення виплати податкової заборгованості («Гьотлін проти Швеції» (*Göthlin v. Sweden*), 2014).

С. Тримання під вартою

Підпункт «с» пункту 1 статті 5 Конвенції

«1. ... Нікого не може бути позбавлено свободи, крім таких випадків і відповідно до процедури, встановленої законом:

...

с) законний арешт або затримання особи, здійснене з метою допровадження її до компетентного судового органу за наявності обґрунтованої підозри у вчиненні нею правопорушення або якщо обґрунтовано вважається необхідним запобігти вчиненню нею правопорушення чи її втечі після його вчинення;»

Ключові слова HUDOC

Позбавлення свободи (5-1) – Процедура, встановлена законом (5-1) – Законний арешт або затримання (5-1)

Допровадження до компетентного судового органу (5-1-с) – Кримінальне правопорушення (5-1-с) – Обґрунтована підозра (5-1-с) – Обґрунтовано необхідно запобігти вчиненню правопорушення (5-1-с) – Обґрунтовано необхідно запобігти втечі (5-1-с)

1. Мета арешту або тримання під вартою

79. Вираз «здійснене з метою допровадження її до компетентного судового органу» охоплює всі три альтернативні підстави для арешту або тримання під вартою відповідно до підпункту «с» пункту 1 статті 5 («Лоулес проти Ірландії (№ 3)» (*Lawless v. Ireland*) (no. 3), 1961, §§ 13 та 14; «Ірландія проти Сполученого Королівства» (*Ireland v. the United Kingdom*), 1978, § 196).

80. До особи може бути застосовано тримання під вартою відповідно до першої частини підпункту «с» пункту 1 статті 5 тільки в межах кримінального провадження, з метою допровадження її до компетентного судового органу у зв'язку з підозрою, що така особа

вчинила злочин (*«Селахаттін Демірташ проти Туреччини (№ 2)» (Selahattin Demirtaş v. Turkey (no. 2) [ВП], 2020, § 314; «Шахін Алпай проти Туреччини» (Şahin Alpay v. Turkey), 2018, § 103; «Єчус проти Литви» (Ječius v. Lithuania), 2000, § 50; «Швабе та М.Г. проти Німеччини» (Schwabe and M.G. v. Germany), 2011, § 72).*

81. Тримання під вартою під час досудового розслідування може застосовуватись як запобіжний захід лише на підставі обґрунтованої підозри у вчиненні особою існуючого правопорушення, стосовно якого триває кримінальне провадження (*«Курт проти Австрії» (Kurt v. Austria) [ВП], 2021, § 187).*

82. Друга альтернатива цього положення («якщо обґрунтовано вважається необхідним запобігти вчиненню нею правопорушення») не наділяє державні органи повноваженнями застосовувати загальні превентивні заходи щодо особи або групи осіб, які сприймаються органами влади, як небезпечні або схильні до вчинення незаконних дій. Така підстава для затримання лише надає Державам-учасницям засіб для запобігання вчиненню конкретного і визначеного правопорушення, місце і час вчинення якого, а також коло потерпілих, є відомими. Для того, щоб затримання могло бути обґрунтованим на підставі другої частини підпункту «с» пункту 1 статті 5 Конвенції, органи влади повинні переконливо продемонструвати, що відповідна особа з високим ступенем ймовірності була б причетна до вчинення конкретного і визначеного правопорушення, якби затримання цієї особи не запобігло вчиненню даного правопорушення (*«Курт проти Австрії» (Kurt v. Austria) [ВП], 2021, § 186; «С., В. і А. проти Данії» (S., V. and A. v. Denmark) [ВП], 2018, § 89 та 91).*

83. Положення частини другої підпункту «с» пункту 1 статті 5 Конвенції є самостійною підставою для затримання, незалежно від наявності «обґрунтованої підозри у вчиненні правопорушення». Таким чином, воно застосовується до превентивного затримання поза межами кримінального провадження (*«С., В. і А. проти Данії [ВП]» (S., V. and A. v. Denmark) [ВП], 2018, §§ 114-116, що стосується затримання для запобігання насильству серед глядачів).*

84. Наявність мети допровадження підозрюваного до суду повинно розглядатися незалежно від досягнення цієї мети. Стандарт, запроваджений підпунктом «с» пункту 1 статті 5, не передбачає, що поліція повинна мати достатньо доказів для пред'явлення обвинувачення в момент затримання або в період попереднього ув'язнення (*«Петков і Профіров проти Болгарії» (Petkov and Profirov v. Bulgaria), 2014, § 52; «Ердагоз проти Туреччини» (Erdagöz v. Turkey), 1997, § 51).* Допит під час затримання відповідно до підпункту «с» пункту 1 статті 5 проводиться з метою сприяння подальшому кримінальному розслідуванню шляхом підтвердження або зняття конкретних підозр, які стали підставою для арешту (*«Мехмет Хасан Алтан проти Туреччини» (Mehmet Hasan Altan v. Turkey), 2018, § 125; «Броуган та інші проти Сполученого Королівства» (Brogan and Others v. the United Kingdom), 1988, §§ 52-54; «Лабіта проти Італії» (Labita v. Italy) [ВП], 2000, § 155; «О'Хара проти Сполученого Королівства» (O'Hara v. the United Kingdom), 2001, § 36).*

85. Вимогу щодо «мети» затримання – допровадження затриманого до суду – слід застосовувати з певною мірою гнучкості до випадків тримання під вартою, які підпадають під дію другої частини підпункту «с» пункту 1 статті 5, щоб не продовжувати без необхідності строк (як правило, короткий) превентивного затримання. Коли особу, яка була затримана з превентивною метою, звільняють з-під варти через короткий проміжок часу, у зв'язку зі зникненням ризику або, наприклад, закінченням короткого граничного строку, встановленого законом, вимога щодо мети затримання не повинна перешкоджати проведенню превентивного затримання (*«С., В. і А. проти Данії» (S., V. and A. v. Denmark) [ВП], 2018, §§ 118-126).*

86. Коли кримінальне провадження було призупинено на невизначений термін під час пандемії

COVID-19, підставою для тримання заявника під вартою протягом зазначеного періоду продовжувала залишатися необхідність доставити його до компетентного судового органу (*«Фенеч проти Мальти» (Fenech v. Malta)* (ухв.), 2021, §§ 83-88).

87. Тримання під вартою з підстав, передбачених пунктом «с» пункту 1 статті 5, повинно бути пропорційним заходом для досягнення зазначеної мети (*«Ладент проти Польщі» (Ladent v. Poland)*, 2008, §§ 55-56). Національні органи влади зобов'язані переконливо продемонструвати, що затримання є необхідним. Якщо органи влади приймають рішення про обрання запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою на тій підставі, що особа не з'явилася до таких органів після виклику, вони повинні переконатися, що така особа була належним чином повідомлена та їй був наданий достатній час для виконання такої вимоги, та прийняти розумних заходів для перевірки того, чи дійсно вона ухилилася (*«Василицюк проти Республіки Молдова» (Vasiliciuc v. the Republic of Moldova)*, 2017, § 40).

88. Критерій необхідності, встановлений частиною другою підпункту «с» пункту 1 статті 5, передбачає, що менш серйозні заходи, аніж затримання або взяття під варту, були розглянуті та визнані недостатніми для цілей охорони приватних інтересів або інтересів громадськості. Відповідне правопорушення має бути серйозним і таким, що може спричинити такі наслідки, як загроза для життя і здоров'я або ризик заподіяння значної матеріальної шкоди. Відповідно, позбавлення волі повинно бути припинене, як тільки буде усунена відповідна загроза, і це вимагає здійснення контролю, при цьому тривалість позбавлення волі також є важливим фактором (*«С., В. і А. проти Данії [ВП]» (S., V. and A. v. Denmark)* [ВП], 2018, § 161).

89. Вираз «компетентний судовий орган» має те саме значення, що і «суддя або інша посадова особа, якій закон надає право здійснювати судову владу» в пункті 3 статті 5 (*«Шуссер проти Швейцарії» (Schuesser v. Switzerland)*, 1979, § 29).

2. Значення «обґрунтованої підозри»

90. «Обґрунтованість» підозри, яка є підставою для арешту, є важливою складовою гарантії, встановленої підпунктом «с» пункту 1 статті 5 (*«Селахаттін Демірташ проти Туреччини (№ 2)» (Selahattin Demirtaş v. Turkey (no. 2))* [ВП], 2020, § 314; *«Мехмет Хасан Алтан проти Туреччини» (Mehmet Hasan Altan v. Turkey)*, 2018, § 124; *«Фернандес Педросо проти Португалії» (Fernandes Pedroso v. Portugal)*, 2018, § 87). Самого факту добросовісності підозри недостатньо (*«Сабунку та інші проти Туреччини» (Sabuncu ta інші проти Туреччини)*, 2020, § 145).

91. «Обґрунтована підозра» у вчиненні кримінального правопорушення передбачає наявність фактів або інформації, які могли б переконати об'єктивного спостерігача, що відповідна особа могла вчинити злочин (*«Селахаттін Демірташ проти Туреччини (№ 2)» (Selahattin Demirtaş v. Turkey (no. 2))* [ВП], 2020, § 314; *«Ілгар Маммадов проти Азербайджану» (Ilgar Mammadov v. Azerbaijan)*, 2014, § 88; *«Ердагоз проти Туреччини» (Erdagöz v. Turkey)*, 1997, § 51; *«Фокс, Кемпбелл і Хартлі проти Сполученого Королівства» (Fox, Campbell and Hartley v. the United Kingdom)*, 1990, § 32). Таким чином, якщо судові органи не провели необхідного розслідування основних фактів справи для того, щоб перевірити обґрунтованість скарги, за таких обставин має місце порушення підпункту «с» пункту 1 статті 5 (*«Степуляк проти Молдови» (Stepuleac v. Moldova)*, 2007, § 73; *«Ельчі та інші проти Туреччини» (Elci and Others v. Turkey)*, 2003, § 674; *«Молдовану проти Республіки Молдова» (Moldoveanu v. the Republic of Moldova)*, 2021, §§ 52-57, де заявницю було заарештовано та утримано під вартою за обвинуваченнями в шахрайстві після того, як вона не повернула борг третій особі).

92. Підозри мають обґрунтовуватися об'єктивними доказами, що можуть бути перевірені. Нечіткі та узагальнюючі посилання в рішеннях і документах органів влади на правові норми або

неконкретизовані «матеріали справи» не можуть вважатися достатніми для доведення «обґрунтованості» підозри за відсутності будь-якої конкретної заяви, інформації або скарги (*«Акгюн проти Туреччини» (Akgün v. Turkey)*, 2021, §§ 156 і 175).

93. Що є обґрунтованим залежить від всіх обставин справи, але факти, які викликають підозру, не обов'язково повинні бути того ж рівня, як ті, які необхідні для обґрунтування засудження або навіть пред'явлення обвинувачення (*«Мерабішвілі проти Грузії» (Merabishvili v. Georgia)* [ВП], 2017, § 184).

94. Поняття «обґрунтованість» також означає поріг, який повинна подолати підозра, щоб переконати об'єктивного спостерігача в тому, що факти, які є предметом обвинувачення, ймовірно, мали місце (*«Кавала проти Туреччини» (Kavala v. Turkey)*, 2019, § 128).

95. Як правило, проблеми з «обґрунтованістю підозри» виникають на рівні фактів. Тут питання полягає в тому, чи ґрунтувалися арешт і тримання під вартою на достатньо об'єктивних елементах, щоб виправдати «обґрунтовану підозру» в тому, що відповідні факти дійсно мали місце. Окрім фактичної сторони, наявність «обґрунтованої підозри» у розумінні підпункту «с» пункту 1 статті 5 вимагає, щоб факти, на які посилаються, могли обґрунтовано вважатися такими, що підпадають під диспозицію однієї зі статей закону, який стосується злочинної поведінки. У такий спосіб явно не може бути «обґрунтованої підозри», якщо факти чи діяння, інкриміновані затриманій особі, не вважались злочином на момент їх вчинення (*«Селахаттін Демірташ проти Туреччини (№ 2)» (Selahattin Demirtaş v. Turkey (no. 2))* [ВП], 2020, § 317; *«Сабунку та інші проти Туреччини» (Sabuncu та інші проти Туреччини)*, 2020, § 146-147).

96. Крім того, не повинно здаватися, що самі стверджувані правопорушення були пов'язані з реалізацією прав заявника за Конвенцією (*«Селахаттін Демірташ проти Туреччини (№ 2)» (Selahattin Demirtaş v. Turkey (no. 2))* [ВП], 2020, § 318; *«Сабунку та інші проти Туреччини» (Sabuncu та інші проти Туреччини)*, 2020, § 148; *«Рагіп Зараколу проти Туреччини» (Ragıp Zarakolu v. Turkey)*, 2020, § 41).

Коли незаконне тримання під вартою становить втручання в одну зі свобод, гарантованих Конвенцією, воно в принципі не може розглядатися як втручання, передбачене національним законодавством (*«Сабунку та інші проти Туреччини» (Sabuncu та інші проти Туреччини)*, 2020, § 230; див. також *«Карача проти Туреччини» (Karaca v. Türkiye)*, 2023, §§ 154-160, щодо впливу законного тримання заявника під вартою на оцінку втручання в його свободу вираження поглядів відповідно до статті 10 Конвенції).

97. Оцінюючи, чи було дотримано мінімальний стандарт обґрунтованості підозри, необхідний для арешту особи, Суд бере до уваги загальний контекст фактів конкретної справи, зокрема статус заявника, послідовність подій, спосіб проведення розслідування та поведінку органів влади (*«Ібрагімов і Мамедов проти Азербайджану» (Ibrahimov and Mammadov v. Azerbaijan)*, 2020, §§ 113-131).

Мінімального стандарту не було дотримано, коли арешт і тримання заявників під вартою за підозрою у вчиненні злочину масових заворушень були свавільними та являли собою частину стратегії влади, спрямованої на перешкоджання та припинення мирних протестів (*«Шморгунов та інші проти України» (Shmorgunov and Others v. Ukraine)*, 2021, §§ 464-477).

98. Хоча обґрунтована підозра повинна існувати на момент здійснення арешту та затримання, у випадках тривалого тримання під вартою також повинно бути доведено, що підозра зберігається та залишається «обґрунтованою» протягом усього строку тримання під вартою (*«Селахаттін Демірташ проти Туреччини (№ 2)» (Selahattin Demirtaş v. Turkey (no. 2))* [ВП], 2020, § 320; *«Ілгар Маммадов проти Азербайджану» (Ilgar Mammadov v. Azerbaijan)*, 2014, § 90).

99. У контексті боротьби з тероризмом, хоча від Договірних держав неможливо вимагати доведення обґрунтованості підозр, що стали підставою арешту підозрюваної у здійсненні терористичної діяльності особи, шляхом розкриття конфіденційних джерел інформації, Суд постановив, що гострота проблеми боротьби з терористичними злочинами не може виправдовувати надто широке тлумачення поняття «обґрунтованості», яке призводить до знецінення гарантій, передбачених підпунктом «с» пункту 1 статті 5 («*О'Хара проти Сполученого Королівства*» (*O'Hara v. the United Kingdom*), 2001, § 35; «*Баш проти Туреччини*» (*Baş v. Turkey*), 2020, § 184).

100. Подальший збір доказів щодо конкретного обвинувачення іноді може посилити підозру, що пов'язує заявника зі скоєнням злочинів, пов'язаних з тероризмом. Однак це не може бути єдиною підставою для підозри, що виправдовує тримання під вартою. У будь-якому випадку, подальший збір таких доказів не звільняє національні органи влади від обов'язку надати достатню фактичну основу, яка могла б виправдати початкове затримання особи («*Селахаттін Демірташ проти Туреччини (№ 2)*» (*Selahattin Demirtaş v. Turkey (no. 2)*) [ВП], 2020, § 321). Незважаючи на те, що при тлумаченні та застосуванні статті 5 необхідно враховувати контекст справи, органи влади не мають повну свободу дій (*carte blanche*) на видачу розпорядження про затримання особи під час надзвичайного стану без будь-яких перевірених доказів чи інформації, або без достатньої фактичної підстави, що відповідає мінімальним вимогам підпункту «с» пункту 1 статті 5 («*Акгюн проти Туреччини*» (*Akgün v. Turkey*), 2021, § 184).

101. Непідтверджені, засновані на чутках, свідчення анонімного інформатора були визнані недостатніми для встановлення наявності «обґрунтованої підозри» причетності заявника до діяльності мафіозних структур («*Лабіта проти Італії*» (*Labita v. Italy*) [ВП], 2000, §§ 156 і далі). З іншого боку, викривальні заяви, зроблені кілька років тому і від яких підозрювані пізніше відмовилися, не виключали наявності обґрунтованої підозри щодо заявника. Окрім цього, це не вплинуло на законність постанови про арешт («*Талат Тепе проти Туреччини*» (*Talat Tepe v. Turkey*), 2004, § 61). Суд також визнав, що конкретні та детальні свідчення анонімного свідка можуть становити достатню фактичну основу для обґрунтованої підозри в контексті організованої злочинності («*Яйгін проти Туреччини*» (*Yaygin v. Turkey*) (ухв.), 2021, §§ 37-46).

3. Поняття «правопорушення»

102. Поняття «правопорушення» має самостійне значення, ідентичне значенню поняття «кримінальне правопорушення» у статті 6. Класифікація правопорушення відповідно до національного законодавства є одним з факторів, які слід взяти до уваги. Втім, характер судового провадження і суворість покарання також мають значення. («*Бенхем проти Сполученого Королівства*» (*Benham v. the United Kingdom*), 1996, § 56; «*С., В. і А. проти Данії*» (*S., V. and A. v. Denmark*) [ВП], 2018, § 90).

D. Затримання неповнолітнього

Підпункт «d» пункту 1 статті 5 Конвенції

«1. ... Нікого не може бути позбавлено свободи, крім таких випадків і відповідно до процедури, встановленої законом:

...

(d) затримання неповнолітнього на підставі законного рішення з метою застосування наглядових заходів виховного характеру або законне затримання неповнолітнього з метою допровадження його до компетентного органу;»

Ключові слова HUDOC

Позбавлення свободи (5-1) – Процедура, встановлена законом (5-1) – Законний арешт або затримання (5-1)

Неповнолітні (5-1-d) – Наглядові заходи виховного характеру (5-1-d) – Допровадження до компетентного судового органу (5-1-d)

1. Загальні положення

103. Поняття «неповнолітній» охоплює осіб віком до 18 років (*«Конярська проти Сполученого Королівства» (Koniarska v. United Kingdom)* (ухв.), 2000), у світлі європейських стандартів та Резолюції КМ (72) Комітету міністрів Ради Європи (*«Х. проти Швейцарії» (X. v. Switzerland)*, рішення Комісії від 14 грудня 1979 року).

104. Підпункт «d» не лише дозволяє тримання під вартою неповнолітнього. Він містить конкретні (але не вичерпні) приклади обставин, за яких неповнолітніх може бути затримано, а саме з метою «а» проведення наглядових заходів виховного характеру або «b») допровадження їх до компетентних органів (*«Мубіланзіла Майека та Канікі Мітунга проти Бельгії» (Mubilanzila Mayeka and Kaniki Mitunga v. Belgium)*, 2006, § 100).

2. Наглядові заходи виховного характеру

105. Перша частина положення підпункту «d» пункту 1 статті 5 дозволяє позбавлення неповнолітнього свободи в його власних інтересах, незалежно від того, чи підозрюють його у вчиненні кримінального правопорушення, чи просто він є дитиною, що перебуває в «групі ризику» (*«Д.Л. проти Болгарії» (D.L. v. Bulgaria)*, 2016, § 71).

106. У контексті тримання під вартою неповнолітніх, термін «заходи виховного характеру» не повинні зводитись лише до викладання в класі. Такий нагляд повинен охоплювати багато аспектів здійснення компетентним органом батьківських прав в інтересах і для захисту відповідної особи (*«П. і С. проти Польщі» (P. and S. v. Poland)*, 2012, § 147; *«Ічин та інші проти України» (Ichin and Others v. Ukraine)*, 2010, § 39; *«Д.Г. проти Ірландії» (D.G. v. Ireland)*, 2002, § 80).

«Наглядові заходи виховного характеру», однак, повинні включати важливий основний аспект шкільного навчання з тим, щоб навчання у школі відповідно до звичайної шкільної програми було стандартною практикою для всіх неповнолітніх, що утримуються під вартою, навіть якщо вони розміщені на обмежений строк в установі тимчасового тримання затриманих осіб, з метою уникнення прогалин в їхній освіті (*«Блохін проти Росії» (Blokhin v. Russia)* [ВП], 2016, § 170).

107. Тримання під вартою з метою «корекції поведінки» або для запобігання вчинення неповнолітнім подальших неправомірних дій не допускається положенням підпункту «d» пункту 1 статті 5 Конвенції (*«Блохін проти Росії» (Blokhin v. Russia)* [ВП], 2016, § 171).

108. Підпункт «d» не перешкоджає застосуванню заходів тимчасового затримання до встановлення режиму виховного нагляду, без застосування власне виховного нагляду. Однак, за таких обставин ув'язнення повинно бути якнайшвидше замінене режимом виховного нагляду у відповідному закладі (відкритого чи закритого типу) з ресурсами, достатніми для досягнення цієї мети (*«Буамар проти Бельгії» (Buamar v. Belgium)*, 1988, § 50; *«Д.К. проти Болгарії» (D.K. v. Bulgaria)*, 2020, §§ 78-84, у якій Суд визнав прийнятним тримання заявниці

протягом двох днів у кризовому центрі для дітей перед її переведенням до корекційної школи-інтернату).

109. Розміщення неповнолітньої особи в установі закритого типу також повинно бути пропорційним меті здійснення «наглядових заходів виховного характеру». Це має бути крайнім заходом, вжитим в інтересах дитини і призначеним для запобігання серйозної загрози для розвитку дитини (*«Д.Л. проти Болгарії» (D.L. v. Bulgaria)*, 2016, § 74).

110. У разі, коли Держава обрала систему наглядових заходів виховного характеру, що передбачає позбавлення свободи, ця Держава зобов'язана створити належні установи, що відповідають освітнім вимогам та вимогам безпеки, для того, щоб забезпечити дотримання вимог підпункту «d» пункту 1 статті 5 (*«А. та інші проти Болгарії» (A. and Others v. Bulgaria)*, 2011, § 69; *«Д.Г. проти Ірландії» (D.G. v. Ireland)*, 2002, § 79).

У питанні впровадження педагогічної та освітньої системи Держава має певну свободу розсуду (*«Д.Л. проти Болгарії» (D.L. v. Bulgaria)*, 2016, § 77).

111. Суд не вважає, що заклад для утримання неповнолітніх сам по собі відповідає поняттю «наглядових заходів виховного характеру», якщо у ньому не здійснюється освітня діяльність (*«Ічин та інші проти України» (Ichin and Others v. Ukraine)*, 2010, § 39).

3. Компетентний судовий орган

112. Друга частина положення підпункту «d» пункту 1 статті 5 регулює законне затримання неповнолітнього з метою допровадження її або його до компетентного органу. Відповідно до підготовчих матеріалів (*«travaux preparatoires»*), це положення мало на меті врегулювання питань взяття під варту неповнолітнього до початку цивільного чи адміністративного провадження, в той час як тримання під вартою у зв'язку з кримінальним провадженням мало бути охоплене положенням підпункту «c» пункту 1 статті 5.

113. Однак взяття під варту неповнолітнього, обвинуваченого у вчиненні злочину, в ході підготовки психіатричного огляду, необхідного для прийняття рішення про його психічний стан, було визнано таким, що підпадає під дію підпункту «d» як утримання під вартою з метою допровадження неповнолітнього до компетентного органу (*«Х. проти Швейцарії» (X. v. Switzerland)*, рішення Комісії від 14 грудня 1979 року).

Е. Тримання під вартою з медичних або соціальних підстав

Підпункт «e» пункту 1 статті 5 Конвенції

«1. ... Нікого не може бути позбавлено свободи, крім таких випадків і відповідно до процедури, встановленої законом:

...

(e) законне затримання осіб для запобігання поширенню інфекційних захворювань, законне затримання психічнохворих, алкоголіків або наркоманів чи бродяг;»

Ключові слова HUDOC

Свобода людини (5-1) – Особиста недоторканність (5-1) – Позбавлення свободи (5-1) – Процедура, встановлена законом (5-1) – Законний арешт або затримання (5-1)

Запобігання поширенню інфекційних захворювань (5-1-e) – Психічнохворі (5-1-e) – Алкоголіки (5-1-e) – Наркомани (5-1-e) – Бродяги (5-1-e)

1. Загальні положення

114. Підпункт «е» пункту 1 статті 5 Конвенції вказує на кілька категорій осіб, а саме осіб, які є джерелом розповсюдження інфекційних захворювань, осіб, які страждають на психічні розлади, алкоголіків, наркоманів і бродяг. Обставина, що поєднує усі ці категорії осіб, полягає в тому, що їх може бути позбавлено свободи для того, щоб надати їм медичну допомогу або з міркувань, продиктованих соціальною політикою, або з медичних та соціальних підстав (*«Енхорн проти Швеції» (Enhorn v. Sweden)*, 2005, § 43).

115. Причиною, через яку Конвенція дозволяє позбавляти свободи всіх цих соціально неадаптованих осіб, є не тільки те, що вони можуть становити загрозу для громадської безпеки, а й те, що утримання під вартою може відповідати їхнім власним інтересам (*там само; «Гуццарді проти Італії» (Guzzardi v. Italy)*, 1980, § 98 *in fine*).

2. Запобігання поширенню інфекційних захворювань

116. Основними критеріями при оцінці «законності» тримання під вартою особи «для запобігання поширенню інфекційних захворювань» є наступні:

- чи загрожує поширення інфекційних захворювань здоров'ю або безпеці населення, і
- чи є затримання інфікованої особи останнім засобом для того, щоб запобігти поширенню хвороби, тому що менш жорсткі заходи були розглянуті і визнані недостатніми для захисту суспільних інтересів.

Якщо ці критерії не задовольняються, підстави для позбавлення свободи перестають існувати (*«Енхорн проти Швеції» (Enhorn v. Sweden)*, 2005, § 44).

3. Тримання під вартою психічнохворих

117. Термін «психічнохворий» не піддається точному визначенню, оскільки психіатрія – це галузь, яка постійно розвивається, як в медичному, так і в соціальному відношенні. Однак, цей факт не дає підстав вважати, що когось може бути взято під варту просто тому, що його або її погляди або поведінка відхиляються від встановлених норм (*«Ракевич проти Росії» (Rakevich v. Russia)*, 2003, § 26).

Поняття повинно мати автономне значення, не обмежуючи Суд тлумаченням, що надається таким самим чи подібним термінам у національних правових системах (*«Пецуліс проти Німеччини» (Peschulies v. Germany)*, 2016, §§ 74-77). Не є вимогою, щоб відповідна особа страждала від певного розладу, який становив би підставу для звільнення від кримінальної відповідальності або обмеження кримінальної відповідальності за вчинення злочину відповідно до національного кримінального законодавства (*«Ілнзеєр проти Німеччини» (Ilmseher v. Germany)* [ВП], 2018, § 149).

118. Нікого не може бути позбавлено свободи як «психічнохворого», окрім як при дотриманні трьох мінімальних умов (*«Ілнзеєр проти Німеччини» (Ilmseher v. Germany)* [ВП], 2018, § 127; *«Станев проти Болгарії» (Stanev v. Bulgaria)* [ВП], 2012, § 145; *«Д.Д. проти Литви» (D.D. v. Lithuania)*, 2012, § 156; *«Кальвейт проти Німеччини» (Kallweit v. Germany)*, 2011, § 45; *«Штукатуров проти Росії» (Shtukaturov v. Russia)*, 2008, § 114; *«Варбанов проти Болгарії» (Varbanov v. Bulgaria)*, 2000, § 45; *«Вінтерверп проти Нідерландів» (Winterwerp v. the Netherlands)*, 1979, § 39):

- особу може бути взято під варту, якщо достовірно доведено на основі об'єктивної медичної експертизи, що вона є психічнохворою, крім випадків, коли вимагається термінове затримання;
- характер психічного розладу особистості має вимагати обов'язкового утримання під вартою. Має бути доведено, що позбавлення свободи є необхідним в даних обставинах;

- психічний розлад, підтверджений об'єктивними медичними доказами, повинен зберігатися протягом періоду тримання під вартою.

119. У підпункті «е» пункту 1 статті 5 Конвенції не вказано можливих діянь, що підлягають покаранню відповідно до кримінального законодавства, за які особу може бути затримано як «психічнохвору». Це положення також не визначає вчинення попереднього правопорушення як передумову для тримання під вартою (*«Деніс та Ірвін проти Бельгії» (Denis and Irvine v. Belgium)* [ВП], 2021, § 168).

120. Жодне позбавлення свободи особи, що вважається психічнохворою, не може вважатися таким, що відповідає підпункту «е» пункту 1 статті 5 Конвенції, якщо рішення про це було прийнято без отримання висновку медичного експерта (*«Руїз Рівера проти Швейцарії» (Ruiz Rivera v. Switzerland)*, 2014, § 59; *«С.Р. проти Нідерландів» (S.R. v. the Netherlands)* (ухв.), 2012, § 31).

Якщо не існує жодної іншої можливості, наприклад, через відмову відповідної особи з'явитися для проведення експертизи, необхідно принаймні отримати оцінку медичного експерта на підставі матеріалів справи щодо фактичного стану психічного здоров'я цієї особи, та якщо немає такої оцінки не можна стверджувати, що було достовірно доведено, що особа дійсно є психічнохворою (*«Д.С. проти Бельгії» (D.C. v. Belgium)*, 2021, §§ 87, 98-101; *«Констанція проти Нідерландів» (Constancia v. the Netherlands)* (ухв.), 2015, § 26, у якій Суд дозволив замінити медичне обстеження психічного стану заявника іншою наявною інформацією).

121. Щодо другої із зазначених вище умов, взяття під варту особи з психічними розладами може бути необхідним не тільки у випадку, коли людина потребує терапії або іншого стаціонарного лікування, для того щоб вилікувати або полегшити її стан, а також у випадках, коли людина потребує контролю та нагляду для запобігання, наприклад, заподіяння шкоди собі чи іншим особам (*«Ілнзеєр проти Німеччини» (Ilmseher v. Germany)* [ВП], 2018, § 133; *«Хатчісон Рейд проти Сполученого Королівства» (Hutchison Reid v. the United Kingdom)*, 2003, § 52).

Підпункт «е» пункту 1 статті 5 дозволяє взяття під варту особи з психічними розладами навіть у випадку, коли не передбачається надання медичного лікування, але такий захід повинен бути належним чином обґрунтований серйозністю стану здоров'я особи та необхідністю захисту цієї особи чи оточуючих (*«Н. проти Румунії» (N. v. Romania)*, 2017, § 151).

122. Для того, щоб вважатися «справжнім» психічним розладом, психічний стан має досягти певного ступеня тяжкості (*«Глієн проти Німеччини» (Glien v. Germany)*, 2013, § 85). Щоб кваліфікувати психічний розлад як справжній для цілей підпункту «е» пункту 1 статті 5, відповідний психічний розлад повинен бути настільки серйозним, щоб потребувати лікування в установі, призначеній для лікування пацієнтів з психічними захворюваннями (*«Ілнзеєр проти Німеччини» (Ilmseher v. Germany)* [ВП], 2018, § 129; *«Пецуліс проти Німеччини» (Petschulies v. Germany)*, 2016, § 76).

123. При ухваленні рішення про взяття під варту особи, як «психічнохворої», державні органи влади повинні мати певну свободу дій, оскільки в першу чергу їхнім завданням є надання оцінки доказам, представленим перед ними в тій чи іншій справі (*«Ілнзеєр проти Німеччини» (Ilmseher v. Germany)* [ВП], 2018, § 128; *«Плесо проти Угорщини» (Plesó v. Hungary)*, 2012, § 61; *«Х.Л. проти Сполученого Королівства» (H.L. v. the United Kingdom)*, 2004, § 98).

Компетентний національний орган влади повинен ретельно переглянути експертний висновок, наданий йому, і прийняти власне рішення щодо того, чи страждала відповідна особа від психічного розладу (*«Ілнзеєр проти Німеччини» (Ilmseher v. Germany)* [ВП], 2018, § 132).

124. Відповідним моментом у часі, коли повинно бути достовірно встановлено, що особа є

психічнохворою, за вимогами підпункту «е» пункту 1 статті 5, є дата прийняття рішення про вжиття заходів, які позбавляють особу свободи внаслідок такого її стану («*Ілнзеєр проти Німеччини*» (*Ilnseher v. Germany*) [ВП], 2018, § 134; «*О.Х. проти Німеччини*» (*O.H. v. Germany*), 2011, § 78). Однак зміни у психічному стані затриманої особи, за їх наявності, після ухвалення постанови про затримання, мають враховуватися («*Ілнзеєр проти Німеччини*» (*Ilnseher v. Germany*) [ВП], 2018, § 134). Отже, медична експертиза, на результати якої посилаються органи влади, повинна бути проведена досить нещодавно («*Кадушич проти Швейцарії*» (*Kadusic v. Switzerland*), 2018, § 44 та 55).

125. При оцінці існування психічних розладів Конвенція не вимагає від органів влади брати до уваги характер діянь, вчинених відповідною особою, які стали підставою для її примусового взяття під варту («*Деніс та Ірвін проти Бельгії*» (*Denis and Irvine v. Belgium*) [ВП], 2021, § 169).

126. Коли медичні свідчення вказують на одужання, органам влади може бути потрібен певний час, щоб розглянути питання про звільнення заявника («*Люберті проти Італії*» (*Luberti v. Italy*), 1984, § 28). Однак, продовження тримання під вартою виключно з адміністративних причин не може бути виправдано («*Р.Л. та М.-Ж.Д. проти Франції*» (*R.L. and M.-J.D. v. France*), 2004, § 129).

127. Тримання під вартою осіб, які страждають на психічні розлади, повинно здійснюватися в лікарні, клініці чи іншій відповідній установі, уповноваженій утримувати таких осіб («*Л.Б. проти Бельгії*» (*L.B. v. Belgium*), 2012, § 93; «*Ашингдейн проти Сполученого Королівства*» (*Ashingdane v. the United Kingdom*), 1985, § 44; «*О.Х. проти Німеччини*» (*O.H. v. Germany*), 2011, § 79).

Відсутність вільних місць у відповідній установі не може виправдати продовження утримання особи, яка страждає на психічні розлади, у звичайній в'язниці («*Сі проти Італії*» (*Sy v. Italy*) (ухв.), 2022, § 135).

128. З іншого боку, особу може бути тимчасово поміщено в заклад, не призначений для утримання пацієнтів з психічними розладами, до моменту її переведення до відповідної установи, за умови, що період очікування не надто тривалий («*Панкевич проти Польщі*» (*Pankiewicz v. Poland*), 2008, §§ 44-45; «*Морсінк проти Нідерландів*» (*Morsink v. the Netherlands*), 2004, §§ 67-69; «*Бранд проти Нідерландів*» (*Brand v. the Netherlands*), 2004, §§ 64-66).

129. З огляду на невід'ємний зв'язок між законністю позбавлення свободи та умовами застосування такого заходу, тримання під вартою психічнохворої особи на підставі початкового рішення про взяття під варту може стати законним після переведення цієї особи з установи, не призначеної для утримання пацієнтів з психічними розладами, до відповідного закладу («*Ілнзеєр проти Німеччини*» (*Ilnseher v. Germany*) [ВП], 2018, §§ 140-141).

130. Проведення належної терапії стало вимогою у контексті більш широкого поняття «законності» позбавлення свободи. Будь-яке тримання під вартою психічнохворих осіб повинно мати терапевтичну мету, бути спрямованим на вилікування або полегшення їх психічного стану, включаючи, де це доречно, зменшення ступеню їх небезпеки або контроль над нею («*Руман проти Бельгії*» (*Rooman v. Belgium*) [ВП], 2019, § 208).

131. Таким чином, позбавлення свободи згідно із підпунктом «е» пункту 1 статті 5 має подвійну функцію: з одного боку, соціальну функцію захисту, а з іншого – терапевтичну функцію, яка пов'язана з індивідуальною зацікавленістю психічнохворого в отриманні належної та персоналізованої форми терапії або курсу лікування. Належне та персоналізоване лікування є центральною складовою поняття «відповідної установи» («*Руман проти Бельгії*» (*Rooman v. Belgium*) [ВП], 2019, § 210).

132. Підпункт «е» пункту 1 статті 5 Конвенції також встановлює процесуальні гарантії, пов'язані з прийняттям судом рішень про примусову госпіталізацію особи («*М.С. проти Хорватії (№ 2)*»

(*M.S. v. Croatia (no. 2)*, 2015, § 114). Поняття «законності» вимагає справедливої та належної процедури, що забезпечує відповідній особі достатній захист від свавільного позбавлення свободи («*В.К. проти Росії*» (*V.K. v. Russia*), 2017, § 33; «*Х. проти Фінляндії*» (*X. v. Finland*), 2012, § 148, щодо відсутності належних гарантій стосовно продовження примусового утримання заявника у закладі з надання психіатричної допомоги).

133. У провадженні щодо госпіталізації у примусовому порядку до закладу з надання психіатричної допомоги повинні бути забезпечені ефективні гарантії захисту від свавілля, враховуючи вразливість осіб, які страждають на психічні розлади, та необхідність наведення дуже вагомих причин для обґрунтування будь-якого обмеження їхніх прав («*М.С. проти Хорватії (№ 2)*» (*M.S. v. Croatia (no. 2)*), 2015, § 147).

134. Важливо, щоб відповідна особа мала доступ до суду та можливість бути заслуханою особисто або, якщо це необхідно, через представника. Таким чином, особі, яка була госпіталізована до закладу з надання психіатричної допомоги, за відсутності особливих обставин, необхідно забезпечити надання правової допомоги у провадженні щодо продовження, призупинення або припинення госпіталізації (*там само*, §§ 152 та 153; «*Н. проти Румунії*» (*N. v. Romania*), 2017, § 196).

135. Саме по собі призначення адвоката, який не забезпечує фактичного надання правової допомоги у провадженні, не може відповідати вимогам «правової допомоги», надання якої вимагається особам, яких утримують на тій підставі, що вони страждають на психічні розлади. Ефективне юридичне представництво осіб з обмеженими можливостями вимагає від компетентних національних судів здійснення посиленого контролю за їх законними представниками («*М.С. проти Хорватії (№ 2)*» (*M.S. v. Croatia (no. 2)*), 2015, § 154; див. також «*В.К. проти Росії*» (*V.K. v. Russia*), 2017, щодо ненадання адвокатом, призначеним судом, ефективної правової допомоги та явного неврахування цієї обставини національними судами).

4. Тримання під вартою наркоманів та алкоголіків

136. Підпункт «е» пункту 1 статті 5 Конвенції не повинен тлумачитись як такий, що дозволяє затримання лише «алкоголіків» у вузькому значенні цього поняття, тобто людей з діагнозом «алкоголізм», оскільки жодні положення даного пункту не перешкоджають Державі застосовувати ці заходи до осіб, які зловживають алкоголем, з тим, щоб обмежити шкоду, яку завдає алкоголь такій особі або громадськості, або для запобігання небезпечної поведінки після вживання алкоголю («*Харін проти Росії*» (*Kharin v. Russia*), 2011, § 34).

137. Таким чином, особи, які не мають медичного діагнозу «алкоголізм», але чиї дії та поведінка під впливом алкоголю становлять загрозу для громадського порядку або для них самих, можуть бути взяті під варту для охорони громадських або їхніх власних інтересів, таких як їхнє здоров'я або особиста безпека («*Хільда Хафстейнсдоттір проти Ісландії*» (*Hilda Hafsteinsdóttir v. Iceland*), 2004, § 42). Це не означає, однак, що підпункт «е» пункту 1 статті 5 дозволяє затримання особи лише на тій підставі, що вона споживає алкоголь («*Пецуліс проти Німеччини*» (*Petschulies v. Germany*), 2016, § 65; «*Вітольд Літва проти Польщі*» (*Witold Litwa v. Poland*), 2000, §§ 61-62).

5. Бродяги

138. Судова практика щодо «безхатків» є доволі рідкісною. Дія цього положення поширюється на осіб, що не мають постійного місця проживання, засобів до існування і постійного місця роботи чи професії. Ці три умови, запозичені з Кримінального кодексу Бельгії, є кумулятивними: їх має бути дотримано одночасно відносно тієї самої особи («*Де Вільде, Оомс і Версип проти Бельгії*» (*De Wilde, Ooms and Versyp v. Belgium*), 1971, § 68).

F. Затримання іноземця

Підпункт «f» пункту 1 статті 5 Конвенції

«1. ... Нікого не може бути позбавлено свободи, крім таких випадків і відповідно до процедури, встановленої законом:

...

f) законний арешт або затримання особи з метою запобігання її недозволеному в'їзду в країну чи особи, щодо якої провадиться процедура депортації або екстрадиції.»

Ключові слова HUDOC

Позбавлення свободи (5-1) – Процедура, встановлена законом (5-1) – Законний арешт або затримання (5-1)

Запобігання недозволеному в'їзду в країну (5-1-f) – Вислання (5-1-f) – Екстрадиція (5-1-f)

1. Взяття під варту для запобігання недозволеному в'їзду в країну

139. Підпункт «f» пункту 1 статті 5 дозволяє Державам контролювати свободу іноземців в контексті імміграції (*«Хлаїфія та інші проти Італії» (Khlaifia and Others v. Italy)* [ВП], 2016, §89). У той час як перша частина цього положення дозволяє затримання осіб, що прагнуть отримати статус біженця, або інших іммігрантів до отримання дозволу Держави на в'їзд, таке тримання під вартою повинне бути сумісним із загальною метою статті 5, яка полягає в захисті права на свободу і забезпеченні того, щоб ніхто не був свавільно позбавлений свободи (*«Сааді проти Сполученого Королівства» (Saadi v. the United Kingdom)* [ВП], 2008, §§ 64-66).

140. Питання про те, коли припиняється дія першої частини підпункту «f» пункту 1 статті 5, оскільки особі було надано офіційний дозвіл на в'їзд або перебування, в значній мірі залежить від національного законодавства (*«Сусо Муза проти Мальти» (Suso Musa v. Malta)*, 2013, § 97).

141. Принцип, згідно з яким не допускається свавільне тримання під вартою, стосується тримання під вартою за першою частиною підпункту «f» пункту 1 статті 5 тією ж мірою, що й тримання під вартою на підставі другої частини цього положення (*«Сааді проти Сполученого Королівства» (Saadi v. the United Kingdom)* [ВП], 2008, § 73).

142. «Захист від свавілля» в контексті першої частини підпункту «f» пункту 1 статті 5 означає, що таке затримання повинно здійснюватися добросовісно і бути тісно пов'язаним з метою запобігання несанкціонованому в'їзду людини у країну; місце і умови утримання повинні бути належними, враховуючи, що цей захід застосовується не до осіб, які вчинили кримінальні правопорушення, а до іноземців, які, часто побоюючись за своє життя, залишили свою країну; строк тримання під вартою не повинен перевищувати розумного строку, необхідного для цілей, які переслідуються (*там само*, § 74).

143. Хоча проміжок часу не є вирішальним для оцінки того, чи підпадає затримання під дію першого пункту, він залишається важливим для визначення того, чи існує достатньо тісний зв'язок між імміграційним затриманням і запобіганням несанкціонованому в'їзду. Суворі перевірки необхідні, коли минуло більше часу, а особа, тим часом, фізично перебуває на території Держави (*«М. Б. проти Нідерландів» (M.B. v. the Netherlands)*, 2024, §§ 74-75, де імміграційне затримання заявника з міркувань громадського порядку після його кримінального затримання за звинуваченнями, пов'язаними з тероризмом, було визнано свавільним; див. також *«Б. А. проти Кіпру» (B.A. v. Cyprus)*,* 2024, §§ 62-64, де затримання шукача притулку з міркувань національної безпеки також було визнано таким, що не було тісно

пов'язане з метою запобігання несанкціонованому в'їзду).

144. Суд висловив застереження щодо практики автоматичного взяття під варту осіб, які шукають притулку, без індивідуальної оцінки органами влади їх конкретних потреб (*«Тімотавес проти Бельгії» (Thimothawes v. Belgium)*, 2017, § 73; *«Махамед Джама проти Мальти» (Mahamed Jama v. Malta)*, 2015, § 146).

145. При перевірці порядку виконання розпорядження про затримання Суд повинен взяти до уваги конкретну ситуацію потенційних іммігрантів (*«Канагаратнам проти Бельгії» (Kanagaratnam v. Belgium)*, 2011, § 80, де заявниця та її троє дітей перебували в закритому закладі, призначеному для дорослих, *«Рахімі проти Греції» (Rahimi v. Greece)*, 2011, § 108, що стосується автоматичного вжиття заходів щодо взяття під варту неповнолітнього, що залишився без супроводу).

146. У випадку масового прибуття осіб, які шукають притулку, на державні кордони, відповідно до принципу заборони свавілля може вважатися, що вимоги законності, встановленої статтею 5, в цілому дотримано, якщо національний правовий режим регламентує такі мінімальні вимоги, як назва органу, уповноваженого приймати рішення про утримання в транзитній зоні, вимоги до форми рішення, можливі підстави та обмеження, максимальний строк затримання та, як того вимагає пункт 4 статті 5, порядок оскарження такого рішення до суду (*«З.А. та інші проти Росії» (Z.A. and Others v. Russia)* [ВП], 2019, § 162).

147. Підпункт «f» пункту 1 статті 5 не забороняє державам ухвалювати положення національного законодавства, які регулюють підстави для прийняття рішення про таке утримання, з урахуванням практичних реалій масового напливу осіб, які шукають притулку. Зокрема, положення підпункту «f» не забороняють позбавлення волі в транзитній зоні протягом обмеженого строку на підставі того, що таке затримання є загалом необхідним для забезпечення присутності осіб, що мають намір отримати статус біженця, під час розгляду їхніх заяв про надання такого статусу або, тим більше, у зв'язку з необхідністю забезпечити оперативне вирішення питання щодо прийняття заяви про надання статусу біженця, коли з цією метою в транзитній зоні було запроваджено відповідні інститути та адаптовані процедури (*там само*, § 163).

2. Взяття під варту з наміром депортації або екстрадиції

148. Підпункт «f» пункту 1 статті 5 не вимагає, щоб взяття під варту розглядалося як обґрунтовано необхідний захід, наприклад, з метою запобігти вчиненню особою злочину або втечі. У зв'язку з цим, підпункт «f» пункту 1 статті 5 передбачає інший рівень захисту, ніж положення підпункту «c» пункту 1 статті 5: все, що вимагається відповідно до підпункту «f»— це *«вжити заходів з метою депортації або екстрадиції»*. Відповідно, для цілей його застосування несуттєво, чи є рішення про висилку обґрунтованим згідно з національним законодавством або Конвенцією (*«Чахал проти Сполученого Королівства» (Chahal v. the United Kingdom)*, 1996, § 112; *«Чонка проти Бельгії» (Čonka v. Belgium)*, 2002, § 38; *«Насруллоєв проти Росії» (Nasrulloev v. Russia)*, 2007, § 69; *«Солдатенко проти України» (Soldatenko v. Ukraine)*, 2008, § 109).

Національне законодавство все ж може вимагати аналізу необхідності тримання під вартою (рішення про неприйнятність у справі *«Музамба Ояв проти Бельгії» (Muzamba Oyaw v. Belgium)* (ухв.), 2017, § 36; *«Дж.Р. та інші проти Греції» (J.R. and Others v. Greece)*, 2018, § 111).

149. Проте, Суд враховує конкретну ситуацію, в якій перебувають затримані особи, будь-який особливо вразливий стан (наприклад, обумовлений станом здоров'я чи віком), з огляду на який

затримання може вважатись неналежним заходом *«Тімотавес проти Бельгії» (Thimothawes v. Belgium)*, 2017, § 73, 79-80).

Коли справа стосується дитини, Суд вважає, що, в порядку виключення, позбавлення волі може бути необхідним для досягнення поставленої мети, а саме для забезпечення вислання сім'ї (*«А. Б. та інші проти Франції» (A.B. and Others v. France)*, 2016, § 120). Присутність в установі тимчасового утримання дитини, яка супроводжує батьків, буде відповідати положенню підпункту «f» пункту 1 статті 5 лише у тому випадку, якщо національні органи влади можуть довести, що цей крайній захід було вжито після фактичної перевірки того, що жоден інший захід, який передбачає менш серйозне обмеження їхньої свободи, не міг бути вжитий (*там само*, § 123).

150. Тримання під вартою може бути виправдане у відповідності до другої частини підпункту «f» пункту 1 статті 5 надходженням запитів від компетентних органів, навіть якщо офіційне клопотання або рішення про екстрадицію не видано, оскільки такі запити можуть вважатися *«заходами»* в розумінні цього положення (*«Х. проти Швейцарії» (X. v. Switzerland)*, рішення Комісії від 9 грудня 1980 року).

151. Будь-яке позбавлення свободи у відповідності до другої частини підпункту «f» пункту 1 статті 5 буде виправданим лише до того моменту, доки триває провадження щодо депортації або екстрадиції. Якщо таке провадження не здійснюється з належною сумлінністю, позбавлення волі перестає бути допустимим відповідно до підпункту «f» пункту 1 статті 5 (*«Хлаїфія та інші проти Італії» (Khlaifia and Others v. Italy)* [ВП], 2016, § 90; *«А. та інші проти Сполученого Королівства» (A. and Others v. the United Kingdom)* [ВП], 2009, § 164; *«Амі та інші проти Болгарії» (Amie and Others v. Bulgaria)*, 2013, § 72; *«Шиксайтов проти Словаччини» (Shiksaitov v. Slovakia)*, 2020, § 56, з прикладами справ, що свідчать про порушення цього положення; *«Сі проти Італії» (Sy v. Italy)* (ухв.), 2022, § 79, щодо затримання відповідно до Європейського ордеру на арешт).

152. Для того, щоб позбавлення волі не було кваліфіковане як свавільне, воно повинно, відповідно до підпункту «f» пункту 1 статті 5, здійснюватися добросовісно, бути безпосередньо пов'язане з підставою взяття під варту, на яку посилається Уряд, місце та умови утримання повинні бути належними; а його тривалість не повинна перевищувати розумного строку, необхідного для цілей, які переслідуються (*«А. та інші проти Сполученого Королівства» (A. and Others v. the United Kingdom)*, 2009, § 164; *«Йох-Екале Мванье проти Бельгії» (Yoh-Ekale Mwanje v. Belgium)*, 2011, §§ 117-119 з додатковими посиланнями; *«Лазар проти Румунії» (Lazăr v. Romania)*, 2024, §§ 108-111).

153. Затримання з метою примусового видворення не повинно носити карального характеру і має супроводжуватися відповідними гарантіями (*«Азімов проти Росії» (Azimov v. Russia)*, 2013, § 172).

154. Національні органи влади зобов'язані розглянути питання про те, чи існує реальна перспектива примусового видворення, і чи було позбавлення волі з метою виконання рішення про примусове видворення обґрунтованим з самого початку, або продовжує бути обґрунтованим (*«Ал Хусін проти Боснії і Герцеговини (№ 2)» (Al Husin v. Bosnia and Herzegovina (no. 2))*, 2019, § 98). Необхідно забезпечити надання процесуальних гарантій для запобігання ризику свавільного позбавлення волі до виконання рішення про примусове видворення (*«Кім проти Росії» (Kim v. Russia)*, 2014, § 53).

155. При наданні оцінки того, чи забезпечує національне законодавство достатні процесуальні гарантії захисту від свавілля, Суд може врахувати наявність чи відсутність граничних строків тримання під вартою, а також доступність засобу судового захисту. Однак положення підпункту «f» пункту 1 статті 5 не вимагає від Держав встановлювати максимальний строк утримання

іноземців з метою виконання рішення про депортацію або автоматичний судовий контроль за затриманням іноземців в контексті здійснення іміграційної політики. Судова практика свідчить про те, що дотримання граничних строків, передбачених національним законодавством, або наявність автоматичного судового контролю самі по собі не є гарантією того, що режим затримання іноземців в контексті здійснення іміграційної політики відповідає вимогам підпункту «f» пункту 1 статті 5 Конвенції (*«Дж.Н. проти Сполученого Королівства» (J.N. v. the United Kingdom)*, 2016, §§ 83-96).

Однак там, де існують встановлені граничні строки, їх недотримання може вплинути на питання «законності», оскільки тримання під вартою понад строк, дозволений національним законодавством, навряд чи буде вважатися таким, що має місце «відповідно до закону» (*«Комісаров проти Чеської Республіки» (Komissarov v. the Czech Republic)*, 2022, §§ 50-52).

156. Наявність або відсутність фіксованих строків не може розглядатися абстрактно, а має розглядатися в контексті системи тримання під вартою, взятої в цілому, з урахуванням конкретних обставин кожної окремої справи. Навіть якщо заявник тримається під вартою протягом невизначеного періоду часу, необхідність процесуальних гарантій є вирішальною для аналізу Судом (*«Лазар проти Румунії» (Lazăr v. Romania)*, 2024, § 97; див. також *«Метьюз і Джонсон проти Румунії» (Matthews and Johnson v. Romania)*, 2024, §§ 124-127, щодо тримання під вартою відповідно до концепції форс-мажорних обставин).

157. Положення підпункту «f» або інших підпунктів пункту 1 статті 5 не допускають віднайдення балансу між інтересом захисту права особи на свободу та інтересами Держави щодо захисту населення від загрози тероризму (*«А. та інші проти Сполученого Королівства» (A. and Others v. the United Kingdom)* [ВП], 2009, § 171).

158. У Конвенції відсутні положення, що стосуються обставин, за яких може бути дозволено екстрадицію, або процедури, якої необхідно дотримуватись до того, як екстрадицію буде дозволено. Навіть нетипова екстрадиція не може сама по собі вважатись порушенням Конвенції, якщо вона є результатом співпраці відповідних Держав та за умови, що правовою підставою для винесення рішення про затримання особи, яка ухиляється від правосуддя, є ордер на його або її арешт, виданий органами влади Держави походження такої особи (*«Оджалан проти Туреччини» (Öcalan v. Turkey)* [ВП], 2005, § 86; *«Адамов проти Швейцарії» (Adamov v. Switzerland)*, 2011, § 57).

159. Якщо запит на екстрадицію стосується особи, щодо якої порушене кримінальне провадження в Державі, що подала запит, запитувана Держава, задля забезпечення захисту прав відповідної особи, зобов'язана діяти з більшою ретельністю, аніж тоді, коли запит на екстрадицію подається з метою забезпечення виконання вироку (*«Галлардо Санчес проти Італії» (Gallardo Sanchez v. Italy)*, 2015, § 42).

160. Що стосується домовленостей про екстрадицію, які існують між Державами, одна з яких є стороною Конвенції, а інша — ні, норми, встановлені міжнародним договором про надання правової допомоги в кримінальних справах, або за умови відсутності такого договору — умови співпраці таких Держав, також вважаються суттєвими факторами, які мають бути взяті до уваги для визначення того, чи є арешт, що став підставою скарги до Суду, законним. Сам факт видачі особи, яка ухиляється від правосуддя, в результаті співпраці Держав не робить затримання незаконним і, відповідно, не дає підстав для виникнення будь-яких питань в межах статті 5 (*«Оджалан проти Туреччини» (Öcalan v. Turkey)* [ВП], 2005, § 87).

161. Застосування тимчасового заходу після того, як Суд вказує Державі, яка є стороною Конвенції, що повернення особи до відповідної держави не є бажаним, не впливає як таке на вирішення питання про те, чи позбавлення волі цієї особи відповідає вимогам пункту 1 статті 5 (*«Гебрмедхін [Габерамадхієн] проти Франції» (Gebremedhin [Gaberamadhien] v. France)*,

2007, § 74). Тримання під вартою повинно бути законним, а не свавільним («*Азімов проти Росії*» (*Azimov v. Russia*), 2013, § 169).

Той факт, що застосування такого заходу перешкоджає депортації особи, не робить її затримання незаконним за умови, що триває провадження у справі щодо її примусового видворення, а строк її безперервного тримання під вартою не є необґрунтованим («*С.П. проти Бельгії*» (*S.P. v. Belgium*) (ухв.), 2011, і «*Йох-Екале Мванье проти Бельгії*» (*Yoh-Ekale Mwanje v. Belgium*), 2011, § 120); «*Метьюз і Джонсон проти Румунії*» (*Matthews and Johnson v. Romania*), 2024, §§ 128¹).

IV. Гарантії для осіб, позбавлених свободи

A. Інформація про підстави арешту (пункт 2 статті 5)

Пункт 2 статті 5 Конвенції

«2. Кожен, кого заарештовано, має бути негайно поінформований зрозумілою для нього мовою про підстави його арешту і про будь-яке обвинувачення, висунуте проти нього.»

Ключові слова HUDOC

Негайне інформування (5-2) – Інформація зрозумілою мовою (5-2) – Інформація про підстави арешту (5-2) – Інформація про обвинувачення (5-2)

1. Сфера застосування

162. Формулювання, що використовуються у пункті 2 статті 5, слід тлумачити автономно і, зокрема, відповідно до цілей статті 5, які полягають у захисті кожного від свавільного позбавлення свободи. Поняття «арешт» охоплює не лише передбачені кримінальним правом заходи, а вираз «будь-яке обвинувачення» вказує не на умови застосування даного положення, а на можливу обставину, яка береться до уваги. Пункт 4 статті 5 не проводить розрізнення між особами, позбавленими свободи, на основі того, чи були вони взяті під арешт або затримані. Таким чином, немає жодних підстав для виключення останнього зі сфери дії пункту 2 статті 5 («*Ван дер Леер проти Нідерландів*» (*Van der Leer v. the Netherlands*), 1990, §§ 27-28), яка поширюється на утримання іноземців з метою екстрадиції («*Шамаяєв та інші проти Грузії і Росії*» (*Shamayev and Others v. Georgia and Russia*), 2005, §§ 414 та 415), надання медичної допомоги («*Ван дер Леер проти Нідерландів*» (*Van der Leer v. the Netherlands*), 1990, §§ 27-28; «*X проти Сполученого Королівства*» (*X v. the United Kingdom*), 1981, § 66), а також застосовується до випадків повторного взяття під варту осіб, що були звільнені умовно («*X проти Бельгії*» (*X. v. Belgium*), рішення Комісії від 2 квітня 1973 року).

2. Мета

163. Пункт 2 статті 5 містить елементарну гарантію того, що будь-якій заарештованій особі повинно бути повідомлено про причини позбавлення її свободи, що є невід'ємною частиною системи захисту, який надається статтею 5 («*Хлаїфія та інші проти Італії*» (*Khlaifia and Others v. Italy*) [ВП], 2016, § 115). Якщо особі було повідомлено про підстави її затримання чи арешту,

¹ Для більш детальної інформації про затримання в контексті імміграції див. *Посібник з судової практики Конвенції – Імміграція*.

вона може, якщо вважатиме за потрібне, звернутися до суду, щоб оскаржити законність свого затримання відповідно до пункту 4 статті 5 («*Фокс, Кемпбелл і Хартлі проти Сполученого Королівства*» (*Fox, Campbell and Hartley v. the United Kingdom*), 1990, § 40; «*Чонка проти Бельгії*» (*Čonka v. Belgium*), 2002, § 50).

164. Будь-яка особа, яка має право на невідкладний розгляд судом законності затримання, не може ефективно скористатися цим правом, якщо їй негайно і належним чином не повідомили про причини, через які її було позбавлено свободи («*Ван дер Леер проти Нідерландів*» (*Van der Leer v. the Netherlands*), 1990, § 28; «*Шамаєв та інші проти Грузії і Росії*» (*Shamayev and Others v. Georgia and Russia*), 2005, § 413; «*Грубник проти України*» (*Grubnyk v. Ukraine*), 2020, §§ 97 і 99).

3. Особа, якій повинні бути повідомлені підстави

165. З формулювання пункту 2 статті 5 ясно витікає обов'язок Держави надати конкретну інформацію особі або її представникові («*Сааді проти Сполученого Королівства*» (*Saadi v. the United Kingdom*), 2006, § 53, підтримане Великою Палатою у 2008 році). Якщо заявник не в змозі отримувати інформацію, відповідні дані повинні бути надані особам, які представляють його інтереси, таким як юрист або опікун («*Х. проти Сполученого Королівства*» (*X. v. the United Kingdom*), Звіт Комісії від 16 липня 1980 року, § 106; «*З.Х. проти Угорщини*» (*Z.H. v. Hungary*), 2012, §§ 42-43).

4. Підстави має бути повідомлено «невідкладно»

166. Невідкладність надання інформації має оцінюватися в кожному конкретному випадку відповідно до його особливостей. Утім, це положення не покладає на службову особу, яка проводить затримання, обов'язку повідомляти про всі причини такого затримання в момент арешту («*Хлаїфія та інші проти Італії*» (*Khlaifia and Others v. Italy*) [ВП], 2016, § 115; «*Фокс, Кемпбелл і Хартлі проти Сполученого Королівства*» (*Fox, Campbell and Hartley v. the United Kingdom*), 1990, § 40; «*Мюррей проти Сполученого Королівства*» (*Murray v. the United Kingdom*) [ВП], 1994, § 72).

167. Вимога «невідкладності» буде дотримана, якщо заарештованій особі буде роз'яснено причини її арешту протягом декількох годин («*Керр проти Сполученого Королівства*» (*Kerr v. the United Kingdom*) (ухв.), 1999; «*Фокс, Кемпбелл і Хартлі проти Сполученого Королівства*» (*Fox, Campbell and Hartley v. the United Kingdom*), 1990, § 42).

5. Порядок, відповідно до якого повідомляються підстави

168. Підстави не обов'язково повинні бути вказані в тексті рішення, що є підставою для взяття під варту, і не обов'язково повинні бути викладені в письмовій або в якійсь особливій формі («*Х. проти Німеччини*» (*X. v. Germany*), рішення Комісії від 13 грудня 1978 року; «*Кейн проти Кіпру*» (*Kane v. Cyprus*) (ухв.), 2011).

Однак, якщо не було належним чином взято до уваги стан особи, яка страждає від порушень розумового розвитку, недопустимо вважати, що їй було повідомлено необхідну інформацію достатньою мірою для того, щоб вона змогла ефективно та усвідомлено використати своє право на оскарження законності затримання, гарантоване пунктом 4 статті 5, якщо в інтересах такої особи не було повідомлено адвоката або іншу уповноважену особу («*З.Х. проти Угорщини*» (*Z.H. v. Hungary*), 2012, § 41).

169. Підстави арешту можуть бути повідомлені або стати очевидними під час проведення допиту після арешту («*Фокс, Кемпбелл і Хартлі проти Сполученого Королівства*» (*Fox, Campbell and Hartley v. the United Kingdom*), 1990, § 41; «*Мюррей проти Сполученого*

Королівства» (Murray v. the United Kingdom) [ВП], 1994, § 77; *«Керр проти Сполученого Королівства» (Kerr v. the United Kingdom)* (ухв.), 1999; *«Грубник проти України» (Grubnyk v. Ukraine)*, 2020, §§ 95 і 98).

170. Заарештовані особи не можуть стверджувати, що не розуміють підстави свого затримання, якщо їх було заарештовано одразу ж після вчинення кримінального або іншого умисного правопорушення (*«Дікме проти Туреччини» (Dikme v. Turkey)*, 2000, § 54) або якщо вони знали про подробиці стверджуваного правопорушення, які були вказані у попередніх постановках про взяття під варту та запитах про екстрадицію (*«Оджалан проти Туреччини» (Öcalan v. Turkey)* (ухв.), 2000).

6. Необхідний обсяг інформації про підстави

171. Достатність наданої інформації має оцінюватися в залежності від конкретних обставин кожної справи *«Фокс, Кемпбелл і Хартлі проти Сполученого Королівства» (Fox, Campbell and Hartley v. the United Kingdom)*, 1990, § 40). Однак, простого зазначення правових підстав арешту недостатньо для цілей пункту 2 статті 5 (*там само*, § 41; *«Мюррей проти Сполученого Королівства» (Murray v. the United Kingdom)* [ВП], 1994, § 76; *«Кортесіс проти Греції» (Kortesis v. Greece)*, 2012, §§ 61-62).

172. Заарештованим особам необхідно повідомити простою, доступною, непрофесійною мовою про істотні правові та фактичні підстави для арешту, щоб надати їм змогу, якщо вони вважають за потрібне, звернутися до суду для оскарження законності арешту відповідно до пункту 4 статті 5 (*«Хлаіфія та інші проти Італії» (Khlaifia and Others v. Italy)* [ВП], 2016, § 115; *«Дж.Р. та інші проти Греції» (J.R. and Others v. Greece)*, 2018, §§ 1123-124; *«Фокс, Кемпбелл і Хартлі проти Сполученого Королівства» (Fox, Campbell and Hartley v. the United Kingdom)*, 1990, § 40; *«Мюррей проти Сполученого Королівства» (Murray v. the United Kingdom)* [ВП], 1994, § 72). Втім, пункт 2 статті 5 не вимагає, щоб інформація містила повний список пунктів обвинувачення, що пред'являється заарештованій особі (*«Бордовський проти Росії» (Bordovskiy v. Russia)*, 2005, § 56; *«Новак проти України» (Nowak v. Ukraine)*, 2011, § 63; *«Гасинс проти Латвії» (Gasiņš v. Latvia)*, 2011, § 53).

173. У випадку, коли особа заарештована з метою екстрадиції, інформація може надаватися у ще меншому обсязі (*«Сусо Муза проти Мальти» (Suso Musa v. Malta)*, 2013, §§ 113 та 116; *«Кабулов проти України» (Kaboulov v. Ukraine)*, 2009, § 144; *«Бордовський проти Росії» (Bordovskiy v. Russia)*, 2005, § 56), оскільки арешт для таких цілей не вимагає наявності рішення по суті обвинувачення (*«Бежауї проти Греції» (Bejaoui v. Greece)*, рішення Комісії від 6 квітня 1995 року). Проте, таким особам необхідно надати достатню інформацію, щоб вони мали можливість звернутися до суду для розгляду питання про законність їх затримання відповідно до пункту 4 статті 5 (*«Шамаяєв та інші проти Грузії і Росії» (Shamayev and Others v. Georgia and Russia)*, 2005, § 427).

7. Зрозумілою мовою

174. Коли ордер на арешт, у випадку його наявності, складений мовою, яку заарештований не розуміє, вимоги пункту 2 статті 5 будуть дотримані, якщо особа буде в подальшому допитана та в ході допиту повідомлена про підстави арешту зрозумілою для неї мовою (*«Делькур проти Бельгії» (Delcourt v. Belgium)*, рішення Комісії від 7 лютого 1967 року, згадана в доповіді Комісії від 1 жовтня 1968 року).

175. Однак, у ситуаціях, коли з цією метою залучають перекладача, органи влади повинні забезпечити, щоб запит на переклад було сформульовано ретельно і чітко *«Шамаяєв та інші проти Грузії і Росії» (Shamayev and Others v. Georgia and Russia)*, 2005, § 425).

В. Право негайно постати перед суддею (пункт 3 статті 5)

Пункт 3 статті 5 Конвенції

«3. Кожен, кого заарештовано або затримано згідно з положеннями підпункту «с» пункту 1 цієї статті, має негайно постати перед суддею чи іншою посадовою особою, якій закон надає право здійснювати судову владу...»

Ключові слова HUDOC

Суддя чи інша посадова особа, яка здійснює судову владу (5-3) – Право негайно постати перед суддею чи іншою посадовою особою (5-3)

1. Мета положення

176. Пункт 3 статті 5 Конвенції передбачає гарантії проти свавільного або необґрунтованого позбавлення свободи заарештованих або затриманих за підозрою у вчиненні кримінального правопорушення (*«Аквіліна проти Мальти» (Aquilina v. Malta)* [ВП], 1999, § 47; *«Стівенс проти Мальти (№ 2)» (Stephens v. Malta (no. 2))*, 2009, § 52).

177. Судовий контроль за втручанням органу виконавчої влади в право людини на свободу є невід'ємним елементом гарантії, що встановлена пунктом 3 статті 5 (*«Броуган та інші проти Сполученого Королівства» (Brogan and Others v. the United Kingdom)*, 1988, § 58; *«Пантеа проти Румунії» (Pantea v. Romania)*, 2003, § 236; *«Ассенов та інші проти Болгарії» (Assenov and Others v. Bulgaria)*, 1998, § 146). Судовий контроль, що впливає з принципу верховенства права, є «одним з основоположних принципів демократичного суспільства..., про який прямо говориться у преамбулі до Конвенції» і «на якому ґрунтується вся Конвенція» (*«Броуган та інші проти Сполученого Королівства» (Brogan and Others v. the United Kingdom)*, 1988, § 58).

178. Судовий контроль служить ефективною гарантією захисту від можливого неналежного поводження, ризик якого є максимальним на початковому етапі затримання, а також від зловживання повноваженнями, покладеними на співробітників правоохоронних органів або інших органів влади, які повинні здійснюватися суворо в обмежених цілях і виключно відповідно до встановленого порядку (*«Ладент проти Польщі» (Ladent v. Poland)*, 2008, § 72).

2. Невідкладний та автоматичний судовий контроль

179. Вступна частина пункту 3 статті 5 має на меті забезпечення негайного і автоматичного судового контролю за затриманням, яке здійснюється поліцейським або адміністративним органом відповідно до положень підпункту «с» пункту 1 цієї статті (*«Де Йонг, Балже і Ван ден Брінк проти Нідерландів» (De Jong, Baljet and Van den Brink v. the Netherlands)*, 1984, § 51; *«Аквіліна проти Мальти» (Aquilina v. Malta)* [ВП], 1999, §§ 48-49).

180. Судовий контроль при першому доставленні заарештованої особи повинен перш за все здійснюватись невідкладно, щоб забезпечити виявлення будь-якого жорстокого поводження, а також звести до мінімуму будь-яке необґрунтоване втручання в свободу особистості. Суворі обмеження в часі, що накладаються цією вимогою, не передбачають широкого тлумачення, інакше це призвело б до серйозного послаблення процесуальних гарантій на шкоду особистості та до ризику порушення самої суті права, що захищається цим положенням (*«Маккей проти Сполученого Королівства» (McKay v. The United Kingdom)* [ВП], 2006, § 33).

181. Пункт 3 статті 5 не передбачає можливих винятків з вимоги, щоб особа негайно постала перед суддею чи іншою посадовою особою, наділеною судовою владою, після арешту чи взяття під варту, навіть якщо такі дії були проведені за участі судді (*«Бергманн проти Естонії»*

(*Bergmann v. Estonia*), 2008, § 45).

182. Будь-який строк, що перевищує чотири дні, на перший погляд є надто довгим («*Орал і Атабай проти Туреччини*» (*Oral and Atabay v. Turkey*), 2009, § 43; «*Маккей проти Сполученого Королівства*» (*McKay v. The United Kingdom*) [ВП], 2006, § 47; «*Настасе-Сілівестру проти Румунії*» (*Năstase-Silivestru v. Romania*), 2007, § 32). Більш короткий період часу також може порушувати вимогу негайності, якщо немає особливих труднощів або виняткових обставин, які перешкоджають органам влади доставити заарештованого до судді раніше («*Гуцанові проти Болгарії*» (*Gutsanovi v. Bulgaria*), 2013, §§ 154-59; «*Іпек та інші проти Туреччини*» (*Ipek and Others v. Turkey*), 2009, §§ 36-37; та «*Канджов проти Болгарії*» (*Kandzhov v. Bulgaria*), 2008, § 66).

Вимога негайності є ще більш суворою в ситуаціях, коли формальне взяття під варту слідує за фактичним позбавленням свободи («*Вассіс та інші проти Франції*» (*Vassis and Others v. France*), 2013, § 60, щодо затримання екіпажу у відкритому морі).

183. Якщо затримання здійснюється на підставі положення другої частини підпункту «с» пункту 1 статті 5 поза межами кримінального провадження, період, необхідний між арештом особи в превентивних цілях та негайним допровадженням особи до судді, повинен бути коротшим, аніж у випадку попереднього ув'язнення в межах кримінального провадження. Як правило, звільнення у період до невідкладного здійснення судового контролю в контексті превентивного затримання має бути справою годин, а не днів («*С., В. і А. проти Данії [ВП]*» (*S., V. and A. v. Denmark*) [ВП], 2018, §§ 133-134).

184. Той факт, що заарештований мав доступ до судового органу, не є достатнім для дотримання вимог вступної частини пункту 3 статті 5 («*Де Йонг, Балже і Ван ден Брінк проти Нідерландів*» (*De Jong, Baljet and Van den Brink v. the Netherlands*), 1984, § 51; «*Пантеа проти Румунії*» (*Pantea v. Romania*), 2003, § 231).

185. Судовий контроль стосовно тримання під вартою повинен бути автоматичним і не може залежати від подання заяви затриманою особою («*Маккей проти Сполученого Королівства*» (*McKay v. The United Kingdom*) [ВП], 2006, § 34; «*Варга проти Румунії*» (*Varga v. Romania*), 2008, § 52; «*Віорел Бурзо проти Румунії*» (*Viorel Burzo v. Romania*), 2009, § 107). Така вимога не тільки змінила б суть гарантії, яка передбачена пунктом 3 статті 5 і яка відрізняється від гарантії за пунктом 4 статті 5 Конвенції, що забезпечує право звернутися до суду для перевірки законності затримання. Крім того, втратила б сенс сама мета гарантії, встановленої пунктом 3 статті 5, яка полягає в захисті особистості від свавільного затримання шляхом забезпечення незалежної та ретельної судової перевірки акту позбавлення свободи («*Аквіліна проти Мальти*» (*Aquilina v. Malta*) [ВП], 1999, § 49; «*Недбала проти Польщі*» (*Niedbala v. Poland*), 2000, § 50).

186. Автоматичний характер контролю необхідний для досягнення мети цього положення, оскільки особа, яка зазнала жорстокого поводження, може бути нездатна подати заяву до суду про перегляд правомірності її затримання. Це так само стосується і інших вразливих категорій заарештованих осіб, наприклад, осіб з психічними розладами або осіб, які не володіють мовою, якою спілкується посадова особа, наділена судовою владою («*Маккей проти Сполученого Королівства*» (*McKay v. The United Kingdom*) [ВП], 2006, § 34; «*Ладент проти Польщі*» (*Ladent v. Poland*), 2008, § 74).

3. Поняття посадової особи, наділеної судовою владою

187. Вираз «суддя або інша посадова особа, яка здійснює судову владу» є синонімом терміну «компетентний судовий орган» в підпункті «с» пункту 1 статті 5 («*Шиссер проти Швейцарії*» (*Schiesser v. Switzerland*), 1979, § 29).

188. Здійснення «судової влади» не обов'язково обмежується розглядом судових спорів. Дія пункту 3 статті 5 поширюється на посадових осіб прокуратури, а також суддів, що засідають у

судах (*там само*, § 28).

189. «Посадова особа», згадана в пункті 3, повинна надавати гарантії, що відповідають «судовій» владі, якою вона наділена відповідно до закону (*там само*, § 30).

190. Формальні, очевидні вимоги, встановлені у «законі», на відміну від стандартної практики, особливо важливі для визначення судового органу, який має право на прийняття рішення щодо свободи людини («*Худ проти Сполученого Королівства*» (*Hood v. the United Kingdom*) [ВП], 1999, § 60; «*Де Йонг, Балже і Ван ден Брінк проти Нідерландів*» (*De Jong, Baljet and Van den Brink v. the Netherlands*), 1984, § 48).

191. Поняття «посадова особа» не ідентичне поняттю «судді», але така посадова особа повинна мати деякі характеристики останнього, тобто відповідати певним умовам, кожна з яких представляє собою гарантію для заарештованого («*Шуссер проти Швейцарії*» (*Schiesser v. Switzerland*), 1979, § 31).

4. Незалежність

192. Першою з таких умов є незалежність від виконавчої влади та від сторін. Це не означає, що «посадова особа» не може бути жодною мірою підпорядкована іншим суддям чи посадовим особам за умови, що вони самі користуються такою незалежністю (*там само*).

193. Посадова особа, яка має повноваження здійснювати судову владу, уповноважена приймати рішення щодо тримання особи під вартою, може також виконувати інші обов'язки, однак при цьому існує ризик того, що її неупередженість може викликати обґрунтовані сумніви з боку тих, кого стосується її рішення, якщо ця посадова особа має право брати участь у подальшому розгляді справи в якості представника обвинувачення («*Губер проти Швейцарії*» (*Huber v. Switzerland*), 1990, § 43; «*Брінкат проти Італії*» (*Brincat v. Italy*), 1992, § 20).

194. У зв'язку з цим, суттєве значення мають об'єктивні обставини на момент прийняття рішення про взяття під варту: якщо існує вірогідність того, що «посадова особа, уповноважена відповідно до закону здійснювати судову владу», може пізніше брати участь у подальшому кримінальному провадженні як представник сторони обвинувачення, її незалежність та неупередженість можуть бути піддані сумнівам (*там само*, § 21; «*Худ проти Сполученого Королівства*» (*Hood v. the United Kingdom*) [ВП], 1999, § 57; «*Ніколова проти Болгарії*» (*Nikolova v. Bulgaria*) [ВП], 1999, § 49; «*Пантеа проти Румунії*» (*Pantea v. Romania*), 2003, § 236).

5. Процесуальна вимога

195. Процесуальна вимога зобов'язує «посадову особу» вислухати особу, яку доставлено, перш ніж приймати відповідне рішення («*Шуссер проти Швейцарії*» (*Schiesser v. Switzerland*), 1979, § 31; «*Де Йонг, Балже і Ван ден Брінк проти Нідерландів*» (*De Jong, Baljet and Van den Brink v. the Netherlands*), 1984, § 51; «*Ніколова проти Болгарії*» (*Nikolova v. Bulgaria*) [ВП], 1999, § 49; «*Аквіліна проти Мальти*» (*Aquilina v. Malta*) [ВП], 1999, § 50).

196. Присутність адвоката в судовому засіданні не є обов'язковою («*Шуссер проти Швейцарії*» (*Schiesser v. Switzerland*), 1979, § 36). Однак, недопущення адвоката до слухання може негативно вплинути на здатність заявника представити свою справу («*Лебедєв проти Росії*» (*Lebedev v. Russia*), 2007, §§ 83-91).

6. Матеріально-правова вимога

а. Перегляд рішення про тримання під вартою по суті

197. Матеріально-правова вимога покладає на «посадову особу» зобов'язання розглянути

обставини на користь чи проти затримання, та прийняти рішення на підставі правових критеріїв про наявність причин для затримання («*Шуссер проти Швейцарії*» (*Schiesser v. Switzerland*), 1979, § 31; «*Пантеа проти Румунії*» (*Pantea v. Romania*), 2003, § 231). Інакше кажучи, пункт 3 статті 5 вимагає від посадової особи, наділеної повноваженнями здійснювати судову владу, розгляду питання щодо тримання під вартою по суті («*Аквіліна проти Мальти*» (*Aquilina v. Malta*) [ВП], 1999, § 47; «*Крейчирж проти Чехії*» (*Krejčíř v. the Czech Republic*), 2009, § 89).

198. У межах першої автоматичної перевірки обставин арешту та взяття під варту повинні розглядатися питання його законності, а також існування обґрунтованої підозри в тому, що заарештована особа скоїла правопорушення, тобто чи тримання під вартою перебуває в межах допустимих винятків, викладених у підпункті «с» пункту 1 статті 5 («*Маккей проти Сполученого Королівства*» (*McKay v. The United Kingdom*) [ВП], 2006, § 40; «*Орал і Атабай проти Туреччини*» (*Oral and Atabay v. Turkey*), 2009, § 41).

199. Окрім питання про законність затримання, посадова особа повинна розглянути й інші питання. Контроль, передбачений вимогами пункту 3 статті 5 для встановлення обґрунтованості позбавлення свободи, повинен бути достатньо широким, щоб охопити різні обставини, які свідчать на користь чи проти тримання під вартою («*Аквіліна проти Мальти*» (*Aquilina v. Malta*) [ВП], 1999, § 52).

200. З урахуванням конкретних обставин тієї чи іншої справи перевірка на предмет законності може бути більш обмеженою порівняно з тією, що передбачена пунктом 4 статті 5 («*Стівенс проти Мальти (№ 2)*» (*Stephens v. Malta (no. 2)*), 2009, § 58).

в. Повноваження для звільнення

201. Якщо немає жодних причин для виправдання тримання під вартою, «посадова особа» повинна мати повноваження винести обов'язкове для виконання розпорядження про звільнення затриманого («*Ассенов та інші проти Болгарії*» (*Assenov and Others v. Bulgaria*), 1998, § 146; «*Ніколова проти Болгарії*» (*Nikolova v. Bulgaria*) [ВП], 1999, § 49; «*Недбала проти Польщі*» (*Niedbala v. Poland*), 2000, § 49; «*Маккей проти Сполученого Королівства*» (*McKay v. The United Kingdom*) [ВП], 2006, § 40).

202. З метою мінімізації затримок, вкрай бажано, щоб посадова особа, яка має повноваження здійснювати судову владу та проводить першу автоматичну перевірку законності та наявності підстав для тримання під вартою, також мала б повноваження розглядати питання про звільнення під заставу. Однак це не є вимогою Конвенції, і в принципі ці питання можуть бути вирішені двома різними посадовими особами, які мають повноваження здійснювати судову владу, у межах встановленого терміну. У будь-якому випадку, тлумачачи практику, не вимагається, щоб розгляд питання про звільнення під заставу відбувався швидше, ніж перша автоматична перевірка, яка за визначенням Суду, повинна відбутися не пізніше, ніж через чотири дні (*там само*, § 47; див. також «*Маджи та інші проти Сполученого Королівства*» (*Magee and Others v. the United Kingdom*), 2015, у якій Суд дійшов висновку, що відсутність можливості умовного звільнення на ранніх стадіях тримання заявників під вартою не становила порушення пункту 3 статті 5 Конвенції).

С. Право на розгляд справи судом упродовж розумного строку або на звільнення під час провадження (пункт 3 статті 5)

Пункт 3 статті 5 Конвенції

«3. Кожен, кого заарештовано або затримано згідно з положеннями підпункту «с» пункту 1 цієї статті, має ..., і йому має бути забезпечено розгляд справи судом упродовж розумного строку або звільнення під час провадження. Таке звільнення може бути обумовлене гарантіями з'явитися на судові засідання.»

Ключові слова HUDOC

Розгляд справи судом упродовж розумного строку (5-3) – Звільнення під час провадження (5-3) – Тривалість досудового тримання під вартою (5-3) – Обґрунтованість досудового тримання під вартою (5-3) – Умовне звільнення (5-3) – Гарантії з'явитися на судові засідання (5-3)

1. Період часу, який береться до уваги

203. При обчисленні строку тримання під вартою відповідно до пункту 3 статті 5 Конвенції період, який слід враховувати, починається в день затримання обвинуваченого і закінчується в день винесення вироку, навіть, якщо його винесено тільки судом першої інстанції (див., наприклад, *«Селлахаттін Демірташ проти Туреччини (№ 2)» (Selahattin Demirtaş v. Turkey (no. 2))* [ВП], 2020, § 290; *«Штвртецький проти Словаччини» (Štvrtecký v. Slovakia)*, 2018, § 55; *«Солмаз проти Туреччини» (Solmaz v. Turkey)*, 2007, § 23-24; *«Калашніков проти Росії» (Kalashnikov v. Russia)*, 2002, § 110; *«Вемхофф проти Німеччини» (Wemhoff v. Germany)*, 1968, § 9).

204. У силу суттєвого зв'язку між положенням пункту 3 статті 5 Конвенції та підпунктом «с» пункту 1 цієї статті, особа, засуджена судом першої інстанції, не може розглядатися як особа взята під варту «з метою допровадження її до компетентного судового органу за наявності обґрунтованої підозри у вчиненні нею правопорушення», як зазначено в останньому положенні, але знаходиться у становищі, що регулюється положенням підпункту «а» пункту 1 статті 5, яке санкціонує позбавлення свободи «після засудження компетентним судом» (*«Белевицький проти Росії» (Belevitskiy v. Russia)*, 2007, § 99; *«Пьотр Барановський проти Польщі» (Piotr Baranowski v. Poland)*, 2007, § 45; *«Горський проти Польщі» (Górski v. Poland)*, 2005, § 41).

2. Загальні принципи

205. Друга частина пункту 3 статті 5 не надає судовим органам вибору між тим, щоб забезпечити розгляд справи судом у розумний строк, або тимчасовим звільненням обвинуваченого до розгляду справи по суті. До засудження обвинуваченого повинен вважатися невинуватим, і мета вказаного положення полягає передусім у забезпеченні тимчасового звільнення, якщо тримання під вартою перестає бути обґрунтованим.

206. Питання про те, чи є розумною тривалість попереднього ув'язнення, не може бути оцінено абстрактно. Чи є обґрунтованим залишати обвинуваченого під вартою, слід оцінювати за фактами кожної окремої справи та відповідно до її особливостей. Тому безперервне тримання під вартою у конкретному випадку може бути виправдане тільки за наявності дійсної необхідності захисту суспільних інтересів, яка, незважаючи на презумпцію невинуватості, має переважне значення порівняно з вимогою поваги до свободи особистості відповідно до статті 5 Конвенції.

207. Відповідальність за те, щоб у кожному конкретному випадку тривалість попереднього ув'язнення обвинуваченого не перевищувала розумний строк, покладається, у першу чергу, на національні судові органи. З цією метою вони повинні, з огляду на принцип презумпції невинуватості, вивчити всі факти, що свідчать на користь або проти існування необхідності

захисту суспільних інтересів, яка б виправдовувала відступ від принципу поваги до особистої свободи за статтею 5. Ці міркування повинні фігурувати у рішеннях, винесених за клопотаннями про звільнення. Суд повинен встановити факт наявності чи відсутності порушення пункту 3 статті 5, головним чином, на основі причин, вказаних у цих рішеннях, і встановлених фактів, описаних заявником в його скаргах (*«Бузаджи проти Республіки Молдова» (Buzadji v. the Republic of Moldova)* [ВП], 2016, §§ 89-91; *«Маккей проти Сполученого Королівства» (McKay v. The United Kingdom)* [ВП], 2006, §§ 41-43).

208. Збереження обґрунтованої підозри є обов'язковою умовою правомірності продовження тримання під вартою. Проте, коли національні органи судової влади спочатку досліджують, «негайно» після арешту, чи слід обрати запобіжний захід у вигляді тримання під вартою, цієї підозри недостатньо, і органи влади повинні також надати інші відповідні та достатні підстави для обґрунтування тримання під вартою (*«Мерабішвілі проти Грузії» (Merabishvili v. Georgia)* [ВП], 2017, § 222, і *«Бузаджи проти Республіки Молдова» (Buzadji v. the Republic of Moldova)* [ВП], 2016, § 102). Коли такі підстави виправдовують позбавлення свободи, Суд має також з'ясувати, чи виявили компетентні національні органи «особливу ретельність» у провадженні справи (*«Бузаджи проти Республіки Молдова» (Buzadji v. the Republic of Moldova)* [ВП], 2016, § 87; *«Ідалов проти Росії» (Idalov v. Russia)* [ВП], 2012, § 140).

209. З огляду на тісний зв'язок між відповідними принципами, розробленими відповідно до підпункту «с» пункту 1 статті 5 і статті 3 Конвенції, Суд може прийняти рішення про розгляд скарги, що стосується досудового тримання під вартою, за обома положеннями одночасно (*«Цвікова проти Словаччини» (Cviková v. Slovakia)*, 2024, § 71).

210. Аргументи на користь і проти звільнення не можуть бути *«загальними та абстрактними»* (*«Бойченко проти Молдови» (Boicenco v. Moldova)*, 2006, § 142; *«Худойоров проти Росії» (Khudoyorov v. Russia)*, 2005, § 173), але повинні містити вказівки на конкретні факти і особисті обставини заявника, які виправдовують його тримання під вартою (*«Алексанян проти Росії» (Aleksanyan v. Russia)*, 2008, § 179; *«Рубцов і Балаян проти Росії» (Rubtsov and Balayan v. Russia)*, 2018, §§ 30-32; *«Перстнер проти Люксембургу» (Perstner v. Luxembourg)*, 2023, § 33).

211. Квазі-автоматичне продовження строку тримання під вартою суперечить гарантіям, викладеним у пункті 3 статті 5 (*«Тейс проти Румунії» (Tase v. Romania)*, 2008, § 40).

212. Завданням органів влади є встановити, чи продовжують існувати підстави, які обґрунтовують тривале тримання під вартою (*«Мерабішвілі проти Грузії» (Merabishvili v. Georgia)* [ВП], 2017, § 234). Тягар доказування у цих питаннях не повинен перерозподілятися так, щоб на затриману особу покладался обов'язок доводити наявність підстав для її звільнення (*«Буков проти Росії» (Bykov v. Russia)* [ВП], 2009, § 64).

213. Якщо національний суд не вказав у своєму рішенні обставини, які могли існувати на момент такого рішення і стати підставою для взяття особи під варту, Суд не повинен встановлювати їх самостійно та займати місце національного суду, який санкціонував тримання під вартою (*там само*, § 66; *«Гіоргі Ніколашвілі проти Грузії» (Giorgi Nikolaishvili v. Georgia)*, 2009, § 77). Лише за допомогою обґрунтованих рішень може бути забезпечений суспільний контроль за здійсненням правосуддя (*«Тейс проти Румунії» (Tase v. Romania)*, 2008, § 41).

3. Обґрунтування будь-якого періоду тримання під вартою

214. Положення пункту 3 статті 5 Конвенції не може розглядатися як таке, що беззастережно дозволяє досудове тримання під вартою за умови, що його тривалість не перевищує визначеного мінімального строку. Обґрунтованість будь-якого строку тримання під вартою, яким би коротким він не був, має бути переконливо доведена органами влади (*«Ідалов проти Росії» (Idalov v. Russia)* [ВП], 2012, § 140; *«Тейс проти Румунії» (Tase v. Romania)*, 2008, § 40; *«Кастравет проти Молдови» (Castravet v. Moldova)*, 2007, § 33; *«Белчев проти Болгарії»*

(*Belchev v. Bulgaria*), 2004, § 82).

4. Підстави для продовженого тримання під вартою

215. Судова практика Конвенції сформулювала чотири базових прийнятних причини для відмови у звільненні під заставу: а) ризик того, що обвинувачений не з'явиться в судове засідання; б) ризик того, що обвинувачений вживатиме заходів для запобігання відправленню правосуддя; в) вчинить інші правопорушення; г) спричинить порушення громадського порядку («*Бузаджи проти Республіки Молдова*» (*Buzadji v. the Republic of Moldova*) [ВП], 2016, § 88; «*Тирон проти Румунії*» (*Tiron v. Romania*), 2009, § 37; «*Смирнова проти Росії*» (*Smirnova v. Russia*), 2003, § 59; «*Пірузян проти Вірменії*» (*Piruzyan v. Armenia*), 2012, § 94). Існування таких ризиків має бути належним чином обґрунтовано органами влади, і обґрунтування з цих питань не можуть бути абстрактними, узагальненими або стереотипними («*Мерабішвілі проти Грузії*» (*Merabishvili v. Georgia*) [ВП], 2017, § 222). Однак, ніщо не перешкоджає національним судовим органам підтримати підстави або включити посилання на конкретні факти, наведені органами, які подали клопотання про застосування запобіжного заходу у вигляді досудового тримання під вартою (*там само*, § 227).

а. Ризик втечі

216. Ризик втечі обвинуваченого не може бути встановлений лише на основі суворості можливого покарання. Оцінка такого ризику має проводитись з урахуванням ряду інших факторів, які можуть або підтвердити існування ризику втечі або свідчити про те, що вона маловірогідна і необхідність в застосуванні тримання під вартою відсутня («*Панченко проти Росії*» (*Panchenko v. Russia*), 2005, § 106).

217. Ризик втечі має оцінюватися у світлі факторів, пов'язаних з характером особи, її моральністю, місцем проживання, родом занять, майновим станом, сімейними зв'язками та усіма видами зв'язку з країною, в якій така особа піддається кримінальному переслідуванню («*Бекчиев проти Молдови*» (*Becciev v. Moldova*), 2005, § 58).

218. Ризик втечі не виникає лише внаслідок відсутності постійного місця проживання («*Сулаоа проти Естонії*» (*Sulaoja v. Estonia*), 2005, § 64).

219. Ризик втечі неминуче зменшується з плином часу, проведеного в ув'язненні («*Ноймайстер проти Австрії*» (*Neumeister v. Austria*), 1968, § 10).

220. Якщо залишається єдина підстава для обґрунтування тримання під вартою, яка полягає в тому, що існує ризик того, що обвинувачений може ухилитись від здійснення правосуддя і, таким чином, не з'явиться в судове засідання, він повинен бути звільнений з-під варті, якщо є можливість заручитися гарантіями явки в судове засідання («*Мерабішвілі проти Грузії*» (*Merabishvili v. Georgia*) [ВП], 2017, § 223).

221. Хоча суворість покарання є релевантною обставиною при оцінці ризику того, що обвинувачений може втекти, тяжкість обвинувачення не може сама по собі служити виправданням тривалого попереднього ув'язнення особи («*Ідалов проти Росії*» (*Idalov v. Russia*) [ВП], 2012, § 145; «*Гарицький проти Польщі*» (*Garycki v. Poland*), 2007, § 47; «*Храїді проти Німеччини*» (*Chraid v. Germany*), 2006, § 40; «*Ілійков проти Болгарії*» (*Ilijkov v. Bulgaria*), 2001, §§ 80-81).

222. Хоча загалом вираз «*стан доказів*» може бути важливим фактором, що свідчить про наявність і збереження серйозних ознак вини, сам по собі він не може служити виправданням тривалого тримання під вартою («*Дереджі проти Туреччини*» (*Dereci v. Turkey*), 2005, § 38).

б. Перешкоджання судовому розгляду

223. Ризик того, що обвинувачений буде перешкоджати належному відправленню правосуддя, не може оцінюватись абстрактно, факт такого перешкодження має бути підтверджено доказами («*Бекчиев проти Молдови*» (*Becciev v. Moldova*), 2005, § 59).

224. Ризик здійснення тиску на свідків може бути визнано належною підставою на початкових стадіях провадження («*Яжинський проти Польщі*» (*Jarzyński v. Poland*), 2005, § 43). Однак він не може ґрунтуватися лише на ймовірності суворого покарання, а повинен бути пов'язаний із конкретними фактами («*Мерабішвілі проти Грузії*» (*Merabishvili v. Georgia*) [ВП], 2017, § 224).

225. Однак з плином часу, інтереси слідства стають недостатніми для обґрунтування тримання підозрюваного під вартою: за нормального перебігу подій ризики зменшуються з часом, завдяки проведенню дізнання, перевірок, отриманню показань («*Клоот проти Бельгії*» (*Clooth v. Belgium*), 1991, § 44).

226. Ризик того, що затриманий, якщо його звільнять, може чинити тиск на свідків чи інших підозрюваних або іншим чином перешкоджати провадженню часто є особливо високим у справах, що стосуються організованої злочинної діяльності чи злочинних угруповань («*Штвртецький проти Словаччини*» (*Štvrtecký v. Slovakia*), 2018, § 61; «*Подескі проти Сан Маріно*» (*Podeschi v. San Marino*), 2017, § 149; «*Стайков проти Болгарії*» (*Staykov v. Bulgaria*), 2021, § 83).

с. Повторне вчинення правопорушень

227. Серйозність обвинувачення може слугувати для суду підставою для постановлення рішення про обрання запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою з метою запобігання спробі вчинення подальших правопорушень. Однак необхідно, щоб ризик був явним, а запобіжний захід – необхідним в світлі обставин справи і, зокрема, минулого особи та її характеристик («*Клоот проти Бельгії*» (*Clooth v. Belgium*), 1991, § 40).

228. Наявність судимості може стати підставою для обґрунтування того, що обвинувачений може вчинити новий злочин («*Сельчук проти Туреччини*» (*Selçuk v. Turkey*), 2006, § 34; «*Мацнеттер проти Австрії*» (*Matznetter v. Austria*), 1969, § 9).

229. Відсутність роботи або сім'ї не дає підстав вважати, що особа схильна до повторного вчинення злочинів («*Сулаоя проти Естонії*» (*Sulaoja v. Estonia*), 2005, § 64).

д. Охорона громадського порядку

230. Вважається, що деякі злочини в силу їх особливої тяжкості і суспільної реакції на них, можуть призвести до порушення громадського порядку, що може виправдати тримання під вартою, принаймні тимчасово. У виняткових випадках цей фактор може бути враховано з огляду на цілі Конвенції, принаймні, тією мірою, якою національне законодавство визнає поняття порушення громадського порядку, викликаного злочинном.

231. Однак цю підставу можна вважати відповідною і достатньою тільки за умови, що вона ґрунтується на фактах, які свідчать про те, що звільнення обвинуваченого насправді призведе до порушень громадського порядку. Крім того, тримання під вартою вважається законним лише до тих пір, поки існує загроза порушення громадського порядку. Строк тримання під вартою не повинен бути продовжений лише через очікування призначення покарання у вигляді позбавлення волі у вирок («*Летельєр проти Франції*» (*Letellier v. France*), 1991, § 51; «*І.А. проти Франції*» (*I.A. v. France*), 1998, § 104; «*Прансип проти Монако*» (*Prencipe v. Monaco*), 2009, §79; «*Тирон проти Румунії*» (*Tiron v. Romania*), 2009, §§ 41-42).

232. Захист громадського порядку має особливо важливе значення у справах, що стосуються тяжких злочинів проти основоположних прав людини, як-от воєнні злочини проти цивільного

населення (*«Міланкович і Бошняк проти Хорватії» (Milanković and Bošnjak v. Croatia)*, 2016, § 154).

5. Особлива ретельність

233. При визначенні того, чи проявили органи влади «особливу ретельність» в межах провадження, слід враховувати складність справи і специфіку розслідування (*«Скотт проти Іспанії» (Scott v. Spain)*, 1996, § 74).

234. Право обвинуваченого, що перебуває під вартою, на прискорений розгляд його справи не повинно створювати необґрунтованих перешкод для належного виконання своїх обов'язків судовими органами (*«Шабані проти Швейцарії» (Shabani v. Switzerland)*, 2009, § 65; *«Садегюль Оздемир проти Туреччини» (Sadegül Özdemir v. Turkey)*, 2005, § 44).

235. Тимчасове зупинення кримінального провадження на період близько трьох місяців у зв'язку з винятковими обставинами, пов'язаними з пандемією COVID-19, було визнано таким, що відповідає обов'язку особливої ретельності, якщо провадження активно здійснювалося як до, так і після запровадження надзвичайних заходів (*«Фенеч проти Мальти» (Fenech v. Malta)* (ухв.), 2021, § 96).

6. Альтернативні заходи

236. При вирішенні питання про застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою суд зобов'язаний розглянути альтернативні заходи забезпечення явки особи до суду (*«Ідалов проти Росії» (Idalov v. Russia)* [ВП], 2012, § 140). Це положення гарантує не тільки право на «розгляд справи судом упродовж розумного строку або звільнення під час провадження», але також встановлює, що «звільнення може бути обумовлене гарантіями з'явитися на судове засідання» (*«Худойоров проти Росії» (Khudoyorov v. Russia)*, 2005, § 183; *«Лельєвр проти Бельгії» (Lelièvre v. Belgium)*, 2007, § 97; *«Шабані проти Швейцарії» (Shabani v. Switzerland)*, 2009, § 62).

7. Застава

237. Гарантії, передбачені пунктом 3 статті 5 Конвенції, покликані в першу чергу забезпечити не відшкодування шкоди, а, зокрема, явку обвинуваченого на слухання. Тому розмір застави має оцінюватись в першу чергу «з огляду на особу обвинуваченого, належну йому власність, його стосунки з поручителями, іншими словами, з огляду на ступінь вірогідності того, що перспектива втрати застави або вжиття заходів проти його поручителів у випадку його неявки до суду буде достатньою для того, щоб стримати його від втечі» (*«Гафа проти Мальти» (Gafà v. Malta)*, 2018, § 70; *«Мангурас проти Іспанії» (Mangouras v. Spain)* [ВП], 2010, § 78; *«Ноймайстер проти Австрії» (Neumeister v. Austria)*, 1968, § 14).

238. Застава необхідна лише доти, доки існують підстави для тримання під вартою (*«Мусук проти Молдови» (Muşuc v. Moldova)*, 2007, § 42; *«Александр Макаров проти Росії» (Aleksandr Makarov v. Russia)*, 2009, § 139). Якщо ризику втечі можна уникнути за допомогою застави або інших гарантій, обвинуваченого слід звільнити, враховуючи, що у нього менше причин для втечі, коли очікується більш м'яке покарання (*«Вренчев проти Сербії» (Vrenčev v. Serbia)*, 2008, § 76). Органи влади мають підходити до визначення розміру застави з такою ж ретельністю, що і до прийняття рішення про необхідність продовження строку тримання особи під вартою (*«Пьотр Осух проти Польщі» (Piotr Osuch v. Poland)*, 2009, § 39; *«Божілов проти Болгарії» (Bojilov v. Bulgaria)*, 2004, § 60; *«Скробол проти Польщі» (Skrobol v. Poland)*, 2005, § 57).

239. Крім того, розмір застави має бути належним чином обґрунтовано у рішенні про звільнення під заставу (*«Георгієва проти Болгарії» (Georgieva v. Bulgaria)*, 2008, §§ 15, 30 та 31),

також має бути враховано матеріальне становище обвинуваченого («*Гафа проти Мальти*» (*Gafà v. Malta*), 2018, § 70; «*Христова проти Болгарії*» (*Hristova v. Bulgaria*), 2006, § 111) та його платоспроможність («*Тосhev проти Болгарії*» (*Toshev v. Bulgaria*), 2006, §§ 69-73). За певних обставин небезпідставним також буде взяття до уваги розмір збитків, що ставиться йому в провину («*Мангурас проти Іспанії*» (*Mangouras v. Spain*) [ВП], 2010, §§ 81 та 92).

240. Той факт, що затриманий залишається під вартою після прийняття рішення про можливість звільнення під заставу, свідчить про те, що національні суди не виявили необхідної ретельності при встановленні належного розміру застави («*Гафа проти Мальти*» (*Gafà v. Malta*), 2018, § 73; «*Колакович проти Мальти*» (*Kolakovic v. Malta*), 2015, § 72).

241. Органи влади зобов'язані вести провадження з «особливою ретельністю» навіть після того, як було прийняте рішення про можливість звільнення під заставу, але особа залишається під вартою внаслідок її неспроможності сплатити («*Гафа проти Мальти*» (*Gafà v. Malta*), 2018, § 71; «*Колакович проти Мальти*» (*Kolakovic v. Malta*), 2015, § 74).

242. Автоматична відмова у звільненні під заставу на підставі положення законодавства без будь-якого судового контролю несумісна з гарантіями пункту 3 статті 5 («*Пірузян проти Вірменії*» (*Piruzyan v. Armenia*), 2012, §; «*С.Б.С. проти Сполученого Королівства*» (*S.B.C. v. the United Kingdom*), 2001, §§ 23-24. Однак у випадках, коли національні суди виносили належним чином умотивовані рішення про тримання під вартою, незважаючи на закон, що обмежує їхні повноваження щодо звільнення під заставу, Суд не встановив порушення пункту 3 статті 5 («*Грубник проти України*» (*Grubnyk v. Ukraine*), 2020, §§ 116-130).

8. Досудове тримання під вартою неповнолітніх

243. Досудове тримання під вартою неповнолітніх має застосовуватись лише як крайній захід; воно має тривати якомога менше і, у випадках необхідності такого ув'язнення, неповнолітні мають утримуватись окремо від дорослих («*Нарт проти Туреччини*» (*Nart v. Turkey*), 2008, § 31; «*Гювеч проти Туреччини*» (*Güveç v. Turkey*), 2009, § 109).

D. Право на судовий розгляд законності тримання під вартою без зволікання (пункт 4 статті 5)

Пункт 4 статті 5 Конвенції

«4. Кожен, кого позбавлено свободи внаслідок арешту або тримання під вартою, має право ініціювати провадження, в ході якого суд без зволікання встановлює законність затримання і приймає рішення про звільнення, якщо затримання є незаконним.»

Ключові слова HUDOC

Перегляд законності затримання (5-4) – Ініціювати провадження (5-4) – Судовий перегляд (5-4) – Судовий розгляд без зволікання (5-4) – Процесуальні гарантії перегляду (5-4) – Прийняти рішення про звільнення (5-4)

1. Мета положення

244. Пункт 4 статті 5 є положенням Конвенції, яке передбачає доставлення затриманого до суду. Воно забезпечує затриманій особі право вимагати перевірки правомірності її затримання («*Моорен проти Німеччини*» (*Mooren v. Germany*) [ВП], 2009, § 106; «*Ракевич проти Росії*» (*Rakevich v. Russia*), 2003, § 43). Пункт 4 статті 5 також гарантує заарештованим чи затриманим особам право на прийняття судом рішення щодо законності їхнього затримання без зволікання

та прийняття рішення про їх звільнення, якщо затримання не є законним (*«Ілнзеєр проти Німеччини» (Ilseher v. Germany)* [ВП], 2018, § 251; *«Хлаїфія та інші проти Італії» (Khlaifia and Others v. Italy)* [ВП], 2016, § 131).

245. Той факт, що Суд не виявив жодних порушень пункту 1 статті 5 Конвенції, не означає, що він не зобов'язаний впевнитися у дотриманні вимог пункту 4 статті 5. Ці дві частини є окремими положеннями, і дотримання одного не обов'язково вказує на дотримання іншого (*«Дуйєб проти Нідерландів» (Douiyeb v. the Netherlands)* [ВП], 1999, § 57; *«Коломпар проти Бельгії» (Kolompar v. Belgium)*, 1992, § 45).

246. У випадках, коли затриманим не було повідомлено про підстави позбавлення волі, Суд встановив, що їхнє право оскаржити тримання під вартою було позбавлено усієї дієвої суті (*«Хлаїфія та інші проти Італії» (Khlaifia and Others v. Italy)* [ВП], 2016, § 132).

2. Застосовність положення

247. Хоча пункт 4 статті 5 зазвичай передбачає ситуації, коли особа ініціює провадження, перебуваючи під вартою, це положення також може застосовуватися, коли особа більше не перебуває під вартою під час апеляційного провадження, результат якого має вирішальне значення для визначення законності тримання особи під вартою (*«Оравець проти Хорватії» (Oravec v. Croatia)*, 2017, § 65).

Хоча гарантія невідкладності вже не є актуальною для цілей пункту 4 статті 5 після звільнення особи, гарантія ефективності перегляду продовжує застосовуватися навіть після цього, оскільки колишній затриманий цілком може мати законний інтерес у визначенні законності його затримання навіть після звільнення (*«Ковачик проти Словаччини» (Kováčik v. Slovakia)*, 2011, § 77; *«Османович проти Хорватії» (Osmanović v. Croatia)*, 2012, § 49). Зокрема, рішення щодо питання законності може вплинути на «право на відшкодування шкоди», передбачене пунктом 5 статті 5 Конвенції (*«С.Т.С. проти Нідерландів» (S.T.S. v. the Netherlands)*, 2011, § 61).

248. Не виникає жодних питань щодо дотримання вимог пункту 4 статті 5, якщо тривалість оскаржуваного тримання під вартою є короткою і затриманого швидко звільняють до того, як може відбутися перевірка законності його затримання (*«Сливенко проти Латвії» (Slivenko v. Latvia)* [ВП], 2003, §§ 159-159, щодо тримання під вартою строком до тридцяти годин; *«Рожков проти Росії (№ 2)» (Rozhkov v. Russia (no. 2))*, 2017, § 65, щодо тримання під вартою протягом кількох годин).

Однак, якщо особа не має жодного судового засобу правового захисту для оскарження законності свого затримання, розгляд скарги за пунктом 4 статті 5 вважається обґрунтованим, незалежно від тривалості затримання (*«Мустахі проти Франції» (Moustahi v. France)*, 2020, §§ 103-104, у якій Суд встановив порушення цього положення у зв'язку з адміністративним затриманням неповнолітніх без супроводу дорослих, що тривало кілька годин).

Також встановлено, що пункт 4 статті 5 застосовується до коротких періодів тримання під вартою, коли обсяг доступного судового контролю був неправомірно обмежений (див. *«Петков і Профіров проти Болгарії» (Petkov and Profirov v. Bulgaria)*, 2014, §§ 67-70, щодо тримання заявників під вартою протягом двадцяти чотирьох годин); *«А.М. проти Франції» (A.M. v. France)*, 2016, § 36, у якій положення застосовується до адміністративного затримання тривалістю у три з половиною дні, що проводилось з метою виконання рішення про примусове видворення).

249. Якщо особу позбавлено свободи на підставі обвинувального вироку компетентного суду, судовий контроль, передбачений пунктом 4 статті 5, відображається у рішенні суду при завершенні провадження у справі (*«Де Вільде, Оомс і Версип проти Бельгії» (De Wilde, Ooms*

and Versyp v. Belgium), 1971, § 76), тому подальший розгляд не вимагається. Проте у випадках, коли підстави для позбавлення особи свободи з часом можуть змінюватись, необхідно передбачити можливість звернення до органу, який відповідає вимогам пункту 4 статті 5 Конвенції («*Кафкаріс проти Кіпру (№2)*» (*Kafkaris v. Cyprus (no. 2)*) (ухв.), 2011, § 58).

250. Пункт 4 статті 5 також підлягає застосуванню у випадку, коли після засудження виникають нові обставини, що стосуються законності тримання під вартою (див. «*Етют проти Люксембурга*» (*Etute v. Luxembourg*), 2018, § 25 та 33 щодо скасування рішення про умовно-дострокове звільнення; «*Іван Тодоров проти Болгарії*» (*Ivan Todorov v. Bulgaria*), 2017, §§ 59-61, стосовно питання, чи минув строк давності для відбуття покарання за обвинувальним вироком у кримінальній справі, винесеним двадцятьма роками раніше).

251. Якщо Держави-учасниці запроваджують процедури, що виходять за рамки вимог пункту 4 статті 5 Конвенції, слід дотримуватись гарантій, закріплених цим положенням, і в такому провадженні. Таким чином, Суд дійшов висновку про застосування пункту 4 статті 5 в період, що слідує за винесенням вироку, оскільки національне законодавство передбачало, що дія запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою триває до моменту, коли вирок набирає законної сили, включаючи стадію апеляційного провадження, і надавало однакові процесуальні права усім особам, до яких застосований такий запобіжний захід («*Штолленверк проти Німеччини*» (*Stollenwerk v. Germany*), 2017, § 36; див. також «*Ілмаз Айдемір проти Туреччини*» (*Yilmaz Aydemir v. Türkiye*), 2023, §§ 40-41, у якій національне законодавство надавало відповідні процесуальні гарантії особам, що перебувають під вартою як до, так і після винесення обвинувального вироку).

252. Незважаючи на те, що пункт 4 статті 5 не зобов'язує Держави-учасниці створювати другий рівень юрисдикції для перевірки законності тримання під вартою, Держава, яка запровадила таку систему, має забезпечити затриманим такі самі гарантії в апеляційному провадженні, що й при розгляді судом першої інстанції («*Ілнзеєр проти Німеччини*» (*Ilmseher v. Germany*) [ВП], 2018, § 254; «*Кучера проти Словаччини*» (*Kučera v. Slovakia*), 2007, § 107; «*Наварра проти Франції*» (*Navarra v. France*), 1993, § 28; «*Тот проти Австрії*» (*Toth v. Austria*), 1991, § 84).

253. Хоча Договірні Держави не зобов'язані передбачати автоматичний періодичний перегляд судового характеру, якщо Держава вирішує створити таку систему, вона повинна зробити це у спосіб, сумісний зі статтею 14. Якщо національне законодавство гарантує автоматичний періодичний перегляд досудового тримання під вартою одній категорії затриманих, це підпадає під дію статті 5 для цілей застосування статті 14 у поєднанні з цим положенням («*Спішак проти Чеської Республіки*» (*Spišák v. the Czech Republic*), 2024, §§ 72 і 74, щодо різних періодів автоматичного судового перегляду для неповнолітніх і дорослих).

254. Пункт 4 статті 5 також може застосовуватись до проваджень у конституційних судах («*Ілнзеєр проти Німеччини*» (*Ilmseher v. Germany*) [ВП], 2018, § 254; «*Мехмет Хасан Алтан проти Туреччини*» (*Mehmet Hasan Altan v. Turkey*), 2018, § 159).

3. Характер необхідної перевірки

255. Пункт 4 статті 5 надає заарештованій або затриманій особі право звернутися до суду з метою перевірки процесуальних та матеріальних умов, необхідних для дотримання «законності» позбавлення свободи в розумінні пункту 1 статті 5 («*Хлаіфія та інші проти Італії*» (*Khlaifia and Others v. Italy*) [ВП], 2016, § 128; «*Ідалов проти Росії*» (*Idalov v. Russia*) [ВП], 2012, § 161; «*Рейнпрехт проти Австрії*» (*Reinprecht v. Austria*), 2005, § 31).

Поняття «законності» відповідно до пункту 4 статті 5 має те саме значення, що й в пункті 1 статті 5, тобто заарештована або затримана особа має право на перевірку «законності» свого затримання не тільки в світлі вимог національного законодавства, а й в світлі Конвенції,

закріплених в ній загальних принципів, і цілі обмежень, що допускаються пунктом 1 статті 5 («*Хлаїфія та інші проти Італії*» (*Khlaifia and Others v. Italy*) [ВП], 2016, § 128; «*Сусо Муза проти Мальти*» (*Suso Musa v. Malta*), 2013, § 50; див. також «*А.М. проти Франції*» (*A.M. v. France*), 2016, § 40-41, щодо обсягу судового контролю, що вимагається підпунктом «f» пункту 1 статті 5).

256. «Суд», до якого затримана особа може звернутися за захистом своїх прав відповідно до пункту 4 статті 5 Конвенції, не обов'язково має бути судом класичного типу, включеним у систему правосуддя Держави («*Уїкс проти Сполученого Королівства*» (*Weeks v. the United Kingdom*), 1987, § 61). Однак такий орган повинен мати «судовий характер», тобто забезпечувати певні процесуальні гарантії. Таким чином, «суд» має бути незалежним як від виконавчої влади, так і сторін у справі («*Стівенс проти Мальти (№ 1)*» (*Stephens v. Malta*) (no. 1), 2009, § 95; «*Алі Осман Özмен проти Туреччини*» (*Ali Osman Özmen v. Turkey*), 2016, § 87, «*Баш проти Туреччини*» (*Baş v. Turkey*), 2020, §§ 266-267, де Суд підтвердив, що поняття «суд», зазначене у пункті 4 статті 5, слід тлумачити як орган, який має ті ж характеристики незалежності та неупередженості, що вимагаються від «суду», які згадуються у статті 6).

257. Форми судового розгляду, що відповідають вимогам пункту 4 статті 5, можуть варіюватися і залежать від виду позбавлення свободи («*Хлаїфія та інші проти Італії*» (*Khlaifia and Others v. Italy*) [ВП], 2016, § 129; «*М.Х. проти Сполученого Королівства*» (*M.H. v. the United Kingdom*), 2013, § 75).

258. Не виключено, що система автоматичної періодичної судової перевірки законності тримання під вартою може забезпечити дотримання вимог пункту 4 статті 5. Проте, якщо застосовується автоматична перевірка, рішення щодо законності тримання під вартою повинні прийматися через «розумні проміжки часу» (огляд судової практики в контексті тримання під вартою у відповідності до підпунктів «а», «с», «е» і «f» пункту 1 статті 5, див. «*Абдулханов проти Росії*» (*Abdulkhanov v. Russia*), 2012, §§ 209 і 212-14).

Порушення встановлених законодавством строків для проведення автоматичної перевірки не обов'язково становить порушення пункту 4 статті 5, якщо суд розглянув питання про законність затримання заявника без зволікань («*Абоа Боа Жан проти Мальти*» (*Aboya Boa Jean v. Malta*), 2019, § 80).

259. Особлива вразливість неповнолітніх вимагає від Держави забезпечення того, щоб продовження строку тримання під вартою неповнолітнього відбувалося через короткі проміжки часу і щоб такий неповнолітній регулярно поставав перед судом, що також може бути важливою гарантією проти жорстокого поводження («*Спішак проти Чеської Республіки*» (*Spišák v. the Czech Republic*), 2024, § 82).

260. Якщо національне законодавство не передбачає автоматичної перевірки законності тримання під вартою, заборона на подання нових клопотань про звільнення з-під варти протягом певного періоду часу може бути виправданою у випадках явного порушення процесуальних прав затриманих осіб. Однак на органи влади покладається обов'язок продемонструвати необхідність такого заходу відповідними і достатніми підставами, щоб уникнути будь-яких підозр у свавіллі («*Дімо Дімов та інші проти Болгарії*» (*Dimo Dimov and Others v. Bulgaria*), 2020, §§ 84-90, у якій Суд встановив, що двомісячна заборона на подання подальших клопотань про звільнення з-під варти була невиправданою та суперечила праву заявника на перегляд рішення про його затримання через регулярні короткі проміжки часу).

261. На підставі пункту 4 статті 5 затриманий має право звернутись до «суду», що має юрисдикцію «невідкладно» розглянути питання про те, чи стало позбавлення його свободи «незаконним» в силу нових факторів, які виникли після прийняття початкового рішення про позбавлення свободи («*Абдулханов проти Росії*» (*Abdulkhanov v. Russia*), 2012, § 208; «*Азімов проти Росії*» (*Azimov v. Russia*), 2013, §§ 151-52).

262. Якщо особа утримується під вартою відповідно до підпункту «с» пункту 1 статті 5 Конвенції, суд має бути уповноважений з'ясувати, чи є достатні підстави для виникнення обґрунтованої підозри, що дана особа вчинила правопорушення, оскільки існування такої підозри, згідно з Конвенцією, є необхідною умовою законності тримання під вартою (*«Дімо Дімов та інші проти Болгарії» (Dimo Dimov and Others v. Bulgaria)*, 2020, §§ 70; *«Ніколова проти Болгарії» (Nikolova v. Bulgaria)* [ВП], 1999, § 58).

263. Особа, яка страждає на психічні розлади, і яку утримують в психіатричній лікарні протягом тривалого часу, має право «через розумні проміжки часу» звертатися до суду з метою перевірки законності її тримання (щодо огляду застосовних принципів див. *«М.Х. проти Сполученого Королівства» (M.H. v. the United Kingdom)*, 2013, § 77). Система періодичної перевірки, коли ініціатива належить виключно органам влади, не є достатньою сама по собі (*Х. проти Фінляндії» (X. v. Finland)*, 2012, § 170; *«Раудевс проти Латвії» (Raudevs v. Latvia)*, 2013, § 82).

264. Критерії «законного позбавлення волі» відповідно до підпункту «е» пункту 1 статті 5 передбачають, що перевірка законності, гарантована пунктом 4 статті 5, щодо безперервного тримання під вартою особи, яка страждає на психічні розлади, повинна проводитися з урахуванням поточного стану пацієнта, в тому числі його небезпеки, на підставі актуальних медичних висновків, а не минулих подій, які лежали в основі початкового рішення про взяття під варту (*«Джункал проти Сполученого Королівства» (Juncal v. the United Kingdom)* (ухв.), 2013, § 30; *«Руїз Рівера проти Швейцарії» (Ruiz Rivera v. Switzerland)*, 2014, § 60; *«Х.У. проти Німеччини» (H.W. v. Germany)*, 2013, § 107).

265. Вимога проходження випробувального терміну, як умова звільнення з примусового тримання під вартою може, в принципі, перешкоджати реалізації права, закріпленого в пункті 4 статті 5, на отримання судового рішення про припинення тримання під вартою, якщо воно виявиться незаконним (*«Деніс та Ірвін проти Бельгії» (Denis and Irvine v. Belgium)* [ВП], 2021, § 194).

266. Ініціювання провадження для оскарження законності адміністративного затримання з метою примусового видворення відповідно до підпункту «f» пункту 1 статті 5 не повинно призупиняти виконання постанови про примусове видворення. Така вимога, як не парадоксально, призвела б до продовження тієї ситуації, якій затриманий прагнув покласти край, оскарживши адміністративне затримання (*«А.М. проти Франції» (A.M. v. France)*, 2016, § 38).

267. Пункт 4 статті 5 не зобов'язує суд, який розглядає скаргу на неправомірність тримання під вартою, досліджувати кожен аргумент, наведений заявником. Однак суд не може нехтувати або вважати неістотними конкретні факти, на які вказує затриманий і які можуть поставити під сумнів наявність необхідних умов «законності» позбавлення свободи відповідно до Конвенції (*«Ілійков проти Болгарії» (Ilijkov v. Bulgaria)*, 2001, § 94).

Якщо суд не наводить належних підстав або ухвалює повторно стереотипні рішення, які не надають відповіді на аргументи заявника, це може становити порушення, позбавивши гарантії, встановлені пунктом 4 статті 5, їхнього змісту (*«Г.Б. та інші проти Туреччини» (G.B. and Others v. Turkey)*, 2019, § 176).

268. «Суд» повинен мати повноваження звільнити особу, якщо він з'ясує, що її тримання під вартою є незаконним; повноваження суду на ухвалення рішень, що носять лише рекомендаційний характер, є недостатніми (*«Бенджамін та Уїлсон проти Сполученого Королівства» (Benjamin and Wilson v. the United Kingdom)*, 2022, §§ 33-34; *«Хлаїфія та інші проти Італії» (Khlaifia and Others v. Italy)* [ВП], 2016, § 128).

269. Провадження за пунктом 4 статті 5 не обов'язково має призвести до звільнення, за результатами провадження може бути обрана інша форма тримання під вартою. Якщо тримання під вартою особи охоплюється підпунктами «а» та «е» пункту 1 статті 5, було б несумісним з предметом та метою статті 5 таке тлумачення пункту 4 цього положення, яке допускає, що перевірка законності тримання в психіатричній установі не вимагається лише на тій підставі, що початкове рішення про позбавлення волі було прийняте судом на підставі положень підпункту «а» пункту 1 статті 5. Причина, якою обумовлюється забезпечення судового контролю, що вимагається пунктом 4 статті 5, має однакове значення для осіб, що тримаються у психіатричній установі, незалежно від того, чи відбувають вони при цьому покарання за вироком суду (*«Куттнер проти Австрії» (Kuttner v. Austria)*, 2015, § 31, у якій задоволення клопотання заявника про скасування заходу тримання в психіатричному закладі могло призвести лише до його переведення до звичайної в'язниці).

4. Процесуальні гарантії

270. Вимога процесуальної справедливості, закріплена пунктом 4 статті 5 не встановлює єдиний незмінний стандарт, який би застосовувався незалежно від контексту, фактів та обставин. Незважаючи на те, що не в усіх випадках провадження, передбачене пунктом 4 статті 5 повинно забезпечувати ті ж самі гарантії, що вимагаються статтею 6 при розгляді кримінальної або цивільної справи, воно повинне мати судовий характер та забезпечувати гарантії, які відповідатимуть характеру позбавлення свободи, що розглядається (*«А. та інші проти Сполученого Королівства» (A. and Others v. the United Kingdom)* [ВП], 2009, § 203; *«Ідалов проти Росії» (Idalov v. Russia)* [ВП], 2012, § 161).

271. Якщо ув'язнення особи підпадає під дію підпункту «с» пункту 1 статті 5 проведення слухання є необхідним (*«Ніколова проти Болгарії» (Nikolova v. Bulgaria)* [ВП], 1999, § 58). Надання можливості бути заслуханим особисто або за допомогою представника займає важливе місце серед основоположних процесуальних гарантій у справах, що стосуються позбавлення свободи (*«Кампаніс проти Греції» (Kampanis v. Greece)*, 1995, § 47).

Однак, пункт 4 статті 5 не вимагає заслухання ув'язненого щоразу, коли він оскаржує рішення про продовження строку тримання під вартою, але він повинен мати можливість реалізувати своє право бути заслуханим через розумні проміжки часу (*«Чатал проти Туреччини» (Çatal v. Turkey)*, 2012, § 33; *«Алтинок проти Туреччини» (Altınok v. Turkey)*, 2011, § 45).

272. Слухання є також необхідним в контексті змагальності провадження, яке передбачає участь представників та можливість викликати та допитувати свідків, коли судові органи покликані вивчити особистість та рівень розвитку затриманого, щоб прийняти рішення щодо його небезпечності. Однак слухання не вимагається за будь-яких обставин, особливо коли воно навряд чи призведе до отримання додаткового роз'яснення щодо обставин справи (*«Дерунгс проти Швейцарії» (Derungs v. Switzerland)*, 2016, §§ 72 та 75, де особа, до якої було застосоване превентивне ув'язнення через наявність психіатричного захворювання, не надала жодної відповідної інформації або доказів стосовно власної особистості за період часу, що минув після проведення попереднього слухання, які викликали б необхідність призначити нове слухання).

273. Те, що заявник не міг бути заслуханий особисто або за допомогою теле- чи відеоконференції щодо законності його затримання в контексті здійснення імміграційної політики через початкові інфраструктурні проблеми, пов'язані з пандемією COVID-19, було визнано сумісним з пунктом 4 статті 5, беручи до уваги загальний інтерес громадського здоров'я і той факт, що заявник був представлений та заслуханий через свого адвоката (*«Бах проти Нідерландів» (Bah v. the Netherlands)* (ухв.), 2021, §§ 40-45).

274. За загальним правилом пункт 4 статті 5 не вимагає, щоб слухання було публічним. Однак

Суд не виключає можливості того, що публічне слухання може вимагатися за певних обставин (*«Д.С. проти Бельгії» (D.C. v. Belgium)*, 2021, §§ 125-126).

275. Провадження має носити змагальний характер і забезпечувати рівноправність сторін (*«Рейнпрехт проти Австрії» (Reinprecht v. Austria)*, 2005, § 31; *«А. та інші проти Сполученого Королівства» (A. and Others v. the United Kingdom)* [ВП], 2009, § 204). У випадку попереднього ув'язнення, оскільки обов'язковою умовою законності безперервного тримання особи під вартою є наявність обґрунтованої підозри у вчиненні обвинуваченим правопорушення, такий особі має бути надано можливість ефективно оскаржити підстави обвинувачення, висунутого проти неї. Це може вимагати від суду заслухання свідків, чиї свідчення можуть вплинути на законність безперервного тримання під вартою (*«Туркан проти Молдови» (Turcan v. Moldova)*, 2007, §§ 67-70).

Рівноправність сторін не забезпечується, якщо заявнику або його захиснику відмовлено у доступі до тих документів у матеріалах розслідування, які необхідні для ефективного оскарження законності його ув'язнення (*«Рагіп Зараколу проти Туреччини» (Ragıp Zarakolu v. Turkey)*, 2020, §§ 59-61; *«Овсянніков проти Естонії» (Ovsjannikov v. Estonia)*, 2014, § 72; *«Фодале проти Італії» (Fodale v. Italy)*, 2006, § 41; та *«Корнейкова проти України» (Korneykova v. Ukraine)*, 2012, § 68). Навіть якщо затриманому не було надано необмеженого доступу до матеріалів розслідування, пункт 4 статті 5 вважається дотриманим, якщо затриманий був достатньо обізнаний зі змістом доказів, що стали підставою для його досудового тримання під вартою, і, у такий спосіб, мав можливість ефективно оскаржити своє затримання (*«Амілла Таш проти Туреччини» (Atilla Taş v. Turkey)*, 2021, §§ 151-154, з подальшими посиланнями).

Також може бути важливим, щоб відповідна особа мала не лише можливість бути заслуханою особисто, але й мати ефективну допомогу з боку свого адвоката (*«Чернак проти Словаччини» (Cernák v. Slovakia)*, 2013, § 78).

276. Основним елементом права особи на ефективну правову допомогу адвоката є конфіденційність інформації, якою вони обмінюються. Хоча Суд допускає певні обмеження, що застосовуються до спілкування між адвокатом і клієнтом у справах про тероризм та організовану злочинність, відступи від основоположного принципу поваги до конфіденційності між адвокатом і клієнтом можуть бути дозволені лише у виняткових випадках та повинні супроводжуватися належними і достатніми гарантіями проти зловживань (*«Демірташ і Юксекадаг Шеноглу проти Туреччини» (Demirtaş i Yüksekdağ Şenoğlu проти Туреччини)*, 2023, §§ 104-106, у якій заявники були позбавлені ефективної правової допомоги для оскарження свого затримання в рамках досудового розслідування через спостереження тюремної адміністрації за їхніми зустрічами з адвокатами та вилучення документів, якими вони обмінювалися між собою).

277. Оскільки провадження у справах про правомірність тримання під вартою вимагає особливої оперативності, суддя може вирішити не чекати, доки затриманий скористається правовою допомогою, а органи влади не зобов'язані забезпечувати надання безоплатної правової допомоги в рамках провадження щодо правомірності затримання (*«Караченцев проти Росії» (Karachentsev v. Russia)*, 2018, § 62).

278. Принципи змагальності провадження та рівноправності сторін повинні також бути дотримані під час провадження в апеляційній інстанції (*«Чатал проти Туреччини» (Çatal v. Turkey)*, 2012, §§ 33-34 та вказані в ньому рішення), а також в ході проваджень, які мають право ініціювати ув'язнені після засудження, якщо таке право передбачене Державою-учасницею (*«Штолленверк проти Німеччини» (Stollenwerk v. Germany)*, 2017, § 44; *«Ілмаз Айдемір проти Туреччини» (Yilmaz Aydemir v. Türkiye)*, 2023, §§ 42-45).

279. Право на змагальне провадження означає, що сторони, загалом, мають право бути

поінформованими та обговорювати будь-який документ чи зауваження, подані до суду з метою впливу на його рішення, навіть якщо воно надійшло від незалежного юрисконсульта («*Венет проти Бельгії*» (*Venet v. Belgium*), 2019, §§ 42-43, у якій заявник не мав можливості надати відповідь на усні заяви генерального адвоката в Касаційному Суді Бельгії).

280. Право на змагальне провадження із необхідністю передбачає право затриманого та його адвоката бути поінформованим протягом розумного строку щодо часу проведення слухання, без чого це право було б позбавлене своєї суті (*там само*, § 45).

281. Тероризм належить до особливої категорії. Пункт 4 статті 5 не перешкоджає проведенню закритого судового засідання за відсутності затриманого або його адвоката, в якому суду представлені конфіденційні джерела інформації на підтримку лінії розслідування, що здійснюється органами влади. Важливим є розкриття належної інформації органами влади з тим, щоб затриманий був обізнаний про характер обвинувачень проти нього та мав можливість спростувати їх, а також ефективно брати участь у провадженні щодо продовженого строку тримання під вартою («*Шер та інші проти Сполученого Королівства*» (*Sher and Others v. the United Kingdom*), 2015, § 149, де Суд визнав, що загроза негайного терористичного нападу обґрунтовує обмеження змагального характеру провадження, яке стосується видачі ордеру на подальше затримання, з міркувань національної безпеки. Див. також «*Ал Хусін проти Боснії і Герцеговини (№ 2)*» (*Al Husin v. Bosnia and Herzegovina (no. 2)*), 2019, §§ 120-122, де заявнику була надана розумна можливість представити свою справу, незважаючи на обмеження доступу до доказів з міркувань національної безпеки).

5. Вимога «без зволікання»

282. Гарантуючи затриманим особам право оскаржити законність їх тримання під вартою, пункт 4 статті 5 також проголошує право таких осіб, після відкриття відповідного провадження, на судові рішення, винесене «без зволікань», щодо законності тримання під вартою та щодо негайного звільнення, якщо буде доведено незаконність тримання під вартою («*Ідалов проти Росії*» (*Idalov v. Russia*) [ВП], 2012, § 154; «*Барановський проти Польщі*» (*Baranowski v. Poland*), 2007, § 68). Питання про дотримання чи порушення вимоги невідкладності судового розгляду визначається в світлі обставин кожної окремої справи («*Ілнзеєр проти Німеччини*» (*Ilmseher v. Germany*) [ВП], 2018, § 252; «*Ребок проти Словенії*» (*Rehbock v. Slovenia*), 2000, § 84).

283. Можливість судової перевірки повинна надаватися недовзі після взяття особи під варту, і надалі, якщо виникає така необхідність – у розумні проміжки часу («*Молотчко проти України*» (*Molotchko v. Ukraine*), 2012, § 148).

284. Поняття «без зволікань» (*à bref délai*) вказує на меншу терміновість, аніж поняття «негайно», що вживається у пункті 3 статті 5 («*Е. проти Норвегії*» (*E. v. Norway*), 1990, § 64; «*Броуган та інші проти Сполученого Королівства*» (*Brogan and Others v. the United Kingdom*), 1988, § 59).

Однак якщо рішення про позбавлення волі було прийнято позасудовим органом, а не судом, вимога про «невідкладність» судового перегляду відповідно до пункту 4 статті 5 наближається до вимоги про «негайність» відповідно до пункту 3 статті 5 («*Щербіна проти Росії*» (*Shcherbina v. Russia*), 2014, §§ 65-70, у якій шістнадцятиденна затримка перегляду судом рішення про тримання заявника під вартою, прийнятого прокурором, була визнана надмірною).

285. Вимога «без зволікання» є менш суворою, коли справа стосується розгляду в суді апеляційної інстанції («*Абдулханов проти Росії*» (*Abdulkhanov v. Russia*), 2012, § 198). Якщо початкове рішення про взяття під варту було винесено судом у рамках належної процедури, що забезпечує відповідні гарантії, Суд готовий визнати правомірним більш тривалий період розгляду справи в суді другої інстанції («*Ілнзеєр проти Німеччини*» (*Ilmseher v. Germany*) [ВП],

2018, § 255; *«Щербіна проти Росії» (Shcherbina v. Russia)*, 2014, § 65). Ці міркування навіть більшою мірою стосуються скарг щодо провадження у конституційних судах, яке є відокремленим від провадження у судах загальної інстанції (*«Мехмет Хасан Алтан проти Туреччини» (Mehmet Hasan Altan v. Turkey)*, 2018, § 163; *«Ілнзеєр проти Німеччини» (Ilmseher v. Germany)* [ВП], 2018, § 274). Провадження в судах вищої інстанції менше стосуються питання свавілля, проте надають додаткові гарантії, пов'язані насамперед з наданням оцінки доцільності продовження строку тримання під вартою (*«Мехмет Хасан Алтан проти Туреччини» (Mehmet Hasan Altan v. Turkey)*, 2018, § 165). Водночас конституційні суди аналогічним чином зобов'язані дотримуватись вимоги без зволікання, встановленої пунктом 4 статті 5 (*«Г.Б. та інші проти Туреччини» (G.B. and Others v. Turkey)*, 2019, § 184; *«Кавала проти Туреччини» (Kavala v. Turkey)*, 2019, § 184).

286. Загалом, однак, оскільки вирішується питання про свободу особистості, Держава повинна забезпечити якомога оперативніший розгляд справи (*«Хлаїфія та інші проти Італії» (Khlaifia and Others v. Italy)* [ВП], 2016, § 131).

а. Період часу, який береться до уваги

287. За відправний пункт Суд прийняв момент, коли було подано клопотання про звільнення або відкрито відповідне провадження. Цей період закінчується прийняттям остаточного рішення про законність тримання під вартою заявника, включаючи розгляд апеляційної скарги (*«Санчес-Рейссе проти Швейцарії» (Sanchez-Reisse v. Switzerland)*, 1986, § 54; *«Е. проти Норвегії» (E. v. Norway)*, 1990, § 64).

288. Якщо звернення до суду за захистом своїх прав можливе лише після вичерпання адміністративних засобів, початком перебігу цього періоду вважається початок розгляду справи адміністративним органом (*«Санчес-Рейссе проти Швейцарії» (Sanchez-Reisse v. Switzerland)*, 1986, § 54).

289. Якщо провадження здійснювалось судами двох рівнів юрисдикції, для визначення того, чи було дотримано вимоги «без зволікання», має бути проведена загальна оцінка (*«Хатчисон Рейд проти Сполученого Королівства» (Hutchison Reid v. the United Kingdom)*, 2003, § 78; *«Наварра проти Франції» (Navarra v. France)*, 1993, § 28).

б. Фактори, які беруться до уваги при оцінці невідкладності

290. Поняття «оперативно» неможливо визначити абстрактно. Так само, як і поняття «розумного строку», передбачене положеннями пункту 3 статті 5 та пункту 1 статті 6, він визначається у світлі обставин кожної конкретної справи (*«Р.М.Д. проти Швейцарії» (R.M.D. v. Switzerland)*, 1997, § 42).

291. При проведенні такої оцінки обставини, які слід враховувати, включають складність провадження, його ведення національними органами влади та заявником, значення справи для останнього (*«Ілнзеєр проти Німеччини» (Ilmseher v. Germany)* [ВП], 2018, § 252; *«Моорен проти Німеччини» (Mooren v. Germany)* [ВП], 2009, § 106; *«Мехмет Хасан Алтан проти Туреччини» (Mehmet Hasan Altan v. Turkey)*, 2018, § 162) та будь-які особливості національної процедури (*«Хлаїфія та інші проти Італії» (Khlaifia and Others v. Italy)* [ВП], 2016, § 131; *«Мехмет Хасан Алтан проти Туреччини» (Mehmet Hasan Altan v. Turkey)*, 2018, § 163, і *«Ілнзеєр проти Німеччини» (Ilmseher v. Germany)* [ВП], 2018, §§ 270-271 щодо провадження у конституційних судах).

292. У контексті пункту 1 статті 6 один рік на розгляд справи однією інстанцією є звичайною практикою, тоді як положення пункту 4 статті 5 вимагають особливої оперативності, оскільки вони стосуються питання свободи (*«Панченко проти Росії» (Panchenko v. Russia)*, 2005, § 117).

Якщо йдеться про свободу людини, Суд додержується жорстких стандартів стосовно дотримання Державою вимоги невідкладності судового перегляду законності тримання під вартою (див. наприклад, *«Кадем проти Мальти» (Kadem v. Malta)*, 2003, §§ 44-45, у якій Суд розцінив період у сімнадцять днів для розгляду питання щодо законності тримання під вартою як такий, що перевищує розумний строк, а також *«Мамедова проти Росії» (Mamedova v. Russia)*, 2006, § 96, у якій строк розгляду апеляційної скарги, який тривав, зокрема, двадцять шість днів, був визнаний таким, що порушує вимогу «без зволікання»).

Держава-відповідач зобов'язана запровадити найбільш прийнятні внутрішні процедури для виконання своїх зобов'язань за пунктом 4 статті 5 Конвенції (*«Дімо Дімов та інші проти Болгарії» (Dimo Dimov and Others v. Bulgaria)*, 2020, § 80, у якій передача матеріалів розслідування до компетентного суду в іншому місті призвела до затримки на двадцять п'ять днів у розгляді клопотання заявника про звільнення з-під варти).

293. Якщо національні органи влади за виняткових обставин приймають рішення про затримання дитини та її батьків у контексті здійснення імміграційного контролю, національні суди всіх рівнів повинні встановити законність такого затримання з особливою оперативністю та ретельністю (*«Г.Б. та інші проти Туреччини» (G.B. and Others v. Turkey)*, 2019, §§ 167 та 186).

294. Коли розгляд вимагає врахування складних питань – таких, як стан здоров'я затриманого – це також береться до уваги при оцінці «розумності» строку відповідно до пункту 4 статті 5. Однак навіть у випадку складних справ, існують фактори, що вимагають від органів державної влади прискореного розгляду питання про законність тримання під вартою, в тому числі презумпція невинуватості у випадку досудового тримання під вартою (*«Фрасік проти Польщі» (Frasik v. Poland)*, 2010, § 63; *«Яблонський проти Польщі» (Jablonski v. Poland)*, 2000, §§ 91-93; *«Ілнзеєр проти Німеччини» (Ilmseher v. Germany)* [ВП], 2018, § 253).

295. У виняткових ситуаціях складність справи може виправдати тривалість розгляду, яка в звичайному контексті не відповідатиме вимозі «оперативності» (*«Мехмет Хасан Алтан проти Туреччини» (Mehmet Hasan Altan v. Turkey)*, 2018, § 165-167, і *«Шахін Алпай проти Туреччини» (Şahin Alpay v. Turkey)*, 2018, §§ 137 -139, де Суд дійшов висновку про відсутність порушення пункту 4 статті 5 у зв'язку з провадженням у Конституційному Суді, яке тривало від чотирнадцяти до шістнадцяти місяців, у справах, що стосувались нових та складних правових питань в умовах надзвичайного стану; див. також *«Ілнзеєр проти Німеччини» (Ilmseher v. Germany)* [ВП], 2018, §§ 265-275, у якій провадження протягом восьми місяців та двадцяти трьох днів у Федеральному конституційному суді було визнано таким, що здійснювалось «без зволікань», враховуючи, зокрема, складність питань, пов'язаних з запровадженням нової системи превентивного затримання).

296. Попереднє ув'язнення у кримінальних справах вимагає коротких проміжків часу між відповідними перевітками (*«Безичері проти Італії» (Bezicheri v. Italy)*, 1989, § 21).

297. Якщо очевидно, що період часу, що минув до прийняття рішення, несумісний з поняттям «невідкладності», Суд пропонує Державі пояснити причини затримки або вказати на виключні обставини, які б його виправдовували (*«Мусіал проти Польщі» (Musiał v. Poland)* [ВП], 1999, § 44; *«Кенджбіхарі проти Нідерландів» (Koendjibiharie v. the Netherlands)*, 1990, § 29).

298. Ані надмірне робоче навантаження, ні відпустка не можуть виправдати бездіяльності судових органів (*«Е. проти Норвегії» (E. v. Norway)*, 1990, § 66; *«Безичері проти Італії» (Bezicheri v. Italy)*, 1989, § 25).

Е. Право на відшкодування за незаконне тримання під вартою (пункт

5 статті 5)

Пункт 5 статті 5 Конвенції

«5. Кожен, хто є потерпілим від арешту або затримання, здійсненого всупереч положенням цієї статті, має забезпечене правовою санкцією право на відшкодування.»

Ключові слова HUDOC

Відшкодування (5-5)

1. Сфера застосування

299. Право на відшкодування, закріплене у пункті 5, передбачає, що органом державної влади або Судом було встановлено порушення одного з попередніх положень статті 5 («*Н.С. проти Італії*» (*N.C. v. Italy*) [ВП], 2002, § 49; «*Пантеа проти Румунії*» (*Pantea v. Romania*), 2003, § 262; «*Вачев проти Болгарії*» (*Vachev v. Bulgaria*), 2004, § 78).

300. Якщо орган державної влади не встановив прямо або по суті порушення одного з попередніх положень статті 5, сам Суд має встановити наявність такого порушення для застосування пункту 5 статті 5 (див., наприклад, «*Данья проти Швейцарії*» (*Danija v. Switzerland*) (ухв.), 2020, § 37; «*Нечипорук і Йонкало проти України*» (*Nechiporuk and Yonkalo v. Ukraine*), 2011, §§ 227 і 229; «*Янков проти Болгарії*» (*Yankov v. Bulgaria*), 2003, §§ 190-193).

301. Застосування пункту 5 статті 5 не залежить від факту визнання незаконності національним органом влади чи від доказу того, що, якби не було порушення, особу було б звільнено («*Блексток проти Сполученого Королівства*» (*Blackstock v. the United Kingdom*), 2005, § 51; «*Уейт проти Сполученого Королівства*» (*Waite v. the United Kingdom*), 2002, § 73). Арешт або тримання під вартою можуть відповідати нормам національного законодавства, але при цьому порушувати приписи статті 5, що робить можливим застосування пункту 5 статті 5 («*Харкманн проти Естонії*» (*Harkmann v. Estonia*), 2006, § 50).

302. Якщо національне законодавство передбачає право на відшкодування для виправданих осіб, які були позбавлені свободи, таке автоматичне право не обов'язково означає, що відповідне тримання під вартою має розглядатися як таке, що суперечить положенням статті 5. Однак пункт 5 статті 5 застосовується, якщо національні суди кваліфікують тримання під вартою як «незаконне» у розумінні національного законодавства («*Норік Погосян проти Вірменії*» (*Norik Poghosyan v. Armenia*), 2020, §§ 34-36).

2. Судовий засіб захисту

303. Пункт 5 статті 5 закріплює пряме право на відшкодування, що може бути реалізоване в примусовому порядку в національних судах («*А. та інші проти Сполученого Королівства*» (*A. and Others v. the United Kingdom*) [ВП], 2009, § 229; «*Шторк проти Німеччини*» (*Storck v. Germany*), 2005, § 122).

3. Доступність відшкодування

304. Вважається, що вимог пункту 5 статті 5 дотримано, якщо забезпечується можливість отримання відшкодування за позбавлення свободи, здійснене з порушенням положень пунктів 1, 2, 3 або 4 («*Михалак проти Словаччини*» (*Michalák v. Slovakia*), 2011, § 204; «*Лобанов проти Росії*» (*Lobanov v. Russia*), 2008, § 54).

305. Право на відшкодування, яке може бути реалізовано в примусовому порядку, має бути надане або до, або після винесення рішення Суду («*Станев проти Болгарії*» (*Stanev v. Bulgaria*)).

[ВП], 2012, §§ 183-184; *«Броуган та інші проти Сполученого Королівства» (Brogan and Others v. the United Kingdom)*, 1988, § 67).

306. Ефективність реалізації права на відшкодування має гарантуватись з достатнім ступенем вірогідності (*«Чіулла проти Італії» (Ciulla v. Italy)*, 1989, § 44; *«Сакік та інші проти Туреччини» (Sakik and Others v. Turkey)*, § 60). Необхідною умовою є існування як теоретичної (*«Дубовик проти України» (Dubovik v. Ukraine)*, 2009, § 74), так і практичної можливості отримання відшкодування (*«Чумаєв та Чумаєв проти Росії» (Chitayev and Chitayev v. Russia)*, 2007, § 195).

307. При розгляді вимог про виплату відшкодування органи державної влади повинні тлумачити та застосовувати положення національного законодавства відповідно до духу статті 5, без надмірного формалізму (*«Фернандес Педросо проти Португалії» (Fernandes Pedrosa v. Portugal)*, 2018, § 137; *«Шульгін проти України» (Shulgin v. Ukraine)*, 2018, § 65; *«Хутман та Меус проти Бельгії» (Houtman and Meeus v. Belgium)*, 2009, § 46).

4. Характер відшкодування

308. Право на відшкодування стосується, в першу чергу, матеріальної компенсації. Це положення не забезпечує право на звільнення ув'язненої особи, що регулюється пунктом 4 статті 5 Конвенції (*«Бозано проти Франції» (Bozano v. France)*, рішення Комісії від 15 травня 1984 року).

309. Зарахування строку попереднього ув'язнення в строк відбуття покарання не є відшкодуванням через нефінансовий характер такого заходу (*«Влох проти Польщі (№ 2)» (Włoch v. Poland (no. 2))*, 2011, § 32).

Однак, зменшення строку покарання може становити відшкодування у значенні пункту 5 статті 5, якщо таке рішення було очевидно прийнято з метою відшкодування шкоди, завданої відповідним порушенням, і воно мало пропорційні наслідки, що піддаються кількісному вимірюванню, для відбування покарання відповідною особою (*«Порчет проти Швейцарії» (Porchet v. Switzerland)* (ухв.), §§ 18-25).

310. У пункті 5 статті 5 передбачено право на відшкодування не лише матеріальної шкоди, а й за будь-яке страждання, тривогу та розчарування, яких особа може зазнати внаслідок порушення інших положень статті 5 (*«Саакян проти Вірменії» (Sahakyan v. Armenia)*, 2015, § 29; *«Теймуразян проти Вірменії» (Teymurazyan v. Armenia)*, 2018, § 76, щодо відсутності за вірменським законодавством можливості надання відшкодування моральної шкоди).

5. Наявність шкоди

311. Пункт 5 статті 5 не забороняє Державам-учасницям ставити питання про виплату відшкодування в залежність від здатності зацікавленої особи довести наявність шкоди, завданої порушенням. Компенсація неможлива за відсутності матеріальної або моральної шкоди, що має бути відшкодована (*«Вассинк проти Нідерландів» (Wassink v. the Netherlands)*, 1990, § 38).

310. У той же час, надмірний формалізм у вимозі доказів моральної шкоди, спричиненої незаконним позбавленням волі, не узгоджується з правом на відшкодування (*«Данев проти Болгарії» (Danev v. Bulgaria)*, 2010, §§ 34-35).

6. Розмір відшкодування

312. Пункт 5 статті 5 Конвенції не дає заявнику права на відшкодування у певному розмірі (*«Даміан-Буреана та Даміан проти Румунії» (Damian-Burueana and Damian v. Romania)*, 2009, § 89; *«Шахин Чагдаш проти Туреччини» (Şahin Çağdaş v. Turkey)*, 2006, § 34).

313. При встановленні наявності порушення пункту 5 статті 5, Суд враховує власну практику відповідно до статті 41 Конвенції у подібних справах, а також фактичні елементи справи, такі як тривалість тримання заявника під вартою (*«Василевський і Богданов проти Росії» (Vasilevskiy and Bogdanov v. Russia)*, 2018, § 23).

314. Лише той факт, що сума, присуджена національними органами влади, є меншою, ніж сума, що призначає Суд у подібних справах, сам по собі не тягне за собою порушення пункту 5 статті 5 (*«Мехмет Хасан Алтан проти Туреччини» (Mehmet Hasan Altan v. Turkey)*, 2018, § 176).

315. Однак, виплата відшкодування, що є мізерною чи непропорційною серйозності порушення, суперечить вимогам пункту 5 статті 5, оскільки таким чином право, гарантоване цим положенням, перетворюється на теоретичне та ілюзорне (*«Василевський і Богданов проти Росії» (Vasilevskiy and Bogdanov v. Russia)*, 2018, § 22 і 26; *«Камбер проти Сполученого Королівства» (Cumber v. the United Kingdom)*, рішення Комісії від 27 листопада 1996 року; *«Аттард проти Мальти» (Attard v. Malta)* (ухв.), 2000).

316. Сума присудженого відшкодування не може бути значно меншою за суму, що призначається Судом у подібних справах (*«Ганеа проти Молдови» (Ganea v. Moldova)*, 2011, § 30; *«Христина Бойченко проти Молдови» (Cristina Voicenco v. Moldova)*, 2011, § 43).

317. Можуть існувати розбіжності в підходах до оцінки втрати статусу жертви у зв'язку з порушенням положення пункту 1 статті 5 з огляду на розмір відшкодування, присудженого на національному рівні, з одного боку, і питання щодо права на відшкодування, гарантованого пунктом 5 статті 5, з іншого боку (див. *«Цветкова та інші проти Росії» (Tsvetkova and Others v. Russia)*, 2018, §§ 157-158, де виплата відшкодування на національному рівні, розмір якого не підлягав порівнянню із тим, що могло бути присуджено Судом, не позбавила заявника статусу жертви, водночас відшкодування не було настільки незначним, щоб свідчити про порушення права на відшкодування, передбаченого пунктом 5 статті 5; див. також *«Ведат Догру проти Туреччини» (Vedat Doğru v. Turkey)*, 2016, §§ 40-42 та 63-64, де сума відшкодування, присудженого національними судами, була визнана явно недостатньою для того, щоб заявник втратив статус жертви, проте не було встановлено порушення вимог пункту 5 статті 5).

Перелік цитованих справ

Цитована в цьому Посібнику судова практика включає постановлені Судом рішення або ухвали, а також рішення або доповіді Європейської комісії з прав людини (надалі — «Комісія»).

Якщо не вказано інше, усі посилання стосуються рішення по суті справи, що було постановлене Палатою Суду. Скорочення «(ухв.)» вказує на те, що наводиться цитата з ухвали Суду, а аббревіатура «[ВП]» — на те, що справа розглядалася Великою Палатою.

Рішення Палати, які не є остаточними за змістом статті 44 Конвенції, позначені зірочкою у наведеному нижче переліку. У пункті 2 статті 44 Конвенції зазначено: «Рішення Палати стає остаточним: (а) якщо сторони заявляють, що вони не звертатимуться з клопотанням про передання справи на розгляд Великої Палати; або (b) через три місяці від дати постановлення рішення, якщо клопотання про передання справи на перегляд Великої Палати не було заявлено; або (c) якщо колегія Великої Палати відхиляє клопотання про передання справи на розгляд Великої Палати згідно зі статтею 43». У випадках, коли клопотання про передання справи приймається колегією Великої Палати, рішення Палати не стає остаточним і, отже, не має законної сили; остаточним стає подальше рішення Великої Палати.

Гіперпосилання на цитовані справи в електронній версії Посібника ведуть до бази даних HUDOC (<http://hudoc.echr.coe.int>), яка забезпечує доступ до практики Суду (Великої Палати, рішень та ухвал Палати та Комітету, комунікованих справ, консультативних висновків і правових оглядів з Інформаційного бюлетеня про судову практику) та Комісії (рішення та доповіді), а також резолюцій Комітету міністрів.

Суд постановляє свої рішення та ухвали англійською та/або французькою мовою — двома офіційними мовами Суду. База даних HUDOC також містить переклади багатьох важливих справ на більш ніж тридцять неофіційних мов, а також посилання на близько сотню онлайн-зібрань судової практики, підготовлених третіми сторонами. Усі мовні версії, що доступні для наведених справ, доступні через вкладку «Мовні версії» у базі даних *HUDOC*, на яку можна перейти за допомогою гіперпосилання на справу.

—А—

«*А. та інші проти Болгарії*» (*A. and Others v. Bulgaria*), № 51776/08, 29 листопада 2011 року
«*А. та інші проти Сполученого Королівства*» (*A. and Others v. the United Kingdom*) [ВП], № 3455/05, ЄСПЛ, 2009

«*А. Б. та інші проти Франції*» (*A.B. and Others v. France*), № 11593/12, 12 липня 2016 року
«*Абдулханов проти Росії*» (*Abdulkhanov v. Russia*), № 14743/11, 02 жовтня 2012 року
«*Абоа Боа Жан проти Мальти*» (*Aboya Boa Jean v. Malta*), № 62676/16, 02 квітня 2019 року
«*Адамов проти Швейцарії*» (*Adamov v. Switzerland*), № 3052/06, 21 червня 2011 року
«*Азімов проти Росії*» (*Azimov v. Russia*), № 67474/11, 18 квітня 2013 року
«*Айдин Сефа Акай проти Туреччини*» (*Aydin Sefa Akay v. Türkiye*), № 59/17, 23 квітня 2024 року
«*Аквіліна проти Мальти*» (*Aquilina v. Malta*) [ВП], № 25642/94, ЄСПЛ 1999-III
«*Акгюн проти Туреччини*» (*Akgün v. Turkey*), № 19699/18, 20 липня 2021 року
«*Александр Александров проти Росії*» (*Aleksandr Aleksandrov v. Russia*), № 14431/06,

27 березня 2018 року

«*Александр Макаров проти Росії*» (*Aleksandr Makarov v. Russia*), № 15217/07, 12 березня 2009 року
«*Алексанян проти Росії*» (*Aleksanyan v. Russia*), № 46468/06, 22 грудня 2008 року
«*Алі Осман Озмен проти Туреччини*» (*Ali Osman Özmen v. Turkey*), № 42969/04, 05 липня 2016 року
«*Ал Наширі проти Польщі*» (*Al Nashiri v. Poland*), № 28761/11, 24 липня 2014 року
«*Алпарслан Алтан проти Туреччини*» (*Alparslan Altan v. Turkey*), № 12778/17, 16 квітня 2019 року
«*Алтинок проти Туреччини*» (*Altinok v. Turkey*), № 31610/08, 29 листопада 2011 року
«*Ал Хусін проти Боснії і Герцеговини (№ 2)*» (*Al Husin v. Bosnia and Herzegovina (no. 2)*), № 10112/16, 25 червня 2019 року

«А.М. проти Франції» (*A.M. v. France*), № 56324/13, 12 липня 2016 року
«Амбрушкевич проти Польщі» (*Ambruszkiewicz v. Poland*), № 38797/03, 04 травня 2006 року
«Амі та інші проти Болгарії» (*Amie and Others v. Bulgaria*), № 58149/08, 12 лютого 2013 року
«Амуур проти Франції» (*Amuur v. France*), 25 червня 1996 року, *Збірник рішень та ухвал 1996-III*
«Ангелова проти Болгарії» (*Anguelova v. Bulgaria*), № 38361/97, ЄСПЛ 2002-IV
«Асанідзе проти Грузії» (*Assanidze v. Georgia*) [ВП], № 71503/01, ЄСПЛ 2004-II
«Ассенов та інші проти Болгарії» (*Assenov and Others v. Bulgaria*), 28 жовтня 1998 року, *Збірник, 1998-VIII*
«Атілла Таш проти Туреччини» (*Atilla Taş v. Turkey*), № 72/17, 19 січня 2021 року
«Аттард проти Мальти» (*Attard v. Malta*), № 46750/99, 28 вересня 2000 року
«Афтанаш проти Румунії» (*Aftanache v. Romania*), № 999/19, 26 травня 2020 року
«Ашингдейн проти Сполученого Королівства» (*Ashingdane v. the United Kingdom*), 28 травня 1985 року, Серія А № 93

—Б—

«Б. проти Австрії» (*B. v. Austria*), 28 березня 1990 року, Серія А № 175
«Б. А. проти Кіпру» (*B.A. v. Cyprus*), * №24607/20, 02 липня 2024 року
«Барановський проти Польщі» (*Baranowski v. Poland*), № 28358/95, ЄСПЛ 2000-III
«Бах проти Нідерландів» (*Bah v. the Netherlands*) (ухв.), № 35751/20, 22 червня 2021 року
«Баш проти Туреччини» (*Baş v. Turkey*), № 66448/17, 03 березня 2020 року
«Бежауї проти Греції» (*Bejaoui v. Greece*), № 23916/94, рішення Комісії від 6 квітня 1995 року
«Безичері проти Італії» (*Bezicheri v. Italy*), 25 жовтня 1989 року, Серія А № 164
«Бейере проти Латвії» (*Beiere v. Latvia*), № 30954/05, 29 листопада 2011 року

«Бекчиев проти Молдови» (*Becciev v. Moldova*), № 9190/03, 04 жовтня 2005 року
«Белевицький проти Росії» (*Belevitskiy v. Russia*), № 72967/01, 01 березня 2007 року
«Белчев проти Болгарії» (*Belchev v. Bulgaria*), № 39270/98, 08 квітня 2004 року
«Бенджамін та Уїлсон проти Сполученого Королівства» (*Benjamin and Wilson v. the United Kingdom*), № 28212/95, 26 вересня 2002 року
«Бенхем проти Сполученого Королівства» (*Benham v. the United Kingdom*), 1996, 10 червня 1996 року, *Збірник 1996-III*
«Бергманн проти Естонії» (*Bergmann v. Estonia*), № 38241/04, 29 травня 2008 року
«Белозоров проти Росії та України» (*Belozorov v. Russia and Ukraine*), № 43611/02, 15 жовтня 2015 року
«Биков проти Росії» (*Bykov v. Russia*) [ВП], № 4378/02, 10 березня 2009 року
«Блексток проти Сполученого Королівства» (*Blackstock v. the United Kingdom*), № 59512/00, 21 червня 2005 року
«Блохін проти Росії» (*Blokhin v. Russia*) [ВП], № 47152/06, ЄСПЛ 2016
«Бойченко проти Молдови» (*Boicenco v. Moldova*), № 41088/05, 11 липня 2006 року
«Божилів проти Болгарії» (*Bojilov v. Bulgaria*), № 45114/98, 22 грудня 2004 року
«Бозано проти Франції» (*Bozano v. France*), № 9990/82, рішення Комісії від 15 травня 1984 року, *Рішення та доповіді, том 39, с. 119*
«Боллан проти Сполученого Королівства» (*Bollan v. the United Kingdom*) (ухв.), № 42117/98, ЄСПЛ 2000-V
«Бордовський проти Росії» (*Bordovskiy v. Russia*), № 49491/99, 08 лютого 2005 року
«Бранд проти Нідерландів» (*Brand v. the Netherlands*), № 49902/99, 11 травня 2004 року
«Брега та інші проти Молдови» (*Brega and Others v. Moldova*), № 61485/08, 24 січня 2012 року
«Брінкат проти Італії» (*Brincat v. Italy*), 26 листопада 1992 року, Серія А № 249-A
«Броуган та інші проти Сполученого Королівства» (*Brogan and Others v. the United Kingdom*), 29 листопада 1988 року, Серія А № 145-B
«Буамар проти Бельгії» (*Bouatar v. Belgium*), 29 лютого 1988 року, Серія А № 129
«Бузаджи проти Республіки Молдова» (*Buzadji v. the Republic of Moldova*) [ВП], № 23755/07, ЄСПЛ 2016 (витяги)

—В—

- «В.А. проти Швейцарії» (*W.A. v. Switzerland*), № 38958/16, 02 листопада 2021 року
- «В.К. проти Росії» (*V.K. v. Russia*), № 9139/08, 04 квітня 2017 року
- «Ван дер Леер проти Нідерландів» (*Van der Leer v. the Netherlands*), 21 лютого 1990 року, Серія А № 170-А
- «Ван Дроогенбрук проти Бельгії» (*Van Droogenbroeck v. Belgium*), 24 червня 1982 року, Серія А № 50
- «Варбанов проти Болгарії» (*Varbanov v. Bulgaria*), № 31365/96, ЄСПЛ 2000-Х
- «Варга проти Румунії» (*Varga v. Romania*), № 73957/01, 01 квітня 2008 року
- «Василева проти Данії» (*Vasileva v. Denmark*), № 52792/99, 25 вересня 2003 року
- «Василевський і Богданов проти Росії» (*Vasilevskiy and Bogdanov v. Russia*), №№ 52241/14 і 74222/14, 10 липня 2018 року
- «Василицюк проти Республіки Молдова» (*Vasiliciuc v. the Republic of Moldova*), № 15944/11, 02 травня 2017 року
- «Вассинк проти Нідерландів» (*Wassink v. the Netherlands*), 27 вересня 1990 року, Серія А № 185-А
- «Вассіс та інші проти Франції» (*Vassis and Others v. France*), № 62736/09, 27 червня 2013 року
- «Вачев проти Болгарії» (*Vachev v. Bulgaria*), № 42987/98, ЄСПЛ 2004-VIII (витяги)
- «Ведат Догру проти Туреччини» (*Vedat Doğru v. Turkey*), № 2469/10, 05 квітня 2016 року
- «Велінов проти колишньої Югославської Республіки Македонія» (*Velinov v. the former Yugoslav Republic of Macedonia*), № 16880/08, 19 вересня 2013 року
- «Вемхофф проти Німеччини» (*Wemhoff v. Germany*), 27 червня 1968 року, Серія А № 7
- «Венет проти Бельгії» (*Venet v. Belgium*), № 27703/16, 22 жовтня 2019 року
- «Вілкокс та Хурфорд проти Сполученого Королівства» (*Willcox and Hurford v. the United Kingdom*) (ухв.), №№ 43759/10 і 43771/12, 08 січня 2013 року
- «Вінтерверп проти Нідерландів» (*Winterwerp v. the Netherlands*), 24 жовтня 1979 року, Серія А № 33
- «Віорел Бурзо проти Румунії» (*Viorel Burzo v. Romania*), № 75109/01 і 12639/02, 30 червня 2009 року
- «Вітольд Літва проти Польщі» (*Witold Litwa v. Poland*), № 26629/95, ЄСПЛ 2000-III
- «Влох проти Польщі» (*Włoch v. Poland*), № 27785/95, ЄСПЛ 2000-XI
- «Влох проти Польщі (№ 2)» (*Włoch v. Poland (no. 2)*), № 33475/08, 10 травня 2011 року
- «Воронцов та інші проти України» (*Vorontsov and Others v. Ukraine*), №№ 58925/14 та 4 інших, 21 січня 2021 року
- «Воскуїл проти Нідерландів» (*Voskuil v. the Netherlands*), № 64752/01, 22 листопада 2007 року
- «Вренчев проти Сербії» (*Vrenčev v. Serbia*), № 2361/05, 23 вересня 2008 року

—Г—

- «Г.Б. та інші проти Туреччини» (*G.B. and Others v. Turkey*), № 4633/15, 17 жовтня 2019 року
- «Г.К. проти Польщі» (*G.K. v. Poland*), № 38816/97, 20 січня 2004 року
- «Гайдьюргіс проти Литви» (*Gaidjurgis v. Lithuania*) (ухв.), № 49098/99, 16 червня 2001 року
- «Галлардо Санчес проти Італії» (*Gallardo Sanchez v. Italy*), 11620/07, ЄСПЛ 2015
- «Галстян проти Вірменії» (*Galstyan v. Armenia*), № 26986/03, 15 листопада 2007 року
- «Ганеа проти Молдови» (*Ganea v. Moldova*), № 2474/06, 17 травня 2011 року
- «Гарицький проти Польщі» (*Garycki v. Poland*), № 14348/02, 06 лютого 2007 року
- «Гасинс проти Латвії» (*Gasiņš v. Latvia*), № 69458/01, 19 квітня 2011 року
- «Гатт проти Мальти» (*Gatt v. Malta*), № 28221/08, ЄСПЛ 2010
- «Гафа проти Мальти» (*Gafà v. Malta*), № 54335/14, 22 травня 2018 року
- «Гахраманов проти Азербайджану» (*Gahramanov v. Azerbaijan*) (ухв.), № 26291/06, 15 жовтня 2013 року
- «Гебремедхін [Геберамадхєн] проти Франції» (*Gebremedhin [Gaberamadhien] v. France*), № 25389/05, ЄСПЛ 2007-II
- «Георгієва проти Болгарії» (*Georgieva v. Bulgaria*), № 16085/02, 03 липня 2008 року
- «Гіланов проти Республіки Молдова» (*Gilanov v. the Republic of Moldova*), № 44719/10, 13 вересня 2022 року
- «Гіоргі Ніколашвілі проти Грузії» (*Giorgi Nikolaishvili v. Georgia*), № 37048/04, 13 січня 2009 року
- «Глієн проти Німеччини» (*Glien v. Germany*), № 7345/12, 28 листопада 2013 року

«Горський проти Польщі» (*Górski v. Poland*), № 28904/02, 04 жовтня 2005 року
«Грубник проти України» (*Grubnyk v. Ukraine*), № 58444/15, 17 вересня 2020 року
«Губер проти Швейцарії» (*Huber v. Switzerland*), 23 жовтня 1990, Серія А № 188
«Гуцанові проти Болгарії» (*Gutsanovi v. Bulgaria*), № 34529/10, ЄСПЛ 2013
«Гуццарді проти Італії» (*Guzzardi v. Italy*), 06 листопада 1980 року, Серія А № 39
«Гювеч проти Туреччини» (*Güveç v. Turkey*), № 70337/01, ЄСПЛ 2009 (витяги)
«Гьотлін проти Швеції» (*Göthlin v. Sweden*), № 8307/11, 16 жовтня 2014 року

—Д—

«Д.Д. проти Литви» (*D.D. v. Lithuania*), № 13469/06, 14 лютого 2012 року
«Д.Г. проти Ірландії» (*D.G. v. Ireland*), № 39474/98, ЄСПЛ 2002-III
«Д.Дж. проти Німеччини» (*D.J. v. Germany*), № 45953/10, 07 вересня 2017 року
«Д.К. проти Болгарії» (*D.K. v. Bulgaria*), № 76336/16, 08 грудня 2020 року
«Д.Л. проти Болгарії» (*D.L. v. Bulgaria*), № 7472/14, 19 травня 2016 року
«Д.С. проти Бельгії» (*D.C. v. Belgium*), № 82087/17, 30 березня 2021 року
«Джеймс, Уеллс і Лі проти Сполученого Королівства» (*James, Wells and Lee v. the United Kingdom*),
№№ 25119/09, 57715/09 і 57877/09, 18 вересня 2012 року
«Джиллан та Квінтон проти Сполученого Королівства» (*Gillan and Quinton v. the United Kingdom*),
№ 4158/05, ЄСПЛ 2010 (витяги)
«Дж.Н. проти Сполученого Королівства» (*J.N. v. the United Kingdom*), № 37289/12,
19 травня 2016 року
«Дж.Р. та інші проти Греції» (*J.R. and Others v. Greece*), № 22696/16, 25 січня 2018 року
«Джулія Манзоні проти Італії» (*Giulia Manzoni v. Italy*), 01 липня 1997 року, Збірник 1997-IV
«Джункал проти Сполученого Королівства» (*Juncal v. the United Kingdom*) (ухв.), № 32357/09,
17 вересня 2013 року
«Дакоста Сілва проти Іспанії» (*Dacosta Silva v. Spain*), № 69966/01, ЄСПЛ 2006-XIII
«Даміан-Буруеана та Даміан проти Румунії» (*Damian-Burueana and Damian v. Romania*), № 6773/02,
26 травня 2009 року
«Данев проти Болгарії» (*Danev v. Bulgaria*), № 9411/05, 02 вересня 2010 року
«Данья проти Швейцарії» (*Danija v. Switzerland*) (ухв.), № 1654/15, 28 квітня 2020 року
«Де Вільде, Оомс і Версип проти Бельгії» (*De Wilde, Ooms and Versyp v. Belgium*), 18 листопада 1970
року, Серія А № 12
«Де Йонг, Балже і Ван ден Брінк проти Нідерландів» (*De Jong, Baljet and Van den Brink v. the
Netherlands*), 22 травня 1984 року, Серія А № 77
«Деніс та Ірвін проти Бельгії» (*Denis and Irvine v. Belgium*) [ВП], №№ 62819/17 та 63921/17, 01 червня
2021 року
«Дел Ріо Прада проти Іспанії» (*Del Río Prada v. Spain*) [ВП], № 42750/09, Збірник ЄСПЛ 2013
«Делькур проти Бельгії» (*Delcourt v. Belgium*), № 2689/65, рішення Комісії від 07 лютого 1967 року,
згадане в доповіді Комісії від 01 жовтня 1968 року
«Демірташ і Юксекадаг Шеноглу проти Туреччини» (*Demirtaş i Yüksekdağ Şenoğlu проти Туреччини*),
№№ 10207/21 та 10209/21, 06 червня 2023 року
«Дереджі проти Туреччини» (*Dereci v. Turkey*), № 77845/01, 24 травня 2005 року
«Дерунгс проти Швейцарії» (*Derungs v. Switzerland*), № 52089/09, 10 травня 2016 року
«Де Соуза проти Португалії» (*De Sousa v. Portugal*) (ухв.), № 28/17, 07 грудня 2021 року
«Де Томмазо проти Італії» (*De Tommaso v. Italy*) [ВП], № 43395/09, ЄСПЛ 2017 (витяги)
«Дікме проти Туреччини» (*Dikme v. Turkey*), № 20869/92, ЄСПЛ 2000-VIII
«Дімо Дімов та інші проти Болгарії» (*Dimo Dimov and Others v. Bulgaria*), № 30044/10, 07 липня 2020
року
«Дрозд та Янусек проти Франції та Іспанії» (*Drozdz and Janousek v. France and Spain*), 26 червня 1992
року, Серія А № 240
«Доменжуд проти Франції» (*Domenjoud v. France*), №№ 34749/16 та 79607/17, 16 травня 2024 року
«Дубовик проти України» (*Dubovik v. Ukraine*), № 33210/07 та 41866/08, 15 жовтня 2009 року
«Дуйєб проти Нідерландів» (*Douiyeb v. the Netherlands*) [ВП], № 31464/96, 04 серпня 1999 року

—Е—

- «Е. проти Норвегії» (*E. v. Norway*), 29 серпня 1990, Серія А № 181-А
«Ейрі проти Ірландії» (*Airey v. Ireland*), № 6289/73, рішення Комісії від 07 липня 1977 року, рішення та доповіді, том 8, с. 42
«Ель-Масрі проти колишньої Югославської Республіки Македонія» (*El-Masri v. the former Yugoslav Republic of Macedonia*) [ВП], № 39630/09, ЄСПЛ 2012
«Ельчі та інші проти Туреччини» (*Elci and Others v. Turkey*), № 23145/93 та 25091/94, 13 листопада 2003 року
«Енгель та інші проти Нідерландів» (*Engel and Others v. the Netherlands*), 8 червня 1976 року, Серія А № 22
«Енхорн проти Швеції» (*Enhorn v. Sweden*), № 56529/00, ЄСПЛ 2005-I
«Еппле проти Німеччини» (*Epple v. Germany*), № 77909/01, 24 березня 2005 року
«Ердагоз проти Туреччини» (*Erdagöz v. Turkey*), № 21890/93, 22 жовтня 1997 року, Збірник 1997-VI
«Еркало проти Нідерландів» (*Erkalo v. the Netherlands*), 02 вересня 1998 року, Збірник 1998-VI
«Етют проти Люксембурга» (*Etute v. Luxembourg*), № 18233/16, 30 січня 2018 року

—Є—

- «Єфименко проти Росії» (*Yefimenko v. Russia*), № 152/04, 12 лютого 2013 року
«Єчус проти Литви» (*Ječius v. Lithuania*), № 34578/97, ЄСПЛ 2000-IX

—З—

- «З.А. та інші проти Росії» (*Z.A. and Others v. Russia*) [ВП], № 61411/15 та 3 інші, 21 листопада 2019 року
«З.Х. проти Угорщини» (*Z.H. v. Hungary*), № 28973/11, 08 листопада 2012 року
«Зельчс проти Латвії» (*Zelčš v. Latvia*), № 65367/16, 20 лютого 2020 року

—І—

- «І.А. проти Франції» (*I.A. v. France*), 23 вересня 1998, Збірник 1998-VII
«І.І. проти Болгарії» (*I.I. v. Bulgaria*), № 44082/98, 09 червня 2005 року
«І.С. проти Швейцарії» (*I.S. v. Switzerland*), № 60202/15, 06 жовтня 2020 року
«Ібрагімов і Мамедов проти Азербайджану» (*Ibrahimov and Mammadov v. Azerbaijan*), №№ 63571/16 та 5 інших, 13 лютого 2020 року
«Іван Тодоров проти Болгарії» (*Ivan Todorov v. Bulgaria*), № 71545/11, 19 січня 2017 року
«Ідалов проти Росії» (*Idalov v. Russia*) [ВП], № 5826/03, 22 травня 2012 року
«Ілашку та інші проти Молдови та Росії» (*Ilaşcu and Others v. Moldova and Russia*) [ВП], № 48787/99, ЄСПЛ 2004-VII
«Ілгар Маммадов проти Азербайджану» (*Ilgar Mammadov v. Azerbaijan*), № 15172/13, 22 травня 2014 року
«Іліас і Ахмед проти Угорщини» (*Ilias and Ahmed v. Hungary*) [ВП], № 47287/15, 21 листопада 2019 року
«Ілійков проти Болгарії» (*Ilijkov v. Bulgaria*), № 33977/96, 26 липня 2001 року
«Ілля Стефанов проти Болгарії» (*Iliya Stefanov v. Bulgaria*), № 65755/01, 22 травня 2008 року
«Ілнзеєр проти Німеччини» (*Ilmseher v. Germany*) [ВП], №№ 10211/12 і 27505/14, 04 грудня 2018 року
«Іпек та інші проти Туреччини» (*Ipek and Others v. Turkey*), № 17019/02 та 30070/02, 03 лютого 2009 року
«Ірландія проти Сполученого Королівства» (*Ireland v. the United Kingdom*), 18 січня 1978 року, Серія А № 25
«Іскандаров проти Росії» (*Iskandarov v. Russia*), № 17185/05, 23 вересня 2010 року
«Ічин та інші проти України» (*Ichin and Others v. Ukraine*), № 28189/04 та 28192/04, 21 грудня 2010 року

—ї—

«Ілмаз Айдемір проти Туреччини» (*Yılmaz Aydemir v. Türkiye*), № 61808/19, 23 травня 2023 року

—Й—

«Йох-Екале Мванье проти Бельгії» (*Yoh-Ekale Mwanje v. Belgium*), № 10486/10, 20 грудня 2011 року

—К—

«Кабулов проти України» (*Kaboulov v. Ukraine*), № 41015/04, 19 листопада 2009 року

«Кавала проти Туреччини» (*Kavala v. Turkey*), № 28749/18, 10 грудня 2019 року

«Кадем проти Мальти» (*Kadem v. Malta*), № 55263/00, 09 січня 2003 року

«Кадушич проти Швейцарії» (*Kadusic v. Switzerland*), № 43977/13, 09 січня 2018 року

«Казан проти Румунії» (*Cazan v. Romania*), № 30050/12, 05 квітня 2016 року

«Калашніков проти Росії» (*Kalashnikov v. Russia*), № 47095/99, ЄСПЛ 2002-VI

«Кальвейт проти Німеччини» (*Kallweit v. Germany*), № 17792/07, 13 січня 2011 року

«Кальмановичі проти Румунії» (*Calmanovici v. Romania*), 42250/02, 01 липня 2008 року

«Камбер проти Сполученого Королівства» (*Cumber v. the United Kingdom*), № 28779/95,

рішення Комісії від 27 листопада 1996 року

«Кампаніс проти Греції» (*Kampanis v. Greece*), № 17977/91, 13 липня 1995 року

«Канагаратнам проти Бельгії» (*Kanagaratnam v. Belgium*), № 15297/09, 13 грудня 2011 року

«Канджов проти Болгарії» (*Kandzhov v. Bulgaria*), № 68294/01, 06 листопада 2008 року

«Карача проти Туреччини» (*Karaca v. Türkiye*), № 25285/15, 20 червня 2023 року

«Караченцев проти Росії» (*Karachentsev v. Russia*), № 23229/11, 17 квітня 2018 року

«Каспаров проти Росії» (*Kasparov v. Russia*), № 53659/07, 11 жовтня 2016 року

«Кастравет проти Молдови» (*Castravet v. Moldova*), № 23393/05, 13 березня 2007 року

«Кафкаріс проти Кіпру (№2)» (*Kafkaris v. Cyprus (no. 2)*) (ухв.), № 9644/09, 21 червня 2011 року

«Кейн проти Кіпру» (*Kane v. Cyprus*) (ухв.), № 33655/06, 13 вересня 2011 року

«Кендзбихарі проти Нідерландів» (*Koendjibiharie v. the Netherlands*), 25 жовтня 1990, Серія А № 185-В

«Керем Чіфтчі проти Туреччини» (*Kerem Çiftçi v. Turkey*), № 35205/09, 21 вересня 2021 року

«Керр проти Сполученого Королівства» (*Kerr v. the United Kingdom*) (ухв.), № 40451/98, 7 грудня 1999

року

«Кім проти Росії» (*Kim v. Russia*), № 44260/13, 17 липня 2014 року

«Клінкенбус проти Німеччини» (*Klinkenbuß v. Germany*), № 53157/11, 25 лютого 2016 року

«Клоот проти Бельгії» (*Clooth v. Belgium*), 12 грудня 1991 року, Серія А № 225

«Ковачик проти Словаччини» (*Kováčik v. Slovakia*), № 50903/06, 29 листопада 2011 року

«Колакович проти Мальти» (*Kolakovic v. Malta*), № 76392/12, 19 березня 2015 року

«Коломпар проти Бельгії» (*Kolompar v. Belgium*), 24 вересня 1992 року, Серія А № 235-С

«Комісаров проти Чеської Республіки» (*Komissarov v. the Czech Republic*), № 20611/17, 03 лютого 2022

року

«Констанція проти Нідерландів» (*Constancia v. the Netherlands*) (ухв.), № 73560/12,

03 березня 2015 року

«Конярска проти Сполученого Королівства» (*Koniarska v. the United Kingdom*) (ухв.), № 33670/96,

12 жовтня 2000 року

«Корнейкова проти України» (*Korneykova v. Ukraine*), № 39884/05, 19 січня 2012 року

«Кортесіс проти Греції» (*Kortesis v. Greece*), № 60593/10, 12 червня 2012 року

«Краместетер проти Італії» (*Cramesteter v. Italy*), № 19358/17, 06 червня 2024 року

«Крейчирж проти Чехії» (*Krejčíř v. the Czech Republic*), № 39298/04 та 8723/05, 26 березня 2009 року

«Крупко та інші проти Росії» (*Krupko and Others v. Russia*), № 26587/07, 26 червня 2014 року

«Крянге проти Румунії» (*Creangă v. Romania*) [ВП], № 29226/03, 23 лютого 2012 року

«Куїнн проти Франції» (*Quinn v. France*), 22 березня 1995 року, Серія А № 311

«Куттнер проти Австрії» (*Kuttner v. Austria*), № 7997/08, 16 липня 2015 року

«Курт проти Австрії» (*Kurt v. Austria*) [ВП], № 62903/15, 15 червня 2021 року

[«Курт проти Туреччини» \(Kurt v. Turkey\)](#), 25 травня 1998 року, Збірник 1998- III
[«Кучера проти Словаччини» \(Kuščera v. Slovakia\)](#), № 48666/99, 17 липня 2007 року

—Л—

[«Л.Б. проти Бельгії» \(L.V. v. Belgium\)](#), № 22831/08, 02 жовтня 2012 року
[«Лабіта проти Італії» \(Labita v. Italy\)](#) [ВП], № 26772/95, ЄСПЛ 2000-IV
[«Лавенц проти Латвії» \(Lavents v. Latvia\)](#), № 58442/00, 28 листопада 2002 року
[«Ладент проти Польщі» \(Ladent v. Poland\)](#), № 11036/03, 18 березня 2008 року
[«Лазар проти Румунії» \(Lazăr v. Romania\)](#), № 20183/21, 09 квітня 2024 року
[«Лебедев проти Росії» \(Lebedev v. Russia\)](#), № 4493/04, 25 жовтня 2007 року
[«Лельєвр проти Бельгії» \(Lelièvre v. Belgium\)](#), № 11287/03, 08 листопада 2007 року
[«Летельєр проти Франції» \(Letellier v. France\)](#), 26 червня 1991 року, Серія А № 207
[«Ллойд та інші проти Сполученого Королівства» \(Lloyd and Others v. the United Kingdom\)](#),
№№ 29798/96 та інші, 01 березня 2005 року
[«Лобанов проти Росії» \(Lobanov v. Russia\)](#), № 16159/03, 16 жовтня 2008 року
[«Ломон проти Франції» \(Laumont v. France\)](#), № 43626/98, ЄСПЛ 2001-XI
[«Лоулес проти Ірландії \(№ 3\)» \(Lawless v. Ireland\) \(no. 3\)](#), 01 липня 1961, Серія А № 3
[«Люберті проти Італії» \(Luberti v. Italy\)](#), 23 лютого 1984 року, Серія А № 75

—М—

[«М. проти Німеччини» \(M. v. Germany\)](#), № 19359/04, ЄСПЛ 2009 року
[«М.А. проти Кіпру» \(M.A. v. Cyprus\)](#), № 41872/10, ЄСПЛ 2013
[«М. Б. проти Нідерландів» \(M.B. v. the Netherlands\)](#), № 71008/16, 23 квітня 2024 року
[«М.С. проти Хорватії \(№ 2\)» \(M.S. v. Croatia \(no. 2\)\)](#), № 75450/12, 19 лютого 2015 року
[«М.Х. проти Сполученого Королівства» \(M.H. v. the United Kingdom\)](#), № 11577/06,
22 жовтня 2013 року
[«Маджі та інші проти Сполученого Королівства» \(Magee and Others v. the United Kingdom\)](#),
№№ 26289/12 і 2 інші, ЄСПЛ 2015 (витяги)
[«Маквей та інші проти Сполученого Королівства» \(McVeigh and Others v. the United Kingdom\)](#),
№ 8022/77, 8025/77, 8027/77, доповідь Комісії від 18 березня 1981 року
[«Маккей проти Сполученого Королівства» \(McKay v. The United Kingdom\)](#) [ВП], № 543/03, ЄСПЛ 2006-
X
[«Мамедова проти Росії» \(Mamedova v. Russia\)](#), № 7064/05, 01 червня 2006 року
[«Мангурас проти Іспанії» \(Mangouras v. Spain\)](#) [ВП], № 12050/04, ЄСПЛ 2010
[«Манчіні проти Італії» \(Mancini v. Italy\)](#), № 44955/98, ЄСПЛ 2001-IX
[«Мартура на проти Італії» \(Marturana v. Italy\)](#), № 63154/00, 04 березня 2008 року
[«Мацнеттер проти Австрії» \(Matznetter v. Austria\)](#), 10 листопада 1969 року, Серія А № 10
[«Махамед Джама проти Мальти» \(Mahamed Jama v. Malta\)](#), № 10290/13, 26 листопада 2015 року
[«Махдід та Хаддар проти Австрії» \(Mahdid and Haddar v. Austria\)](#) (ухв.), № 74762/01, ЄСПЛ 2005-XIII
(витяги)
[«Медведєв та інші проти Франції» \(Medvedyev and Others v. France\)](#), № 3394/03, ЄСПЛ 2010 року
[«Медова проти Росії» \(Medova v. Russia\)](#), № 25385/04, 15 січня 2009 року
[«Мелоні проти Швейцарії» \(Meloni v. Switzerland\)](#), № 61697/00, 10 квітня 2008 року
[«Мерабішвілі проти Грузії» \(Merabishvili v. Georgia\)](#) [ВП], № 72508/13, ЄСПЛ 2017 (витяги)
[«Метьюз і Джонсон проти Румунії» \(Matthews and Johnson v. Romania\)](#), №№ 19124/21 та 20085/21, 09
квітня 2024 року
[«Мехмет Хасан Алтан проти Туреччини» \(Mehmet Hasan Altan v. Turkey\)](#), № 13237/17,
20 березня 2018 року
[«Михалак проти Словаччини» \(Michalák v. Slovakia\)](#), № 30157/03, 08 лютого 2011 року
[«Міланкович і Бошняк проти Хорватії» \(Milanković and Bošnjak v. Croatia\)](#), №№ 37762/12 і 23530/13,
26 квітня 2016 року
[«Мінжат проти Швейцарії» \(Minjat v. Switzerland\)](#), № 38223/97, 28 жовтня 2003 року

«Могос та інші проти Румунії» (*Mogoş and Others v. Romania*) (ухв.), № 20420/02, 06 травня 2004 року
«Молдовану проти Республіки Молдова» (*Moldoveanu v. the Republic of Moldova*), № 53660/15,
14 вересня 2021 року
«Молочко проти України» (*Molotchko v. Ukraine*), № 12275/10, 26 квітня 2012 року
«Моннел та Морріс проти Сполученого Королівства» (*Monnell and Morris v. the United Kingdom*),
02 березня 1987 року, Серія А № 115
«Моорен проти Німеччини» (*Mooren v. Germany*) [ВП], № 11364/03, 09 липня 2009 року
«Морсінк проти Нідерландів» (*Morsink v. the Netherlands*), № 48865/99, 11 травня 2004 року
«Мубіланзіла Майека та Канікі Мітунга проти Бельгії» (*Mubilanzila Mayeka and Kaniki Mitunga v. Belgium*), № 13178/03, ЄСПЛ 2006-ХІ
«Мунджаз проти Сполученого Королівства» (*Munjaz v. the United Kingdom*), № 2913/06,
17 липня 2012 року
«Муціал проти Польщі» (*Musiak v. Poland*), № 24557/94, ЄСПЛ 1999-ІІ
«Мустахі проти Франції» (*Moustahi v. France*), № 9347/14, 25 червня 2020 року
«Мусук проти Молдови» (*Muşuc v. Moldova*), № 42440/06, 06 листопада 2007 року

«Мюррей проти Сполученого Королівства» (*Murray v. the United Kingdom*) [ВП], 28 жовтня 1994 року,
Серія А № 300-А

—Н—

«Н. проти Румунії» (*N. v. Romania*), № 59152/08, 28 листопада 2017 року
«Н.С. проти Італії» (*N.C. v. Italy*) [ВП], № 24952/94, ЄСПЛ 2002-Х
«Нада проти Швейцарії» (*Nada v. Switzerland*) [ВП], № 10593/08, ЄСПЛ 2012
«Наварра проти Франції» (*Navarra v. France*), 23 листопада 1993 року, Серія А № 273-В
«Нарт проти Туреччини» (*Nart v. Turkey*), № 20817/04, 06 травня 2008 року
«Насруллоєв проти Росії» (*Nasrulloev v. Russia*), № 656/06, 11 жовтня 2007 року
«Настасе-Сілівестру проти Румунії» (*Năstase-Silivestru v. Romania*), № 74785/01, 04 жовтня 2007 року
«Нечіпорок і Йонкало проти України» (*Nechiporuk and Yonkalo v. Ukraine*), № 42310/04, 21 квітня 2011
року
«Недбала проти Польщі» (*Niedbala v. Poland*), № 27915/95, 04 липня 2000 року
«Ніколов проти Болгарії» (*Nikolov v. Bulgaria*), № 38884/97, 30 січня 2003 року
«Ніколова проти Болгарії» (*Nikolova v. Bulgaria*) [ВП], № 31195/96, ЄСПЛ 1999-ІІ
«Ніколова проти Болгарії (№ 2)» (*Nikolova v. Bulgaria (no. 2)*), № 40896/98, 30 вересня 2004 року
«Нільсен проти Данії» (*Nielsen v. Denmark*), 28 листопада 1988 року, Серія А № 144
«Новак проти України» (*Nowak v. Ukraine*), № 60846/10, 31 березня 2011 року
«Новицка проти Польщі» (*Nowicka v. Poland*), № 30218/96, 03 грудня 2002 року
«Новотка проти Словаччини» (*Novotka v. Slovakia*) (ухв.), № 47244/99, 04 листопада 2003 року
«Ноймайстер проти Австрії» (*Neumeister v. Austria*), 27 червня 1968 року, Серія А № 8
«Норік Погосян проти Вірменії» (*Norik Poghosyan v. Armenia*), № 63106/12, 22 жовтня 2020 року

—О—

«О.М. і Д.С. проти України» (*O.M. and D.S. v. Ukraine*), № 18603/12, 15 вересня 2022 року
«О.Х. проти Німеччини» (*O.H. v. Germany*), № 4646/08, 24 листопада 2011 року
«О'Хара проти Сполученого Королівства» (*O'Hara v. the United Kingdom*), № 37555/97, ЄСПЛ 2001-Х
«Оджалан проти Туреччини» (*Öcalan v. Turkey*) (ухв.), № 46221/99, 14 грудня 2000 року
«Оджалан проти Туреччини» (*Öcalan v. Turkey*) [ВП], № 46221/99, ЄСПЛ 2005-ІV
«Овсянніков проти Естонії» (*Ovsjannikov v. Estonia*), № 1346/12, 20 лютого 2014 року
«Оравец проти Хорватії» (*Oravec v. Croatia*), № 51249/11, 11 липня 2017 року
«Орай та інші проти Франції» (*Auray and Others v. France*), № 1162/22, 08 лютого 2024 року
«Орал і Атабай проти Туреччини» (*Oral and Atabay v. Turkey*), № 39686/02, 23 червня 2009 року
«Осипенко проти України» (*Osyenko v. Ukraine*), № 4634/04, 09 листопада 2010 року
«Османович проти Хорватії» (*Osmanović v. Croatia*), № 67604/10, 06 листопада 2012 року

«*Остендорф проти Німеччини*» (*Ostendorf v. Germany*), № 15598/08, 07 березня 2013 року
«*Остін та інші проти Об'єднаного Королівства*» (*Austin and Others v. the United Kingdom*) [ВП],
№ 39692/09, 40713/09 ТА 41008/09, 15 березня 2012 року

— П —

«*П. і С. проти Польщі*» (*P. and S. v. Poland*), № 57375/08, 30 жовтня 2012 року
«*Панкевич проти Польщі*» (*Pankiewicz v. Poland*), № 34151/04, 12 лютого 2008 року
«*Пантеа проти Румунії*» (*Pantea v. Romania*), № 33343/96, ЄСПЛ 2003-VI (витяги)
«*Панченко проти Росії*» (*Panchenko v. Russia*), № 45100/98, 08 лютого 2005 року
«*Параді проти Німеччини*» (*Paradis v. Germany*) (ухв.), № 4065/04, 04 вересня 2007 року
«*Пасі проти Бельгії*» (*Paci v. Belgium*), № 45597/09, 17 квітня 2018 року
«*Перстнер проти Люксембургу*» (*Perstner v. Luxembourg*), № 7446/21, 16 лютого 2023 року
«*Петков і Профіров проти Болгарії*» (*Petkov and Profirov v. Bulgaria*), №№ 50027/08 і 50781/09,
24 червня 2014 року
«*Петухова проти Росії*» (*Petukhova v. Russia*), № 28796/07, 02 травня 2013 року
«*Пецуліс проти Німеччини*» (*Petschulies v. Germany*), № 6281/13, 02 червня 2016 року
«*Піроцці проти Бельгії*» (*Pirozzi v. Belgium*), № 21055/11, 17 квітня 2018 року
«*Пірузян проти Вірменії*» (*Piruzyan v. Armenia*), № 33376/07, 26 червня 2012 року
«*Плесо проти Угорщини*» (*Plesó v. Hungary*), № 41242/08, 02 жовтня 2012 року
«*Подескі проти Сан Маріно*» (*Podeschi v. San Marino*), № 66357/14, 13 квітня 2017 року
«*Порчет проти Швейцарії*» (*Porchet v. Switzerland*) (ухв.), № 36391/16, 07 листопада 2019 року
«*Прансип проти Монако*» (*Prencipe v. Monaco*), № 43376/06, 16 липня 2009 року
«*Пьотр Барановський проти Польщі*» (*Piotr Baranowski v. Poland*), № 39742/05, 02 жовтня 2007 року
«*Пьотр Осух проти Польщі*» (*Piotr Osuch v. Poland*), № 30028/06, 03 листопада 2009 року

— Р —

«*Р.Л. та М.-Ж.Д. проти Франції*» (*R.L. and M.-J.D. v. France*), № 44568/98, 19 травня 2004 року
«*Р.М.Д. проти Швейцарії*» (*R.M.D. v. Switzerland*), 26 вересня 1997, Збірник 1997-VI
«*Р.Р. та інші проти Угорщини*» (*R.R. and Others v. Угорщина*), № 36037/17, 02 березня 2021 року
«*Раду проти Німеччини*» (*Radu v. Germany*), № 20084/07, 16 травня 2013 року
«*Рагір Зараколу проти Туреччини*» (*Ragıp Zarakolu v. Turkey*), № 15064/12, 15 вересня 2020 року
«*Ракевич проти Росії*» (*Rakevich v. Russia*), № 58973/00, 28 жовтня 2003 року
«*Ранцев проти Кіпру та Росії*» (*Rantsev v. Cyprus and Russia*), № 25965/04, ЄСПЛ 2010 (витяги)
«*Раудевс проти Латвії*» (*Raudevs v. Latvia*), № 24086/03, 17 грудня 2013 року
«*Рахімі проти Греції*» (*Rahimi v. Greece*), № 8687/08, 05 квітня 2011 року
«*Ребок проти Словенії*» (*Rehbock v. Slovenia*), № 29462/95, ЄСПЛ 2000-XII
«*Рейнпрехт проти Австрії*» (*Reinprecht v. Austria*), № 67175/01, ЄСПЛ 2005-XII
«*Ріад та Ідіаб проти Бельгії*» (*Riad and Idiab v. Belgium*), № 29787/03 та 29810/03, 24 січня 2008 року
«*Рієра Блуме та інші проти Іспанії*» (*Riera Blume and Others v. Spain*), № 37680/97, ЄСПЛ 1999-VII
«*Рожков проти Росії (№ 2)*» (*Rozhkov v. Russia (no. 2)*), № 38898/04, 31 січня 2017 року
«*Рубцов і Балаян проти Росії*» (*Rubtsov and Balayan v. Russia*), №№ 33707/14 і 3762/15, 10 квітня 2018 року
«*Руїз Рівєра проти Швейцарії*» (*Ruiz Rivera v. Switzerland*), № 8300/06, 18 лютого 2014 року
«*Руман проти Бельгії*» (*Rootan v. Belgium*) [ВП], № 18052/11, 31 січня 2019 року
«*Руслан Яковенко проти України*» (*Ruslan Yakovenko v. Ukraine*), 2015, № 5425/11, ЄСПЛ 2015

— С —

«*С.Б.С. проти Сполученого Королівства*» (*S.B.C. v. the United Kingdom*), № 39360/98,
19 червня 2001 року
«*С., В. і А. проти Данії [ВП]*» (*S., V. and A. v. Denmark*) [ВП], №№ 35553/12 та 2 інші,
22 жовтня 2018 року

- «С.П. проти Бельгії» (*S.P. v. Belgium*) (ухв.), № 12572/08, 14 червня 2011 року
«С.Р. проти Нідерландів» (*S.R. v. the Netherlands*) (ухв.), № 13837/07, 18 вересня 2012 року
«С.Т.С. проти Нідерландів» (*S.T.S. v. the Netherlands*), № 277/05, Збірник ЄСПЛ 2011
«Сааді проти Сполученого Королівства» (*Saadi v. the United Kingdom*), № 13229/03,
11 липня 2006 року
«Сааді проти Сполученого Королівства» (*Saadi v. the United Kingdom*), № 13229/03, ЄСПЛ 2008 року
«Саакян проти Вірменії» (*Sahakyan v. Armenia*), № 66256/11, 10 листопада 2015 року
«Сабунку та інші проти Туреччини» (*Sabuncu та інші проти Туреччини*), № 23199/17, 10 листопада
2020 року
«Садегюль Оздемир проти Туреччини» (*Sadegül Özdemir v. Turkey*), № 61441/00, 02 серпня 2005 року
«Сакік та інші проти Туреччини» (*Sakik and Others v. Turkey*), 26 листопада 1997 року, Збірник 1997-VII
«Салаєв проти Азербайджану» (*Salayev v. Azerbaijan*), № 40900/05, 09 листопада 2010 року
«Санчес-Рейссе проти Швейцарії» (*Sanchez-Reisse v. Switzerland*), 21 жовтня 1986, Серія А № 107
«Сарігіанніс проти Італії» (*Sarigiannis v. Italy*), № 14569/05, 05 квітня 2011 року
«Свіпста проти Латвії» (*Svipsta v. Latvia*), № 66820/01, ЄСПЛ 2006-III (витяги)
«Селахаттін Демірташ проти Туреччини (№ 2)» (*Selahattin Demirtaş v. Turkey (no. 2)*) [ВП],
№ 14305/17, 22 грудня 2020 року
«Сельчук проти Туреччини» (*Selçuk v. Turkey*), № 21768/02, 10 січня 2006 року
«Сі проти Італії» (*Sy v. Italy*) (ухв.), № 11791/20, 24 січня 2022 року
«Сімонс проти Бельгії» (*Simons v. Belgium*) (ухв.), № 71407/10, 28 серпня 2012 року
«Скотт проти Іспанії» (*Scott v. Spain*), 18 грудня 1996 року, Збірник 1996-VI
«Скробол проти Польщі» (*Skrobol v. Poland*), № 44165/98, 13 вересня 2005 року
- «Сливенко проти Латвії» (*Slivenko v. Latvia*) [ВП], № 48321/99, ЄСПЛ 2003-X
«Смирнова проти Росії» (*Smirnova v. Russia*), № 46133/99 та 48183/99, ЄСПЛ 2003-IX (витяги)
- «Солдатенко проти України» (*Soldatenko v. Ukraine*), № 2440/07, 23 жовтня 2008 року
«Солмаз проти Туреччини» (*Solmaz v. Turkey*), № 27561/02, 16 січня 2007 року
«Спішак проти Чеської Республіки» (*Spišák v. the Czech Republic*), № 13968/22, 20 червня 2024 року
«Стайков проти Болгарії» (*Staykov v. Bulgaria*), № 16282/20, 08 червня 2021 року
«Станев проти Болгарії» (*Stanev v. Bulgaria*) [ВП], № 36760/06, 17 січня 2012 року
«Станкулеану проти Румунії» (*Stănculeanu v. Romania*), № 26990/15, 09 січня 2018 року
«Сташайтіс проти Литви» (*Stašaitis v. Lithuania*), № 47679/99, 21 березня 2002 року
«Степуляк проти Молдови» (*Stepuleac v. Moldova*), № 8207/06, 06 листопада 2007 року
«Стівенс проти Мальти (№ 1)» (*Stephens v. Malta (no. 1)*), № 11956/07, 21 квітня 2009 року
«Стівенс проти Мальти (№ 2)» (*Stephens v. Malta (no. 2)*), № 33740/06, 21 квітня 2009 року
«Стіл та інші проти Сполученого Королівства» (*Steel and Others v. the United Kingdom*),
23 вересня 1998 року, Збірник 1998-VII
«Стоїчков проти Болгарії» (*Stoichkov v. Bulgaria*), № 9808/02, 24 березня 2005 року
«Стоян Крастев проти Болгарії» (*Stoyan Krastev v. Bulgaria*), № 1009/12, 6 жовтня 2020 року
«Сулаоя проти Естонії» (*Sulaoja v. Estonia*), № 55939/00, 15 лютого 2005 року
«Сусо Муза проти Мальти» (*Suso Musa v. Malta*), № 42337/12, 23 липня 2013 року
- Т—
- «Талат Тепе проти Туреччини» (*Talat Tepe v. Turkey*), № 31247/96, 21 грудня 2004 року
«Тарак і Депе проти Туреччини» (*Tarak and Depe v. Turkey*), № 70472/12, 09 квітня 2019 року
«Теймуразян проти Вірменії» (*Teymurazyan v. Armenia*), № 17521/09, 15 березня 2018 року
«Тейс проти Румунії» (*Tase v. Romania*), № 29761/02, 10 червня 2008 року
«Тепе проти Туреччини» (*Tepe v. Turkey*), № 31247/96, 21 грудня 2004 року
«Терхеш проти Румунії» (*Terheş v. Romania*) (ухв.), № 49933/20, 13 квітня 2021 року
«Тирон проти Румунії» (*Tiron v. Romania*), № 17689/03, 07 квітня 2009 року
- «Тімотавес проти Бельгії» (*Thimothawes v. Belgium*), № 39061/11, 04 квітня 2017 року

- «Тім Хенрік Брун Хансен проти Данії» (*Tim Henrik Bruun Hansen v. Denmark*), № 51072/15, 09 липня 2019 року
- «Тоніоло проти Сан-Марино та Італії» (*Toniolo v. San Marino and Italy*), № 44853/10, 26 червня 2012 року
- «Тот проти Австрії» (*Toth v. Austria*), 12 грудня 1991 року, Серія А № 224
- «Тошев проти Болгарії» (*Toshev v. Bulgaria*), № 56308/00, 10 серпня 2006 року
- «Трутко проти Росії» (*Trutko v. Russia*), № 40979/04, 06 грудня 2016 року
- «Туран та інші проти Туреччини» (*Turan and Others v. Turkey*), №№ 75805/16 та 426 інших, 23 листопада 2021 року
- «Туркан проти Молдови» (*Turcan v. Moldova*), № 39835/05, 23 жовтня 2007 року

—у—

- «Уейт проти Сполученого Королівства» (*Waite v. the United Kingdom*), № 53236/99, 10 грудня 2002 року
- «Уїкс проти Сполученого Королівства» (*Weeks v. the United Kingdom*), 02 березня 1987 року, Серія А № 114

—ф—

- «Фарад Алієв проти Азербайджану» (*Farhad Aliyev v. Azerbaijan*), № 37138/06, 09 листопада 2010 року
- «Фернандес Педросо проти Португалії» (*Fernandes Pedroso v. Portugal*), № 59133/11, 12 червня 2018 року
- «Фодале проти Італії» (*Fodale v. Italy*), № 70148/01, ЄСПЛ 2006-VII
- «Фока проти Туреччини» (*Foka v. Turkey*), № 28940/95, 24 червня 2008 року
- «Фокс, Кемпбелл і Хартлі проти Сполученого Королівства» (*Fox, Campbell and Hartley v. the United Kingdom*), 30 серпня 1990, Серія А № 182
- «Фрасік проти Польщі» (*Frasik v. Poland*), № 22933/02, ЄСПЛ 2010 (витяги)
- «Фреда проти Італії» (*Freda v. Italy*), № 8916/80, рішення Комісії від 07 жовтня 1980 року, Рішення та доповіді, том 21, с. 254
- «Фенеч проти Мальти» (*Fenech v. Malta*) (ухв.), № 19090/20, 23 березня 2021 року

—х—

- «Х. проти Австрії» (*X. v. Austria*), № 8278/78, рішення Комісії від 13 грудня 1979 року, Рішення та доповіді, том 18, с. 154
- «Х. проти Бельгії» (*X. v. Belgium*), № 4741/71, рішення Комісії від 02 квітня 1973 року
- «Х. проти Німеччини» (*X. v. Germany*), № 1322/62, рішення Комісії від 14 грудня 1963 року
- «Х. проти Німеччини» (*X. v. Germany*), № 6659/74, рішення Комісії від 10 грудня 1975 року
- «Х. проти Німеччини» (*X. v. Germany*), № 8098/77, рішення Комісії від 13 грудня 1978 року, Рішення та доповіді, том 16, с. 111
- «Х. проти Сполученого Королівства» (*X. v. the United Kingdom*), № 6998/75, рішення Комісії від 16 липня 1980 року
- «Х проти Сполученого Королівства» (*X v. the United Kingdom*), № 7215/75, 05 листопада 1981 року, Серія А № 46
- «Х. проти Фінляндії» (*X. v. Finland*), № 34806/04, 02 липня 2012 року, ЄСПЛ 2012 (витяги)
- «Х. проти Швейцарії» (*X. v. Switzerland*), № 8500/79, рішення Комісії від 14 грудня 1979 року, Рішення та доповіді, том 18, с. 244
- «Х. проти Швейцарії» (*X. v. Switzerland*), № 9012/80, рішення Комісії від 09 грудня 1980 року, Рішення та доповіді, том 25, с. 213
- «Х.Л. проти Сполученого Королівства» (*H.L. v. the United Kingdom*), № 45508/99, ЄСПЛ 2004- IX
- «Х.М. проти Швейцарії» (*H.M. v. Switzerland*), № 39187/98, ЄСПЛ 2002-II
- «Х.У. проти Німеччини» (*H.W. v. Germany*), № 17167/11, 29 вересня 2013 року

- «Хамтоху та Аксенчик проти Росії» (*Khamtokhu and Aksenchik v. Russia*) [ВП], №№ 60367/08 і 961/11, ЄСПЛ 2017
- «Харін проти Росії» (*Kharin v. Russia*), № 37345/03, 03 лютого 2011 року
- «Харкман проти Естонії» (*Harkmann v. Estonia*), № 2192/03, 11 липня 2006 року
- «Хасан проти Сполученого Королівства» (*Hassan v. the United Kingdom*) [ВП], № 29750/09, ЄСПЛ 2014
- «Хатчисон Рейд проти Сполученого Королівства» (*Hutchison Reid v. the United Kingdom*), № 50272/99, ЄСПЛ 2003-IV
- «Хлаїфія та інші проти Італії» (*Khlaifia and Others v. Italy*) [ВП], № 16483/12, ЄСПЛ 2016 (витяги)
- «Хільда Хафстейнсдоттір проти Ісландії» (*Hilda Hafsteinsdóttir v. Iceland*), № 40905/98, 8 червня 2004 року
- «Ходорковський проти Росії» (*Khodorkovskiy v. Russia*), № 5829/04, 31 травня 2011 року
- «Храїді проти Німеччини» (*Chraidi v. Germany*), № 65655/01, ЄСПЛ 2006-XII
- «Христина Бойченко проти Молдови» (*Cristina Boicenco v. Moldova*), № 25688/09, 27 вересня 2011 року
- «Христова проти Болгарії» (*Hristova v. Bulgaria*), № 60859/00, 07 грудня 2006 року
- «Худ проти Сполученого Королівства» (*Hood v. the United Kingdom*) [ВП], № 27267/95, ЄСПЛ 1999-I
- «Худойоров проти Росії» (*Khudoyorov v. Russia*), № 6847/02, ЄСПЛ 2005-X (витяги)
- «Хутман та Меус проти Бельгії» (*Houtman and Meeus v. Belgium*), № 22945/07, 17 березня 2009 року

—Ц—

- «Цветкова та інші проти Росії» (*Tsvetkova and Others v. Russia*), №№ 54381/08 і 5 інших, 10 квітня 2018 року
- «Цвікова проти Словаччини» (*Cviková v. Slovakia*), №№ 615/21 та 2 інших, 13 червня 2024 року
- «Цирліс та Кулумпас проти Греції» (*Tsirlis and Kouloumpas v. Greece*), 29 травня 1997 року, Збірник 1997-III

—Ч—

- «Чатал проти Туреччини» (*Çatal v. Turkey*), № 26808/08, 17 квітня 2012 року
- «Чahal проти Сполученого Королівства» (*Chahal v. the United Kingdom*), 15 листопада 1996 року, Збірник 1996-V
- «Чернак проти Словаччини» (*Cernák v. Slovakia*), № 36997/08, 17 грудня 2013 року
- «Читаєв та Читаєв проти Росії» (*Chitayev and Chitayev v. Russia*), № 59334/00, 18 січня 2007 року
- «Чіулла проти Італії» (*Ciulla v. Italy*), 22 лютого 1989 року, Серія А № 148
- «Чонка проти Бельгії» (*Čonka v. Belgium*), № 51564/99, ЄСПЛ 2002-I

—Ш—

- «Шабані проти Швейцарії» (*Shabani v. Switzerland*), № 29044/06, 05 листопада 2009 року
- «Шамаєв та інші проти Грузії і Росії» (*Shamayev and Others v. Georgia and Russia*), № 36378/02, ЄСПЛ 2005-III
- «Шамса проти Польщі» (*Shamsa v. Poland*), № 45355/99 та 45357/99, 27 листопада 2003 року
- «Шахин Чагдаш проти Туреччини» (*Şahin Çağdaş v. Turkey*), № 28137/02, 11 квітня 2006 року
- «Шахин Алпай проти Туреччини» (*Şahin Alpay v. Turkey*), № 16538/17, 20 березня 2018 року
- «Швабе та М.Г. проти Німеччини» (*Schwabe and M.G. v. Germany*), № 8080/08, 01 грудня 2011 року
- «Шер та інші проти Сполученого Королівства» (*Sher and Others v. the United Kingdom*), № 5201/11, ЄСПЛ 2015
- «Шиксайтов проти Словаччини» (*Shiksaitov v. Slovakia*), №№ 56751/16 та 33762/17, 10 грудня 2020 року
- «Шимоволос проти Росії» (*Shimovolos v. Russia*), № 30194/09, 21 червня 2011 року
- «Шиссер проти Швейцарії» (*Schiesser v. Switzerland*), 04 грудня 1979 року, Серія А № 34
- «Шморгунов та інші проти України» (*Shmorgunov and Others v. Ukraine*), №№ 15367/14 та 13 інших, 21 січня 2021 року

«Штвртецький проти Словаччини» (*Štvrtecký v. Slovakia*), № 55844/12, 05 червня 2018 року
«Штолленверк проти Німеччини» (*Stollenwerk v. Germany*), № 8844/12, 07 вересня 2017 року
«Шторк проти Німеччини» (*Storck v. Germany*), № 61603/00, ЄСПЛ 2005-V
«Штукатуров проти Росії» (*Shtukaturov v. Russia*), № 44009/05, ЄСПЛ 2008
«Шульгін проти України» (*Shulgin v. Ukraine*), № 29912/05, 08 грудня 2011 року

—Щ—

«Щербіна проти Росії» (*Shcherbina v. Russia*), 2014, № 41970/11, 26 червня 2014 року

—Я—

«Яблонські проти Польщі» (*Jablonski v. Poland*), № 33492/96, 21 грудня 2000 року
«Яжинський проти Польщі» (*Jarzyński v. Poland*), № 15479/02, 04 жовтня 2005 року
«Яйгін проти Туреччини» (*Yaugin v. Turkey*) (ухв.), № 12254/20, 16 лютого 2021 року
«Янков проти Болгарії» (*Yankov v. Bulgaria*), № 39084/97, ЄСПЛ 2003-XII (витяги)